

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI

FARKLI SPOR BRANŞLARINDAKİ
HAKEMLERİN DEĞER YARGILARININ
İNSANİ DEĞERLER AÇISINDAN
İNCELENMESİ

DOKTORA TEZİ

Atakan AKSU

2020

ONAY SAYFASI

Mustafa KAPLAN

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Bu tez Doktora Tezi standartlarına uygun bulunmuştur.

Yüksel SAVUCU

Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Başkanı

Tez tarafımızdan okunmuş, kapsam ve kalite yönünden Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mustafa KARADAĞ

Danışman

Doktora Sınavı Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Alper KARADAĞ

Prof. Dr. Ercan GÜR

Doç. Dr. Süreyya Yonca SEZER

Doç. Dr. Mustafa KARADAĞ

Doç. Dr. Eyüp BOZKURT

ETİK BEYAN

Kendime ait çalışmalar ile bu tez çalışmasını gerçekleştirdiğimi, çalışmaların planlanmasından, bulgularının elde edilmesine ve yazım aşamasına kadar tüm aşamalarında etiğe aykırı davranışım olmadığını, bu tezdeki tüm bilgileri ve verileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışması içinde yer alan ancak bu tez çalışmasının bulguları arasında yer almayan verilere, bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

Atakan AKSU

Tarih 23.06.2020

İmza

Doç. Dr. Mustafa KARADAĞ

Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı

ELAZIĞ

TEŞEKKÜR

Doktora eğitimim boyunca ve tezimin hazırlanmasında her daim desteğini hissettiğim tecrübelerini esirgmeden her an benimle paylaşan, bu çalışmada beni yönlendiren ve çalışmanın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen çok değerli danışman hocam Doç. Dr. Mustafa KARADAĞ'a, doktora eğitimim boyunca ve çalışmanın her safhasında bilgi ve birikiminden yararlandığım çok değerli hocam Prof. Dr. Ercan GÜR ve Doç. Dr. Eyüp BOZKURT'a ve ayrıca Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesinin saygıdeğer hocalarına,

Tez çalışmamın yazım aşaması ve analizlerinde desteklerini ve yardımlarını esirgemeyen Arş.Gör. Baha Engin ÇELİKEL'e, Ramazan ERDOĞAN, Gürkan TANOĞLU'na ve ismini sayamadığım değerli arkadaşlarıma,

Ve tabii ki bugünlere gelmemde en büyük paya sahip olan, maddi ve manevi olarak her daim yanımda olan, tüm zorlu süreçlerde bana sabır gösteren ve destek veren, hakkını asla ödeyemeyeceğim canımdan çok sevdiğim babam ve aileme sonsuz teşekkür ederim.

Atakan AKSU

Elazığ- Haziran 2020

İÇİNDEKİLER

KAPAK SAYFASI	i
ONAY SAYFASI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLO LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
1. ÖZET	1
2. ABSTRACT	3
3. GİRİŞ	5
3.1. Spor	5
3.1.1. Sporun Tarihçesi	7
3.1.2. Sporun Önemi	12
3.1.2.1. Sporun Sosyal Gelişim Yönünden Önemi	12
3.1.2.2. Sporun Kişisel Gelişim Yönünden Önemi	14
3.1.2.3. Sporun Psiko-Sosyal Gelişim Yönünden Önemi	15
3.1.2.4. Sporun Fizyolojik Açıdan Önemi	17
3.1.3. Sporda Fair Play Kavramı	20
3.1.4. Sporda Seyirci Kavramı	24
3.1.5. Taraftar tipleri	25
3.1.5.1. Fanatik	25
3.1.5.2. Doyumsuzlar	26
3.1.5.3. Sabırsızlar	27
3.2. Spor Dalları	27
3.2.1. Basketbol	28
3.2.1.1. Basketbol Hakemliği	31
3.2.1.1.1. Aday Hakem (Hakem Adayı)	33
3.2.1.1.2. İl Hakemi	34
3.2.1.1.3. Klasman Hakemliği	34
3.2.1.1.3.1. C Klasman Hakemliği	35

3.2.1.1.3.2. B Klasman Hakemliği	35
3.2.1.1.3.3. A klasman Hakemliği	36
3.2.1.1.4. FIBA Hakemliği	36
3.2.2. Voleybol	37
3.2.2.1. Voleybol Müsabakalarında Görev Alan Hakem Grubu	39
3.2.2.1.1. Başhakem	39
3.2.2.1.2. Yardımcı Hakem	39
3.2.2.1.3. Yedek Hakem	40
3.2.2.1.4. Yazı Hakemi	40
3.2.2.1.5. Skor Hakemi	41
3.2.2.1.6. Çizgi Hakemleri	42
3.2.2.1.7. Challenge Hakemi	42
3.2.2.2. Voleybol hakemlik Seviyeleri	43
3.2.2.2.1. Aday Hakem	43
3.2.2.2.2. İl hakemi	44
3.2.2.2.3. Ulusal Hakem	44
3.2.2.2.4. Uluslararası Hakem	45
3.2.3. Futbol	46
3.2.3.1. Futbol Hakemliğinin Tarihçesi	47
3.2.3.2. Türkiye’de Futbol Hakemlerinin Unvan, Klasman ve Kadro Belirleme Kriterleri	50
3.2.3.2.1. Aday Hakem (AH)	51
3.2.3.2.2. İl Hakemliği (İH)	51
3.2.3.2.3. Bölgesel Hakem (BH)	52
3.2.3.2.4. Bölgesel Yardımcı Hakem (BYH)	52
3.2.3.2.5. Klasmanı Hakemi (KH)	52
3.2.3.2.6. Klasman Yardımcı Hakemi (KYH)	53
3.2.3.2.7. Üst Klasman Hakemi (ÜKH)	53
3.2.3.2.8. Üst Klasman Yardımcı Hakemi (ÜKYH)	54
3.2.3.2.9. FIFA Hakemi (FIFA H)	54
3.2.3.2.10. FIFA Yardımcı Hakemi (FIFA YH)	54
3.2.3.2.11. Kadın Bölgesel Yardımcı Hakemi (KBYH)	55

3.2.3.2.12. Kadın Bölgesel Hakemi (KBH)	55
3.2.3.2.13. FIFA Kadın Yardımcı Hakemi (FKYH)	55
3.2.3.2.14. FIFA Kadın Hakemi	56
3.3. Değerler	56
3.3.1. Değerlerin Özellikleri	58
3.3.2. Değerlerin İşlevleri	60
3.3.3. Değerler Eğitiminin, Amacı ve Önemi	62
3.3.4. Değerlerin sınıflandırılması	64
3.3.4.1. Rokeach Değer Sınıflaması	65
3.3.4.2. Schwartz Değer Sınıflaması	66
3.3.4.3. Spranger Değer Sınıflaması	68
3.3.4.4. İlmi Değerler	68
3.3.4.5. Ekonomik Değerler	68
3.3.4.6. Estetik Değerler	69
3.3.4.7. Sosyal Değerler	69
3.3.4.8. Siyasi Değerler	69
3.3.4.9. Dini Değerler	70
3.4.Hakem Ve Değerler	70
3.4.1. Sporda Etik Kavramı	70
3.4.2. Spor ve Ahlak	73
3.4.3. Sportmenlik	76
3.4.3.1. Sportmenlik Dışı Davranışlar	76
3.4.3.1.1 Doping	76
3.4.3.1.2. Şike	77
3.4.3.1.4. Küfür	78
3.4.3.1.5. Şiddet	79
4. GEREÇ ve YÖNTEM	81
4.1. Araştırmanın Grubu	81
4.2. Veri Toplama Aracı	81
4.2.1. Kişisel Bilgi Formu	81
4.2.2. İnsani Değerler Ölçeği	82
4.3. İstatistiki Değerlendirmeler	83

5. BULGULAR	84
6. TARTIŞMA VE SONUÇ	106
7. KAYNAKLAR	117
8. EKLER	128
9. ÖZGEÇMİŞ	129

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.	Araştırmaya Katılan Hakemlere İlişkin Sosyo-Demografik Veriler	84
Tablo 2	Araştırmaya Katılan Hakemlerin Klasman dağılımları	85
Tablo 3.	Araştırmaya Katılan Hakemlerin İDÖ verdiği cevapların yüzde-frekans değerleri	86
Tablo 4.	Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının Cinsiyet değişkenine göre değerlendirilmesi	90
Tablo 5.	Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının medeni durum değişkenine göre değerlendirilmesi	91
Tablo 6.	Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının yaş değişkenine göre değerlendirilmesi	92
Tablo 7	Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının branş değişkenine göre değerlendirilmesi	93
Tablo 8.	Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının Futbol klasman değişkenine göre değerlendirilmesi	95
Tablo 9.	Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının Basketbol klasman durumu değişkenine göre değerlendirilmesi	96
Tablo 10.	Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının voleybol klasman durumu değişkenine göre değerlendirilmesi	98
Tablo 11.	Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının hakemlik yılı değişkenine göre değerlendirilmesi	100
Tablo 12	Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının eğitim düzeyi değişkenine göre değerlendirilmesi	102
Tablo 13.	Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının meslek değişkenine göre değerlendirilmesi	104
Tablo 14.	Araştırmaya katılan Hakemlerin branş değişkeninin eğitim düzeyine göre Ki-kare testinin değerlendirilmesi	106

KISALTMALAR LİSTESİ

AAA	: Amatör Atletizm Birliği
AH	: Aday Hakemlik
AVAR	: Assistant Video Assistant Referee
BH	: Bölgesel Hakem
BYH	: Bölgesel Yardımcı Hakem
CIFP	: Uluslararası Fair-play Konseyi
FA	: Futbol Birliği
FIBA	: Federation Internationale de Basketball Association
FIFA YH	: FIFA Unvanlı Yardımcı Hakemler
FIFA H	: FIFA Unvanlı Hakemler
FIFA KH	: FIFA Unvanlı Kadın Hakem
FIFA KYH	: FIFA Unvanlı Kadın Yardımcı Hakem
FIVB	: Federation Internationale de Volley-ball
FİFA	: Federation Internationale de Football Association
IFAB	: Uluslararası Futbol Birliği Kurulu
IOC	: Uluslararası Olimpiyat Komitesi
İDÖ	: İnsani Değerler Ölçeği
İH	: İl Hakemliği
İHGK	: İl Hakem Gözlemci Kurulu
İHK	: İl Hakem Kurulu
KH	: Klasman Hakemi
KKH	: Kadın Klasman Hakem
KKYH	: Kadın Klasman Yardımcı Hakem

KYH	: Klasman Yardımcı Hakemi
MHGK	: Merkez Hakem Gözlemci Kurulu
MHK	: Merkez Hakem Kurulu
MÖ	: Milattan Önce
TBF	: Türkiye Basketbol Federasyonu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TFF	: Türkiye Futbol Federasyonu
TVF	: Türkiye Voleybol Federasyonu
UEFA	: Avrupa Futbol Federasyonları Birliği
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
ÜKH	: Üst Klasman Hakem
ÜKYH	: Üst Klasman Yardımcı Hakem
VAR	: Video Assistant Referee

1. ÖZET

Bu araştırma farklı spor branşlarındaki hakemlerin insani değer yargılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın evrenini Türkiye’de 2018-2019 sezonunda görev alan futbol, basketbol ve voleybol hakemleri oluşturmakta olup, örneklemini ise; 440 futbol, 281 basketbol, 393 voleybol hakemi ve toplamda 1114 (782 Erkek, 332 Kadın) gönüllü hakem oluşturmaktadır. Demografik bilgiler; 8 soruluk “Kişisel bilgi formu” ile insani değer yargılarını belirlemek için Dilmaç (2007) tarafından geliştirilen “İnsani değerler ölçeği” kullanılarak belirlenmiştir. Veriler SPSS 22.0 istatistik paket programı kullanılarak analiz edildi. Gruplar arası İkili karşılaştırmalarda t- testi, ikiden fazla karşılaştırmalarda ANOVA testi uygulandı. Anlamlılık düzeyi ($p<0.05$) olarak alınmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarına göre değerlendirildiğinde, cinsiyet, medeni durum, yaş, branş, hakemlik yılı, eğitim durumu, meslek, basketbol klasman ve voleybol klasman değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu ($p<0.05$), futbol klasman durumlarına göre istatistiksel olarak bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Erkek hakemlerin kadın hakemlere göre, bekar hakemlerin evli hakemlere göre puan ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Meslek değişkenine göre devlet memuru olan hakemlerin öğrenci ve özel sektörde çalışan hakemlere göre puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Branş değişkenine göre basketbol hakemlerinin, futbol ve voleybol hakemlerine göre puan ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Futbol klasman değişkeni incelendiğinde, il

hakemlerin diğer klasman ve bölgesel hakemlere göre puan ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak; araştırma katılan hakemlerin eğitim düzeyi, hakemlik yılı ve yaş seviyesi arttıkça insani değer yargılarının olumlu yönde etkilendiği, erkek hakemlerin kadın hakemlere göre puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Hakemlerin insani değer yargılarının gelişimine katkı sağlanmasında hakemlik yılı, eğitim düzeyi ve mesleki durumunun önemli bir katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Spor, Branş, Hakem, Değer

2. ABSTRACT

INVESTIGATION OF THE VALUE JUDGEMENTS OF REFEREES FROM VARIOUS BRANCHES OF SPORTS IN TERMS OF HUMAN VALUES

This study aims to investigate the human values of the referees in the different sport types in terms of several variables.

The field of study consists of referees participated in soccer, basketball, and volleyball organizations held on the 2018-2019 sports season in Turkey. 440 soccer, 281 basketball, 393 volleyball referees are involved in this study. The participants are all volunteers whose total number is 1114, with 782 of them are male, and the rests are female. Demographical information is evaluated with the “personal information survey,” including 8 items and the “scale for human values,” which is developed by Dilmac (2007) to determine human values. Data obtained during the study is analyzed by the SPSS 22.0 statistical packet software. The t-test is used in pairwise comparisons, whereas the ANOVA test is used while comparing more than two samples. The level of significance was regarded as $p < 0.05$.

According to the findings obtained in the study, when the referees are evaluated according to the subscales of the human values scale, there is a statistically significant difference according to the variables of gender, marital status, age, branch, year of arbitration, educational status, occupation, basketball classification and volleyball classification ($p < 0.05$). It was determined that there was no statistically significant difference according to football classification status ($p > 0.05$). It is determined that male referees have higher average scores than female referees and single referees compared to married referees. According to the profession

variable, it is seen that the referees who are civil servants are higher than the students and the referees working in the private sector. According to the branch variable, basketball referees were found to have higher average scores than football and volleyball referees. When the football classification variable is examined, it is determined that the average scores of the provincial referees are higher than other classification and regional referees. As a result; as the education level of the referees participating in the research, the year of refereeing, and the age level increased, the human value judgments were positively affected, and the male referees had higher average scores than the female referees.

We think that the year of refereeing, the level of education and professional status will contribute to the development of the human value judgments of the referees.

Keywords: Sport, Branch, Referee, Value

3. GİRİŞ

Spor insanın doğayla ilk ya da toplumla iş birliği, iş bölümüne dayalı ileri ilişkilerinin bir benzetim modeli olarak, doğayla savaşın esnasında edinilen bedensel, beceri ve geliştirilen araçlı-araçsız yöntemleri, sonuçları açısından barışçıl yapan izleyenleri eğlendirici biçimde, bireysel ya da toplu oyun oynama, iş ortamından uzaklaşmanın araçlarını giderek işin kendisi yaparken kendi bağımsız ekonomik özelliklerini de gelişimine katkı sunan estetik, teknik, fizik, yarışmacı, mesleki ve toplumsal bir süreçtir (1).

Toplumda ki bireylerin büyük bir çoğunluğu sporu hayatının vazgeçilmez bir parçası olarak görmektedir. Basketbol, Futbol, Voleybol ve birçok spor branşı ile bütünleşen toplumların sporla iç içe olmasından dolayı her yıl popülerliğini daha da arttırmıştır. Maddi ve manevi birçok etkenin olduğu sporunda belirli kuralları ve bu kuralları uygulayan hakemlik camiasına farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Müsabakaları sahada oyun kuralları çerçevesinde uygulamaya çalışan hakemler bu bakımdan büyük bir önem teşkil etmektedir. Hakemler yalnızca maçları idare eden bir birey olmayıp, bunun dışında özel hayatı, işi ve sosyal çevresi olan kişilerdir. Toplumda yediden yetmişe büyük bir kesim hakemin insan olduğunu düşünmediğinden ki acımasızca basın yayın organlarına açıklamalarda bulunmaktadır. Günümüz dünyasında hakemlerin spor müsabakaları içerisinde ki yeri ve önemi tartışma konusu olmuştur. Müsabaka içerisinde hakemler oyunun kontrolünü sağlamak, adalet dağıtmakla ve bir başka deyişle müsabaka içerisindeki oyun kurallarını uygulayan, düzenleyen ve anlaşmazlıkları çözümleyen tek yetkili kişi olarak adlandırılır. Yapılan televizyon (TV) programlarında veya sosyal medya üzerinde birçok alanda hakem eleştirilmekte ve hakemlerin değer yargıları

sorgulanmaktadır. Temel olarak değerlerin kaynağı insandır, bireydir. Değerler, insanların yaşadıkları sürece davranışlarını dolaylı ya da doğrudan etkileyen ögelerdir. Değerler insan eylem, davranış ve tutumlarını açıklamada etkin bir role sahip olması nedeniyle birçok sosyal bilimci tarafından ilgi görmüş ve merak edilmiştir (2). Değerler kavramı çok geniş olduğundan hakemler içinde önem arz etmektedir. Hakemlerin yapmış oldukları bu önemli görevde bazı zorluklar karşısında iş ahlakından, sahip olduğu değerlerden ve oyun kurallardan taviz vermeden en iyi şekilde sahada duruş sergilemektedirler.

Bu çalışmanın amacı; Farklı branştaki hakemlerin bazı değişkenlere göre insani değerler leği arasında anlamlı farklılıklar olduğu düşüncelerinden yola çıkarak, araştırmamızda hakemlerimizin sahip olduğu değer yargılarının belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

3.1. Spor

Spor İngilizlerin yardımıyla dünyaya tanıtılmış olmasına rağmen İngilizce kökenli değildir. Latince “dağıtmak birbirinden ayırmak” anlamına gelen dispotore ve deportore sözcüklerinden ortaya çıkmıştır. Spor insanların var olabilmek için doğayla giriştikleri ölüm kalım mücadelesinin barışçı benzetimidir (1).

Spor; kişilerin devinim ihtiyaçlarının giderilmesi, zevk, oyun, mutlu olma, toplumsallaşma, toplumda pozisyon sahibi olma gibi birçok etkenden ötürü tercih edilebilirken öte yandan bir iş olarak da tercih edilebilmektedir (3). Türk Dil Kurumu’na (TDK) göre "Bedeni veya zihni geliştirmek amacıyla kişisel veya toplu olarak gerçekleştirilen, bazı kurallara göre uygulanan hareketlerin tümü olarak tanımlanmaktadır" (4). Penney ve Chandler sporu; belirli bir katılımcı,sporcu

grubunun mücadele veya yarışmanın yapılması için sergilemiş oldukları performans ve fiziksel aktiviteler olarak tanımlamışken (5). Sevim ve ark., spor, insanın gelişimine doğrudan etki eden ve aynı zamanda barış, bağlılık, sadakat, kardeşlik, saygı ve fedakarlık gibi kavramları da bünyesinde taşımaktadır. Aynı zamanda spor, kalıcı barışın tesis edilmesi ve devamının sağlanması ve uluslararası ilişkilerin iyileştirilip daha iyi hale getirilmesi ve devam ettirilmesi ile sosyal ve toplumsal sağlığın korunması ve geliştirilmesi konularında görev alan önemli bir unsurdur (6). Koludur ise kişinin belirli düzenlemeler ile birlikte fiziksel devinimlerin ve motor yeteneklerin, mental, ruhsal, sosyal aktiviteleri geliştirip ileriye taşıyan aynı zamanda tüm bu niteliklerle birlikte yine belirli bir plan ve düzen içinde yarışmayı hedef alan sosyal, biyolojik ve pedagojik devinimlerdir şeklinde tanımlamıştır (7).

3.1.1. Sporun Tarihçesi

Sporun kelime anlamı; Latince dağıtmak, ayırmak anlamına gelen Disportare veya Deportare kelimelerinin zamanla kısaltılmasıyla sport şeklinde söylenmesiyle meydana gelmiştir. Fransız hümanistler bu terimi top ile oynanan oyunları anlamlandırmada kullanmışlardır. Tarihteki ilk sportif etkinlikler, herhangi bir araçla birlikte veya sadece insan unsurunun kullanıldığı, kendini savunma veya saldırı şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu durumun nedeni insanoğlunun var olduğu ilk çağlardan günümüze kadar doğa ile yapmış olduğu ölüm-kalım mücadelesidir. Böylelikle bu durumun ortaya çıkardığı fiziksel hareketlerdir (8). Bu durumların sonucunda ilk insanın farkında olmadan güreşin ortaya çıkmasını sağlamıştır. İnsanoğlunun bu mücadelesi silahsız olarak yapılmış ve savunma ve saldırı için sadece ellerini ve kollarını kullanmıştır. Bunu daha etkin bir şekilde yapmak amacıyla ellerini yumruklaştırmış, kolunun itme, uzaklaştırma gücünden faydalanarak boks denilen

mücadeleye dayalı sporun ortaya çıkmasına neden olmuştur. İlk insanın sıçrama, tırmanma, yürüme, atma, çekme temel ihtiyaçlarını sağlamak ve vahşi hayvanlardan, başka insanlardan veya diğer doğal tehlikelerden korunmak için yaptığı bilinmektedir. Bu durumun sonucunda atletizm ve dağcılık sporlarının ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır (1).

Spor, insanlığın ilk çağlarından beri süregelen bir faaliyettir. İnsanlıkla ortak tarihe sahip ve ortak geçmişi paylaşıldığı kabul edilen ilk spor etkinliklerine bakıldığında; İlk spor etkinliklerinin, insanlık tarihinde ilk devletleri kabul edilen Mısır ve Babil'de günümüzden 5-6 bin yıl önce, bir nevi yetenek yarışırma faaliyetleri şeklinde ortaya çıktığı düşünülmektedir (9).

Tarihte meydana gelen ilk spor etkinliklerinin savunma ve saldırı amacıyla yapıldığının düşünülmesi normal sayılmaktadır. Bu durumun temel nedeni; ilkel insanların spor faaliyetlerinde bulunmaları hayatta kalmalarına bağlı olduğu bilinmektedir. Bundan dolayı o dönemde temel ihtiyaç hayatta kalabilmektir. Bundan dolayı ilkel insanlarda yapılan faaliyetlerin spor veya saldırı-savunma bazlı hareketler olduğunu birbirinden ayırabilmek mümkün olmamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında sportif etkinlik olarak adlandırılan savunma-saldırı etkinliklerinin gündelik hayatın bir parçası olması ve gündelik hayattan uzaklaştırılmamasının etkili olduğu düşünülmektedir (10).

Sosyal yaşamın her alanını etkileyen spor, uygarlığın ilk dönemlerinde dahi insanoğlunun eğlence aktivitelerinde, yarışmalarında yerini almıştır. İnsanların yaşadığı dönemlerin farklılığına bağlı olarak ve her dönem kullanılan maddelerin (madenlerin) çeşitlilik göstermesi ve bu maddelerin özelliklerine göre çeşitli spor faaliyetleri türetilmiştir. Örnek verilecek olursa; demir çağında demiriz özelliğinden

dolayı en fazla kullanılan maden olan demirden yapılma spor araç-gereçleriyle etkinlikler yapıldığı görülmektedir (10).

Spor tarihi incelendiğinde takım sporlarının bireysel sporlardan daha sonra ortaya çıktığı görülmektedir. İnsanoğlunun tabiat ve diğer doğal unsurlar ile bir başına mücadele ettiği ve temel ihtiyaçlarını tek başına sağladığı, ortaklaşa iş yapma becerisinin gelişmediği dönemde takım sporlarının gelişmesinin mümkün olmadığı düşünülmektedir (9).

İnsanoğlu yarışmaya dayalı spor etkinliklerini ilerleyen süreçte daha ileri taşımış ve bunun sonucunda organizasyonel spor etkinlikleri planlanmaya başlamıştır. Bu organizasyonların en bilindiği olan ve günümüzde hala en önemli spor olaylarından kabul edilen ve o çağda Antik Yunanlıların düzenlemiş olduğu "Antik Olimpiyat Oyunları"dır. Orta Asya'da yaşayan Türklerde de spora dayalı organizasyonları görmek mümkün olmuştur. Orta Asya'da yapıp daha sonra kavimler göçü ile Anadolu'ya gelen Türklerin beraberlerinde getirdiği güreş çeşitleri, at üzerinde yapılan cirit müsabakaları ve geleneksel kızak yarışları gibi birçok spor faaliyetleri belirli bir plan ve disipline dayalı şekilde yapılırdı. Günümüzde hala yapılan ve Türk spor etkinliklerinin ve organizasyonlarının en önemli ve en eskisi olarak kabul edilen Asırlık Kırk Pınar Yağlı Güreşleri bu durumun göstergesidir (11).

Spor geçmişte çeşitli etkinliklerin tanımlanmasında kullanılmıştır. Bu etkinlikler kimi zaman eğlence amaçlı yapılırken bazen de önemli bir olayın ardından veya önemli kişilerin ardından yapılan etkinlikler olarak yapıldığı görülmüştür. Tarihi Yunanlılarda Tanrı onuruna sportif faaliyetlerin, müzikli eğlenceler gibi etkinliklerin yapıldığı bilinmektedir. Yapılan araştırmalarda, Ege civarlarında

özellikle Girit'te Tanrılar için sportif etkinlikler ve dans yarışmalarının gerçekleştirildiği bilinmektedir. Bunun yanında Girit'te gerçekleştirilen boğa sporları bu duruma örnek olabilmektedir (12).

Batılı tarih kaynaklarına göre, tarihte bilinen ve ilk olduğu düşünülen toplu spor etkinlikleri ve organizasyonları Yunan Uygarlığı ile özdeşleşmiştir. Öyle ki, bu durumu batılı tarih bilimciler ve spor tarihçileri, Olimpiyat Oyunları'nın İ.Ö 776 yılında Isparta Kralı Likorgus'un önerisi üzerine, Elis Hükümdarı Phitos aracılığıyla ortaya çıkarıldığı ve başlatıldığı belirtilmiştir (10).

İlk insanların vahşi hayvanlar, diğer insanlar veya doğanın diğer tehlikelerine karşı yaşam savaşı vererek veya saldırmasına dayanan beslenme, kendini koruma, gizlenme, barınma, giyinme gibi hayati faaliyetler beden kültürü şeklinde gerçekleşmese de, buna rağmen bir başlangıç olarak düşünülebilir (13). İnsanın doğayla ve diğer insanlarla mücadelesinden kaynaklı olarak ortaya çıkan spor daha sonraki dönemlerde takım sporları olarak ortaya çıkmıştır. 1986 yılında yapılan ilk modern olimpiyatlar, toplulukların oyunlar aracılığıyla kendilerini ön plana çıkarmalarını aynı zamanda sporun dostça, sportmence ve barış ortamında gerçekleştirilmesine neden olmuştur (14).

14. Yüzyılda (yy) Avrupa'da meydana gelen Rönesans ve Hümanizm faaliyetleri beden eğitimi ve buna bağlı faaliyetlerde birçok yeniliğe eşlik etmiştir. Yeniçağda mental ve beden sağlığının dengeli bir şekilde geliştirilmesi ve beden eğitimi fikri yoğunluk kazanmaya başlaması, Fransız düşünür J.J. Russo'nun bu düşüncesi bir felsefe olarak tüm Avrupa'da onaylanmış ve kabul edilmiş, 1400-1500 yılları arasında Avrupa'da beden eğitimi okullarda ders olarak yerini almıştır. Tarihte bilinen ilk programlı ve formal spor örgütlenmesi, okullar arası yarışmalar

düzenlenmesi amacıyla Japonya İmparatoru Yoozei'nin 1603 yılında temellendirdiği yüzme federasyonudur. Bilinen ilk yazılı spor kuralları M.Ö. 900'lü yıllarda Theseus'un Atina'da güreş, ilk çağdaş spor kuralları da 1867'de Chambers aracılığıyla İngiltere'de boks benzeri temas içeren spor karşılaşmaları için belirlenmiştir (15).

18. ve 19. yy'da çeşitli spor dalları gelişim gösterme eğilimi içinde olmuştur. Ortaya çıkan spor dallarında kuralları düzenlemek ve disipline etmek amacıyla ulusal teşkilatlanmalar oluşturulmaya başlandı. Büyüyen şehirler ve semtlerde gelişigüzel oynanan yarışmaların veya sportif aktivitelerin belirli bir plana ve düzene göre uygulanması amacıyla farklı ligler kurulmuştur. Bu duruma örnek olarak; Futbol Birliği (FA) 1863 yılında İngiltere'de kurulmuş ve hemen sonra Amatör Atletizm Birliği (AAA) 1880 yılında teşkilatlanmıştır. Modern olimpiyat oyunlarının gösterimi 1984 yılında yürürlüğe giren Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin (IOC) açılmasıyla başlamıştır. Uluslararası Olimpiyat Komitesi kuruluşundan iki yıl sonra olimpiyat oyunlarını organize ederek başlatmıştır. Öte yandan uygar düzeyde ilk spor yarışmalarının özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'den dünyaya açıldığı söylenebilmektedir (16).

Türklerde beden eğitimi programı ilk olarak Emrullah Efendi'nin aracılığıyla beden eğitimi ve spor adı ile öğretmen okullarında, sultanilerde ve liselerde gösterilmeye başlanmıştır. Beden eğitiminin uygar anlamda ülkemizde tanıtılması ve beden eğitiminin okullarda ve sosyal alanda yaygınlaştırılması ve buna bağlı olarak tüm okul kademelerinde eğitim programı olarak okutulmasında Türk spor kişisi Selim Sırrı Tarcan'ın önemli etkileri olmuştur. 19.yy'ın sonlarında Amerika'nın doğu sahillerindeki eyaletlerde akademiler oluşturulmuş ve buna bağlı olarak akademik beden eğitimi tanımı, kavramı ders programlarına dahil olmuştur. Bu örgütün

kurucuları iyi bir yaşam sürmenin ve zinde olmanın ön koşulu olarak sağlıklı olmak gerektiğini belirtmişlerdir. Eğitim kurumlarında planlı, formal, biçimsel beden eğitimi etkinliklerinin olmasını savunan Avrupalı liderleri etkisi ile öğrencilerin günlük hayattaki etkinliklerin ve aktivitelerin bazı etkinlikleri içermesi düşünülmüştür. Bundaki temel neden; beden eğitimi ve spor etkinliklerinin çoğunlukla okuldan sonra sosyal hayatın parçası olduğu sokakta uygulanıyor olmasıydı. Bu durumun kontrolünün zor olduğu düşünülmüştür bu yüzden beden eğitimi ve spor etkinliklerinin ve faaliyetlerinin planlayıcısının tamamen öğrencinin inisiyatifinde olması sağlanmıştır (1).

3.1.2. Sporun Önemi

3.1.2.1. Sporun Sosyal Gelişim Yönünden Önemi

Spor insanoğlunun ilk çağlardan beri birçok ihtiyacını karşılayan bir olgu olarak var olmuştur. Teknolojik gelişmeler, sosyalleşme ve bilimsel birikimler spora olan bakış açısını değiştirmiş ve sporun gerekliliği, sporun önemini arttırmıştır. Teknolojik gelişmeler ile birlikte sanayi devrimi sonrası insanın yapacağı işleri makinelere ve elektronik aletlere devretmesi sonucu insanoğlunun hareketsiz yaşam döngüsünde yer almasına neden olmuştur. Bundan ötürü bilinçsiz olarak yapılan spor etkinliklerinde azalma ve hareketsiz yaşam temel problemlerden olmuştur. Sporun çok yönlü etki eden bir olgu olduğu bilinmektedir. Bu etki yönlerinden biri olan sosyal gelişim yönüdür. Sosyal gelişim, bireyin doğduğu andan yetişkin bir birey oluncaya dek, diğer bireylerle olan ilişkilerinin ve diğer insanlara karşı sergilediği bilgi ve hislerin tamamı olarak değerlendirilir. Başka bir tanımlamayla sosyalleşme,

bireyin yetişkin iken sergilediği ve normal kabul edilen, toplumun değer yargılarına uygun geçerli davranış sergileme ve üretme sürecinin tamamıdır (17).

Sosyalleşmenin etkisiyle insan, toplumun geliştirdiği davranış ve eylem stillerini, toplumun düşünce yapısını öğrenmektedir. Bu sayede sosyalleşme, bireyin sosyal kültürle bütünleşmesini aynı zamanda içinde bulunduğu toplumun işleyiş mekanizmasına dahil olmasına yardımcı olmaktadır. Bireyin sosyal mekanizma içinde diğer bireyler ile birlikte ortak paydada sürdürülebilir bir hayat, toplumun genel geçer kurallarını, örf ve adetlerini, geleneklerini, ananelerini kabul etmesi, toplum içinde belirlenmiş olan temel davranış modelleri ki bunlar yeme, içme, giyinme, oyun oynama, uyuma, üretim tarzlarını onaylayıp, özümseyip, toplumun ve sosyal çevrenin kendisine verdiği sosyal statüleri mümkün olduğunca olumlu kullanabilmesi ile mümkün olabilecektir (18).

Spor sürekli değişen ve hareket halinde olan toplumsal yapıya bireyin dahil olmasını etki etmesinden ötürü, sosyalleşmede büyük bir öneme sahiptir. Çağdaş toplumlarda sporun genellikle birleştirici bir faaliyet olduğu düşünüldüğünde; spor etkinlikleri ve faaliyetleri ile spora katılan bireyler farklı kültürden insan grupları ile sosyal ilişki kurmaktadır. Spor insanoğlunu kendisinin kısıtlanmış çevresinden soyutlayarak ve dışa açılmasına yardımcı olarak farklı ortamlarda farklı kişilerden etkilenmesine, farklı inanışlara, farklı düşünce yapısına sahip insanlarla diyaloga girmesine ve bu etkenlerden etkilenmesine aynı zamanda onları etkilemesine yardımcı olmaktadır. Bu etkileriyle sporun yeni arkadaşlıklar, dostluklar ve ilişkiler kurulmasına ve bunların pekiştirilmesine aynı zamanda toplumsal birlikteliğin artmasına destek olduğu düşünülebilmektedir. Spor sadece spor katılımcıları için

değil aynı zamanda sporu izleyici topluluk için de bir iletişim ve etkileşim alanı oluşturmakta ve ortak sohbet alanının oluşmasına katkı sağlamaktadır (19).

Çağımızda; spor etkinlikleri nedeniyle, toplulukların ve milletlerin spor yapmasını veyahut izleyici olarak katılım göstermesini etkilemiş bu durum çağdaş toplumsal yaşamın belirleyici özelliklerinden biri haline gelmiştir. Herhangi bir dil, din, etnik köken ve cinsiyet fark etmeksizin aynı amaç için milyonlarca insan tribünler ve televizyon ekranlarına toplanabilmektedir. Öte yandan bu kadar etkisi olan başka bir sosyal olgu düşünülemez (20).

Spor faaliyetlerinin tamamı toplumsal bir tecrübeye dayanır ve genellikle hislerden, duygulardan etkilenir. Sportif faaliyetlerde bulunan kişi oyun ve devinimler sayesinde duygularını aktarma ve sergileme şansı bulmaktadır. Saldırganlık, şiddet, utanma gibi duygularında rahatlama ve boşalım sağlayıp bu duygularını kontrol edebilmeyi ve başa çıkmayı öğrenir. Baskı altına alınmış enerjiden kurtulabilmek için oyun ya da spor faaliyetlerine katılmak gerekmektedir. Spor faaliyetlerine katılmak fiziksel gelişimin yanı sıra kişilik ve benlik gelişimine de yardımcı olmaktadır. Benlik çoğunlukla kişinin ne olduğu hedeflerinin ne oldu, gelecekte neyi amaçladığı ve çevresini nasıl yorumladığı alanlarındaki tavır ve bilinç düzeyidir. Kişi bu bilince sosyal çevresinde bulunan diğer bireyler ile kendisini kıyaslayarak ulaşır. Çocuk yanı başındaki diğer çocuklarla oynayarak diğer çocuklara göre eksik, hatalı, zayıf veya fazla, güçlü yanlarını fark etme gayreti gösterir (21).

3.1.2.2. Sporun Kişisel Gelişim Yönünden Önemi

Spor çok yönlü etkileri olan bir olgu olduğu bilinmektedir. Bu olguların sayısı ve niteliği toplumdan topluma değişmekle birlikte bazı toplumlarda önem taşıyan bir

olgu başka bir toplumda daha önemsiz olabilmektedir. Örneğin; Japonya’da kişisel başarı veya başarısızlık onur meselesi kabul edilip başarısızlık durumlarında aile, çevre ve toplumsal baskının harakiri denen intihar olaylarını tetiklediği bilinmektedir. Farklı kültürlerde kişisel başarı veya başarısızlık bu kadar sert bir şekilde tepki görmeyebilmektedir. Sporun önem arz ettiği konulardan biride kişilik üzerine olan etkilerindedir. Kişilik, bireylerin fikir, hissiyat ve eylemleri gibi psikolojik reaksiyonlarındaki aynı zamanda diğer bireylerden farklı olunan, içinde bulunulan an, yaşanan biyolojik durum veya toplumsal ortam ile betimlenemeyecek şekilde daimilik özelliği gösteren temayüller şeklinde belirtilebilir (22). Bu tanımla kişilik hakkında; psikolojik reaksiyonların değişken olan dikkat çekici ve kalıcı yönlerini barındırmaktadır. Araştırmacılara göre kişilik şahıs ile ilgili kavrayışsal, duygusal, toplumsal ve bedensel gibi neredeyse tüm etkinlikleri temsil eder (23).

Yakın zamanlarda, spor katılımcılarının kişiliklerinin araştırıldığı çalışmalarda da görülen ve dikkatle irdelenen bir durum vardır ki o da spor etkinlikleri sonucunda "benlik tasavvurunun" nasıl bir değişime maruz kalacağı ile ilgilidir (24). Sonuç olarak amatörce veya en yüksek verimliliğe dayanan profesyonelce gerçekleştirilen sportif etkinlikler bireyi eksiklerini çeşitli açılardan görüp kontrol etmeyi ve bireyi geliştiren, donanımlı hale getiren aynı zamanda olumlu yönlerini ve artılarını pozitif şekilde kullanmaya yarayan, kişiliği gelişmesine önemli derecede etki eden bir araçtır (25).

3.1.2.3. Sporun Psiko-Sosyal Gelişim Yönünden Önemi

Sosyal gelişme, bireyin toplumsal uyarıcıya, özellikle birlikte yaşamın baskı ve zorluklarına karşı, savunma mekanizması geliştirmesi, birlikte yaşam

ortamında veya ait olduğu kültürde, diğer bireylerle yaşayabilmesi, onlarla geinebilmesi, diğer bireyler gibi davranış sergilemesidir (26).

Gelişme, büyümeye göre fiziki olarak ve rakamsal olarak değişimler yönüyle farklılıklar içerir. Bireyin gelişiminde olgunlaşma ve öğrenim etkinlikleri birlikte gelişir. Tüm bu yönleriyle gelişme kişiler arasında farklı hızlarda seyreden, birtakım konularda işbirliği şeklinde meydana gelen karmaşık evredir (27).

Sosyal gelişme genellikle aşamalar, diziler sıralaması şeklinde, olgunlaşma ve tecrübenin birlikteliğine bağlı olarak hareket şeklinde tanımlanmıştır. Genel geçer olarak kabul edilen sosyal gelişim teorileri şu şekildedir;

1. Gelişme aşamasındaki her basamakta özel mücadele ya da gelişmeye ait görevleri barındırır.
2. Genç bir birey diğer basamaktaki gelişim görevlerini tamamlamadan diğer basamaktaki görevlere geememeli, bir başka ifadeyle ilk aşamada var olduğu bilinen öğrenme, diğer aşamadaki öğrenme için temel şarttır.
3. Deneyimler genç bireyin yaşına ve gelişimine bağlı şekilde gelişimin tamamına katkıda bulunur.
4. Sosyal gelişme, gençlerin olgunlaşma kapsamaları üzerindeki tecrübelerle karşılaştıkları durumlarda zarar görmekte veya deneyimlerin tekrar edilmesi bir sonraki basamaktaki gelişim safhasının oluşumunu engellemektedir.
5. Sosyal gelişme aşamasında, başarılı her aşamanın başında, gençler bir önceki aşamada yarım bırakılan sosyal gelişim aşamasını istekli olmalarından ötürü telafi edebilmekte başka bir ifadeyle sosyal gelişimi yakalamak mümkün olabilmektedir (28).

İnsanoğlunun dünyaya geldiği andan itibaren gelişim ile ilgili en önemli tecrübeler bedensel kontrolün sağlanmasıdır. Nesnelere tutma-atma, yüzme, emekleme, sıçrama, koşma yürüme gibi okul çağında yaşlılarıyla ilişkiler kurma veya otoriteyle mücadele etmeye benzer bireysel-duygusal tecrübeler yaşanır. 10 Yaşından sonra yakın arkadaşlıklar ve bölüşme, paylaşma önemlidir. Bu bağlamda fiziksel etkinlikler, oyun ve spor faaliyetleri bireylerin yaşamındaki gelişme aşamalarında etkin ve önemli bir role sahiptir. Bundandır ki çocuklar etkinlikleri öğrenmek için aşırı isteklidirler ve hareketleri yaptıkça mutluluk duymaktadırlar. Bedensel kontrollerini gerçekleştirdiklerinde ise kendilerine olan güvenleri artmakta ve başarılı hissetmektedirler. Oyun oynamak ve yeteneklerini ilerletmek için herhangi bir dış etkene ihtiyaç duymamaktadırlar çünkü çocuk buna neden olan motivasyona sahip olmaktadır. Bu amaçla çocuklara spor faaliyetleri planlanırken bedensel yeteneklerini öğrenebileceği ve kullanabileceği ortamlar oluşturulmalı ve üstün sportif performans gerektiren etkinlikler için zorlanmamalıdır. Asıl hedef başarısızlık duygu değil, başarı duygusunu tattırmaktır. Ters olduğunda sosyal gelişim gecikebilmektedir (29).

3.1.2.4. Sporun Fizyolojik Açısından Önemi

Eski tarihlerden günümüze değin insanlar sporun faydalarının ne derece önemli olduğu tespit etmiş ve sportif etkinliklere katılım göstermişlerdir. Spor yapan bireylerde ortaya çıkan birkaç fizyolojik değişikliği maddeler şeklinde şu şekilde sıralayabiliriz:

- Kişilerin eskiye nazaran daha enerjik olmalarına yardımcı olur.
- Fizyolojik ve psikolojik yorgunluk durumlarına karşı vücut dayanıklılığını artırır.

- Aşırı kilo ve obezitenin önüne geçer
- Vücuttaki kılcal damar sayısının artmasına yardımcı olur.
- Kalbe bağlı hastalıkların riskini azaltır.
- Kalbin vücuda pompaladığı kan miktarını artırır aynı zamanda kalbin beslendiği koroner damarların genişlemesini sağlar (30).

İnsan vücudu kendine özel becerilere sahip bir varlıktır. Merkezi sinir sistemi hayatın devamlılığını idame eder. kalp tüm yaşam süresince bedene kan pompalar. Devamlı sportif etkinliklerle solunum, sindirim, damar, boşaltım ve kas gibi sistemlerin hedeflenen seviyede kalması sağlanır. Belli süreler boyunca hareketsiz yaşam sürdüren insanlarda eylem yeteneğinin kaybedildiği ve sağlık sorunlarının ortaya çıkması gözlemlenebilir (31).

Uzun süreli ve düzenli olarak yapılan fiziksel etkinliklerin sağlığa olan etkisinin arttığı her geçen an fark edilmektedir. Sportif faaliyetler; kasların, eklemlerin, kemiklerin, kalp-damar sistemi ve bu sisteme ait fonksiyonların düzenli bir şekilde çalışmasına yardımcı olmaktadır. Dayanıklılık, interval sporları ile uğraşanlarda koroner arter rahatsızlığı, yüksek tansiyon ve diyabet hastalığı görülme oranı daha düşüktür (32).

Spora katılmak kas kütlelerinin gelişimine de katkı sağlamaktadır. Kas gücünün gelişimi, kas yapısının hacmine bağlıdır. Reizma, iskelet ve kalp kasları ile ilgili yaptığı çalışmasında; kas lifi kalınlığının 20-50 mikrondan kalın olması durumunda kalın kas lifi sayısında artmanın görülebileceğini belirtmiştir (33).

Mevcut bir kasın hacmi, yüksek şiddette uyarılmasıyla büyür. Enerji depolarının hacimce artması ve kılcal damarların genişlemesi kas dayanıklılık

kabiliyetinin artmasına neden olur. Sürate neden olan uyarıcılarda, kasın kasılma hızı artabilir (34).

Sporun fizyolojik olarak yararlarından biri de kalp ve dolaşım sistemi üzerine olan yararlarıdır. Sporcunun kalbinin büyümesi efor sarf ettiği işe uyum geliştirmesinden dolayı oluşur. Bu büyüme patolojik değil fizyolojik bir büyüme olarak gözlemlenir. Herxheimer ve Liljestrand'ın araştırmaları sonucunda; düzenli olarak spor etkinlikleri yapan bireylerde kalbin gelişim gösterdiği aynı zamanda büyümüş ve daha güçlü bir kalbin olduğu gözlemlenmiştir (32).

Spor yapıldığı zaman kasların Oksijen (O_2) ihtiyacı artar ve bu durumdan dolayı kalp daha hızlı ve fazla kan pompalar. Bu durum dolaşım sistemine katkı sağlar. Damarların gelişimine katkı sağlayan spor etkinlikleri kalbin vücudun her yerine daha kolay ulaştırmasını sağlar (35).

Bunun yanı sıra spor insan vücudu için her açıdan önem taşıyan solunum sisteminin işlevselliği açısından da önem taşımaktadır. Solunum sisteminin düzenli ve güçlü çalışmasında önemli bir rol oynamaktadır (36).

Solunum ile vücuda O_2 çekilip Karbondioksit (CO_2) boşaltımı yapılır. Dokuların O_2 gereksinimi arttıkça aynı oranda solunum mekanizmasıyla vücuda alınan O_2 miktarı da artış gösterir. Stabil şartlarda birey bir dakikada 12-18 defa nefes alıp verir. Her bir nefes alışta 500 ml hava alımı yapılır. Normal şartlarda akciğere alınıp verilen hava solunum şiddeti olarak belirtilir. Dinlenme esnasında bir bireyin dakikada solunum şiddeti 5-7 lt dir. Maksimum temponun hemen öncesi yapılan spor faaliyetleri esnasında dakikada 120 lt olurken maksimum şiddetle yapılan egzersizlerde Nöcker'in belirttiğine göre 140 lt civarlarındadır. Çekilen hava akciğerler aracılığıyla alveollere aktarılır. Sınırları sık kılcac damarlarla kaplanan 7-8

yüz milyon alveol bulunmaktadır. Tamamının yüzeyleri toplamı 100-150 m² civarındadır. Alveoller ve kılcal damarlar arasında gaz iletimi gerçekleşir. Akciğerlere iletilen hava alveollerde %14-15 O₂ % 4,9 – 6,9 CO₂ şeklinde mevcuttur. Oksijenin ve karbondioksitin bu farklılaşması bir basınç değişikliği meydana getirir. Alveollerde oksijen basıncının artması durumunda nefes alma sayısında artış gözlemlenir. Rakımı yüksek alanlara çıktığında basıncın azalmasına bağlı olarak oksijen miktarında da azalma görülür. Akciğerlerde meydana gelen karbondioksit basıncı derin nefesler alınarak giderilmeye çalışılır. Bunun sonucunda %33'lük artıktan hava oranı %20'ye geriler (36).

Dayanıklılık etkinlikleriyle akciğerlerde nefes alışveriş şiddetinin artışı ve yüklenme yapıldığında nefes alışverişinde ekonomik şartlar elde edilir. Yorgunluk düzeyi iyileştirilip normal hayatta daha verimli bir hale gelinir. Dinlenme süresi azalır ve daha erken dinlenilir. Kendine güven, hoş görü stresle baş edebilme gibi pozitif duygular meydana gelir (37).

3.1.3. Sporda ‘Fair Play’ Kavramı

Fair Play kavramı sporun faaliyet gösterdiği tüm yarışmalarda ve sportif etkinliklerde oldukça önem teşkil eden bir konudur. Bu konu ile ilgili farklı araştırmalar yapılmıştır. Fair Play kavramının hakem, seyirci, sporcu, antrenör gibi spora katılım gösteren unsurlar açısından öneminin fark edilmesi bu kavramın uygulanması açısından önemlidir. Genel anlamda ilk kullanım anlamlarının "fırsat eşitliğini korumak", "şövalyeye düşünüş tarzını göstermek" anlamında 16. yy son dönemlerinde William Shakspeare'de yer alan Fair Play terimi, spor terimleri arasında 18. yy yerini almıştır (38).

Şu an ki Fair Play teriminin kavramsal temelleri Viktoria İngiltere'sinin sosyo-kültürel değişimlerinden etkilenecek 19. yy atılmıştır (39). Bilhassa yatılı okullarda başlayan reform olayları kapsamında, eğitim ve spor ilişkisinin ve aynı zamanda spor fair play ilişkisinin üzerinde durulması ve öncelikli konu olması böylelikle Fair Play düşünce yapısının gelişmesi ve topluma yayılmasında etkili bir görev üstlenmiştir (40).

Fair Play, yarışmacıların veya spor katılımcılarının müsabakalar anında, zorlaşan şartlara rağmen kurallara, sabırla, tutarlı ve irade göstererek uymaları, fırsat eşitliğini muhafaza etmek için, kendileri için olsa bile haksız kazançları reddetmek, rakibin haksız zaaflarından faydalanmaktan kaçınmayı, rakibi bir düşman değil tam tersi oyunun devamı için ve oyunun gerçekleşmesi için gerekli, kendisiyle aynı haklara sahip bir kişi ve eş olarak değerlendirmeleri ve bununla ilgili gayretlerinde ortaya çıkmaktadır (41).

Fair Play terimi Türkçe'ye "dürüst oyun" şeklinde geçmiştir. Bu tanım fair play kavramını aynı zamanda sportif erdem olarak tanımlamaktadır. Sportif erdem kavramı rakip sporcuya ahlaki olarak üstünlük sağlama gayreti olarak tanımlanmaktadır. Sporda fair play kavramı iki şekilde yorumlanmaktadır. İlk olarak oyun kurallarına yönelik sportif erdemdir. İkinci durum ise hayat ilkesi yönünden sportif erdemdir (42). Kurallara yönelik sportif erdem formal, hayat ilksel yönünden erdem ise informal olarak yorumlanmaktadır. Bu iki kavrama ilişkin ayrımı ilk olarak Hans Lenk savunmuştur (43). Formal Fair Play, amir hükümler barındıran oyun kurallarını kabul etme ve kurallara her durumda uyma olarak sınırlıyken, informal fair play, uyulmadığında herhangi bir yaptırım zorunluluğu olmaya, tam tersi spor kurallarının amir hükümlerinin istediğinin ötesinde, sporcunun rakibi ile

eşit şartlarda yarışma isteğini, rakibin karşılaşabileceği haksız ortamları bertaraf etmek için girilen gayreti, kendi aleyhine olsa da, kendisi için olumsuz sonuçlar doğmasına karşın hakem kararlarına saygı duymayı ve hakemlerin doğru karar almalarına katkı sağlamayı, kazanıldığında veya kaybedildiğinde ölçülü eylemler geliştirmeyi temel almaktadır (44).

19. yy sonu ve 20. yy başlarında sportif müsabakaların ticari amaç için yapılmaya başlanması ve bu yarışmaların zaman geçtikçe daha fazla kitleye hitap etmesiyle ortaya çıkan "amaç" değişikliği yapılan sportif yarışmanın iç amaçtan dış amaca, pratikten kaynaklanan zevkten, ciddiyete doğru bozulmasına neden olmuş ve 20. yy'ın tamamında gelişme fair play düşüncesinin yumuşatılması ve törpülenmesi olarak gerçekleşmiştir. Bu durum hala informal fair play'den formal fair play yönüne bozulma eğilimindedir. Bu durum şunu ifade etmektedir; Fair Play algısının, eşit durum ve yarışma şartları ile fırsat eşitliğinin tahsis edilmesi ve devamlılığının sağlanmasından sıyrılıp zamanla sadece oyun ve müsabaka kurallarına uyulmasını kabul etmekten ibaret olmaktır (45).

Ticari yapının değişmesinin yanında, siyasi müdahaleler ve sportif başarıların sosyal hayatta olduğundan daha önemli gösterilmesi formal fair play kavramını bile zarar görmesine neden olmakta, kuralların çiğnenmesi eğer başarıyı getirmişse görmezden gelinmiş ve doğal karşılanmıştır (45). Bunun sonucunda yeni fair play kavramı hayatımıza girmiştir. Heinilä bu kavramı "teknokratik ahlak" olarak kullanmıştır. Bu ahlak anlayışında Fair play, nasıl olursa olsun ve sonuç ne olursa olsun başarmak fikrinin gerisinde yer almaktadır (46).

Fair play'e uygun davranış geliştirmek, duyguları dizginleme, bastırma olarak yorumlanmamalı, sporcunun en mutlu olduğu zamanlarda dahi mutluluğunu fair play

kavramına uygun şekilde göstermeli ve yaşmalıdır. Böylece sporcu heyecanlandırıcı uyarıcıları dizginlemeyip bu anları pozitif olarak idame edebilir, kontrolüne alarak duygularına hakim olabilir. Böylelikle hislerin kendi başına fiili harekette bulunmalarını engeller (47).

Sadece başarıya odaklanan ve buna yönelik yoğun gayret gösterilen yüksek performans sporunda, hedeflere ulaşmak için zoraki hileler ve acımasızca planlara başvurulabilmektedir. Bu algının belirgin unsuru, oyun esnasında oyun kurallarına aykırı davranışları hakemlerden gizleyerek yapmaktır (48).

Bilhassa profesyonel olarak yapılan spor müsabakalarında sporcuların fair play ruhuna ters eylemler sergilemeleri, toplumsal ve kişisel beklentilerin başarı unsuruyla karşılanmasındandır. Seyirciler, halk, basın, sponsorlar, siyasi yapı, kulüp, teknik direktör vb. unsurlar sporcular üzerinde önemli bir mücadele sergileme baskısı yapmakta; bunun sonucunda sporcuları; salt başarıya odaklanmış, çıkarıcı, menfaatçi başarı arayışına itmektedir. Bunun yanında bir çok sporcu ve elit teknik direktörün, oyun içinde gösterdikleri performansın kendileri için toplumsal ve ekonomik açıdan kurtuluşa giden tek yol olarak algılanabilmektedir. Bu durumun sonunda, sporda yazılı veya yazısız kurallar sadece yarışma tutkusu, duygusal baskılar ve oyunun ruhu gibi durumlardan dolayı çiğnenmekte, faullü oynama veya kendisine faul yapılmış gibi aldatmalarda bulunma, teknik direktörlerin müsabaka strateji olarak belirlenmekte ve sporculara bu durum planlı olarak öğretilmekte ve yapmaları istenmektedir (49).

Gün geçtikçe sporda artan faziletsiz eylemler, sporun ahlaki değerlerini korumak için bir farkındalık oluşturma ve temelli değişiklikler yapma çalışmalarını zaruri kılmıştır. Bu hususta sözü geçen kurumlardan olan, Uluslararası Olimpiyat

Komitesi (IOC) bünyesinde çalışan ve atanmış bireylerden oluşan Uluslararası Fair Play Konseyi (CIFP) bulunmaktadır. Federation Internationale de Football Association (FIFA) ve Avrupa Futbol Federasyonları Birliği (UEFA) gibi ekonomik zorluğu bulunmayan tepe yapılanmaların ise, Fair Play etkinliklerine katılımında ve eğitim etkinliklerinde eksiklikler görülmektedir. Bu tepe organizasyonlar sadece bünyesinde gerçekleşen yarışmalardaki takımlara Fair Play ödülü vermektedirler (50).

3.1.4. Sporda Seyirci Kavramı

Seyirci terimi, spor karşılaşmalarında maçı izlemek, takım tutmak, destek vermek, heyecana kapılmak ve mutlu olmak amacıyla stadyumlara giden insan grubu şeklinde incelendiğinde seyirci teriminin; oyun ya da maç türü fark etmeksizin taşkınlık çıkarmadan takımını destekleyen ve tezahürat yapan, seyrettiği oyun ya da maçtan zevk alıp mutlu olma gayesi içinde olan kişi şeklinde yorumlanabilmektedir (51).

Bir diğer tanımla, menfaatleri aynı doğrultuda olan, herhangi bir spor karşılaşmasında benzer reaksiyonlar gösteren daha önce bu olay için birleşmemiş ve planlı olarak bir araya getirilmemiş insan topluluğuna seyirci ismi verilmektedir (52).

Sporla ilgili bir başka tanım Guttman tarafından yapılmıştır; Guttman spor seyircisini, herhangi bir spor etkinliğini maç alanında canlı veya görsel basın aracılığıyla takip eden bireydir (53).

Aslında “Sosyal Öğrenme” teorilerine göre saldırganlık yahut şiddet, öğrenilen bir davranıştır ve saldırgan örnekleri gözlemek bireydeki durdurucu, frenleyici mekanizmayı bozar. Bu teorilere göre sahadaki şiddet hareketi, seyircide daha da büyük saldırganlık oluşturur (54).

3.1.5. Taraftar tipleri

Taraftar/fan terimi İngilizce'de "fanatic" kelimesi ile türetilmiştir. Herhangi bir şey için aşırı istekli manasında, 1682 yılından itibaren hayatımıza girmiştir. 1899 yılına gelindiğinde ise Amerikan literatüründe "öncelikle sporda gözükten coşku dolu birey" kelimesi " taraftar" kelimesi ile yer değiştirmiştir (55).

Spor seyircisi kavramı ile taraftar kavramı bazı yönleriyle bir birinden ayrılmaktadır. Seyirci bir spor olayını izleyen bireylere denirken; taraftar ise bir spor kulübüne aidiyet hisseden, onun peşinden giden ve daima kulübü savunup destekleyen bireylere denir (56). Spor yönünden bakılacak olursa taraftarlık; spor kulüplerinin işleyişlerini ve menfaatlerini maddi ve manevi şekilde savunan, kulübün hizmetlerinden fayda sağlamak için maddi bir ücrete tabi etkinlikler için tüketim yapan, iyi veya kötü günde takımını destekleyip, yalnız bırakamayıp takımın iç saha veya deplasman müsabakalarına katılım gösterip kulübün maddi kazanç pazarını temsil eden insan topluluğu olarak adlandırılır (57).

3.1.5.1. Fanatik

Başta Britanya olmak üzere futbol yeryüzünde çeşitli ülkelerde son yüzyılda en popüler spor olayları arasına girmiştir. "Futbol Holiganlığı" kavramı 1960'lı yıllardan sonra Avrupa'da başta olmak üzere dünyada yeni bir kavram olarak hayatımıza girmiştir. Futbol holiganlığı adına gerçekleştirilen çalışmalar İngiltere ve öteki batı ülkeleri ile aynı sonuçlara varması bilimsel zorunluluktan meydana gelmemiştir. Bunun yanı sıra insanın yaratılış özellikleri, şehir yaşamının insanda oluşturduğu sosyo-psikolojik problemler, basın ve siyasetçilerin doğru veya hayali

endişeleri bu gibi nedenlerden ötürü Türkiye'de de Avrupa'daki gibi holiganizm ile benzer sonuçların ortaya çıktığı düşünülmektedir (58).

Çoğu zaman üzerlerinde delici aletler, sopa, taş vb. zarar verici maddeler barındıran, şiddete her zaman açık olan, çoğu zaman müsabaka öncesi stadyum civarlarında veya kapılarında zaman geçiren, civar yerlerde oturan aynı semtin gençlerinin bir araya getirdiği gruplardır (59).

Fanatiklerin spor alanlarında gösterebilecekleri bazı davranışlar;

- Kazanmak amacıyla türlü yollar denenebilir.
- Takımlarının formaları ve takımın ismi çoğu şeyden değerlidir.
- Sonuç oyundan daha önemlidir.
- Taraftar oldukları takım öndeyken, içlerinde durduramadıkları duygularını bağırarak ifade ederler.
- Takımları yenik oldukları zaman yukarıdaki hareketin aksini sergilerler (60).

3.1.5.2. Doyumsuzlar

Sonucun durumuna bakılmaksızın başarıya doymayan bir taraftar grubudur. Savundukları takım oynadıkları maçlarda alacakları tüm galibiyetleri bir mağlubiyet örtebilir ve bunun sonucunda antrenör, yöneticiler ve sporcular sorgulanıp yerilebilir. maçın tamamında topun kendi takım sporcularının kontrolünde olmasını ve kendi takımının süreli oyun kurmasını talep ederler. Her zaman destekledikleri ekibin en iyi olmasını ve kazanmasını dilerler (61).

3.1.5.3. Sabırsızlar

Büyük ölçüde maç başlamadan uzun zaman önce maçın oynanacağı sahaya giderler. Olayların her an gerçekleşmesini umut ederler ve müsabaka başlayınca dek problemlili bir şekilde müsabakanın başlamasını beklerler. Karşılaşma başladığı an tezahüratlarla takıma destek olup takımın kazanmasını isterler (60).

3.2. Spor Dalları

Çağımız spor terminolojisi irdelendiğinde karşımıza farklı türden spor dalları çıkmaktadır. Bu farklılığın temelinde bulunan nokta, kişilerin farklı organlarıyla yapabileceğini düşündüğü aynı zamanda rakibi mağlup etmeye yönelik diğer spor branşlarının meydana gelmesidir. Öte yandan spor dallarının çeşitlenmesinde ve farklılaşmasında sanayileşmenin de doğrudan etkisinin olduğu bilinmektedir. Çünkü sanayileşme ile birlikte bireylerin rekreatif zamanı artmış bu durum bireylerin rekreatif zaman değerlendirme öğelerinden olan spora eğilim göstermelerine neden olmuştur. Yani insanlar boş zamanlarını değerlendirmek için sportif etkinliklere yönelmişlerdir. Bu durumdan ötürü sanayileşme insanı spor yapmaya yöneltmiştir. Sanayileşmiş ülkelere bakıldığında spor dalları çeşitliliğinin fazla olduğu görülmektedir. Ana unsurun finansal güç olduğu bu çeşitlik, bilhassa ekonomik gelire göre sporun çeşitliliği etkilenmiş ve yeni branşların geliştirilmesine neden olmuştur. Sanayisi gelişmiş ülkelerde tenis, golf gibi elit tabaka oyunlarının yanı sıra başka spor dallarının da gelişim gösterdiği görülmektedir. Gelişmemiş veyahut gelişmekte olan ülkelere ise genellikle pahalı olmayan, masrafsız aynı zamanda çok fazla teçhizat ihtiyacı içermeyen spor branşlarının geliştiği görülmektedir. Bu duruma en iyi örnek Afrika'da görülmektedir. Afrika denildiğinde insanların aklına

gelen ilk spor branşlarından biri futboldur. Bunun nedeni futbol oynamak için ihtiyaç duyulan teçhizatların sayısı çok azdır ve yeri doldurulabilir. Örneğin top yerine teneke kutular, kıyafetler, plastik şişeler; kale için ise iki tane taş yeterli olmaktadır. Bu sebepten ötürü yapılan spor branşı ile gelişmişlik düzeyi arasında doğru orantı bulunmaktadır. Spor branşlarını takım sporları ve bireysel sporlar olarak iki gruba ayırabiliriz. Bireysel spor branşlarını genellikle sporcunun bir başına veya rakiple girdiği mücadeleyi kapsamaktadır. Judo, karate, halter, uzun atlama vb. gibi spor branşları bireysel spor branşları olarak düşünülebilmektedir. Takım sporlarına gelince, aynı takımın çatısı altında sporcu olan ve galip gelmek için birbirinin desteğine ihtiyaç duyan sporcuların oluşturduğu spor dalıdır. Futbol, futsal, basketbol voleybol vb. gibi dallar ise takım sporuna örnek verilebilmektedir (10).

Araştırmamıza konu olan spor dalları, takım sporlarından olan basketbol, voleybol ve futboldur. Çağımızda en yoğun izlenme oranına sahip takım sporlarının başında bu sporlar gelmektedir.

3.2.1. Basketbol

Basketbol, basket (sepet) ve ball (top) sözcüklerinin yan yana gelmesiyle oluşmuş ve Türkçeye "sepet topu" olarak girmiştir. Sepet topu, yani basketbolu ilk olarak isimlendiren, basketbolun kurucusu ve oyunu bulan Dr. James Naismith olmuştur (62).

Basketbol 28x15 metre (m) ölçülerinde zemini parke veya sentetik bir sahada oynanır. Saha, ortada yer alan bir çizgiyle ikiye ayrılır. Sahanın her iki tarafında pota adı verilen şeffaf plastik levhaya sabitlenmiş ve üzerinden file sarkan metal çemberler bulunmaktadır. Bu çemberler oyun alanına 1.20 m kadar uzanır ve yerden yükseklikleri 3.05 m dir. Her bir potanın dibinde "ampül" adı verilen bir ceza sahası

vardır. Hücüm oyuncularından herhangi biri üç saniyeden fazla bu alanda duramamaktadır. Bu kural ile uzun boylu oyuncuların pota altında bekleyip rahat sayı yapmalarını engelleyip, oyuna katılmalarını sağlamaktadır. Basketbol topunun çevresi 75-78 santimetre (cm), ağırlığı ise 600-650 gram(gr) dır (63). Basketbol beş oyuncuya sahip iki takım arasında oynanır. Her bir takımın en fazla yedi yedek oyuncusu yer alabilir. Oyun durduğu an oyuncu değişiklik sınırlaması olmadan herhangi bir oyuncu değiştirilebilir. Çoğunlukla beş oyuncunun takım içindeki rolleri farklıdır (64).

Günümüzde dünya çapında milyonlarca kişinin takip ettiği en önemli ve en büyük spor branşlarından arasında olan basketbol esas itibarıyla çok eski bir tarihe dayanmakta bu tarih 1890'lı yıllardaki ilk ortaya çıktığı tarihten daha eskiye dayanmaktadır. Kristof Colomb Amerika'yı keşfetmeden önce Güney Amerika yerlileri sayılsan 'Mayas' kabilesi bireyleri kendi aralarında basketbola benzeyen "Tlahiotenie" isimli bir oyun icra edildiği aynı zamanda Tlahiotenie'nin Mayas Kabilesinin yöresel oyunu olduğu bilinmektedir. Basketbolun anayurdu, meydana çıkışı ve yayılması gibi unsurlara dikkat edildiğinde Amerika olarak düşünülse de "basketbolun babası" diye adlandırabileceğimiz ve basketbolu icat eden kişi olarak isimlendirilen Dr. James Naismith, esasında Kanadalıdır. Uzun dönemler Amerikada öğretmenlik yapan Dr. James Naismith, Maysa Kabilesine ait olan Tlahiotenie oyunundan yola çıkarak "basketbolu" icad ettiği düşünülmektedir (65).

İleride basketbolun ülkeler arası federasyon olma ihtiyacı doğmuş ve sonunda 1932 senesinde basketbol federasyonu kurulmuştur. Arjantin, Çekoslovakya, İtalya, Letonya, Portekiz, Polonya ve İsviçre birleşerek Uluslararası Basketbol Federasyonu (FIBA)'nın temellerini atar ve bu federasyonun ilk başkanı olarak İsviçreli Leon

Bouffard ilan edilir. FIBA oluşturulmasından sonra Avrupa şampiyonası düzenlenmiş ve bu organizasyon 1935 yılında Cenevre'de tertip edilmiş; bu etkinlikte birinci Letonya ikinci İspanya ve üçüncü ise Çekoslovakya olarak sonuçlanmıştır (66). Öte yandan 1936 senesinde Berlin Olimpiyatları'na resmi oyun olarak eklenmiştir. Bunu takip eden ilk dünya şampiyonası da 1950 senesinde Arjantin'in başkenti Buenos Aires'te düzenlenmiş ve Arjantin şampiyon olmuştur (67).

Basketbolun hızlı bir şekilde kıtalar arası yayılım gösteriminin etkisinin sonucunda; Türkiye'de ilk olarak Amerikan Robert Koleji öğrencilerinin girişimi ile 1904 yılında oynanmıştır. "Sepet topunun" bilinçli olarak Türkiye sınırları içinde genel bir şekilde duyurulmasını 1911 senesinde Galatasaray Lisesi'nde beden eğitimi öğretmeni olan Ahmet Robenson başarmıştır. Bunun devamında 1913 senesinde ilk basketbol şubesini Fenerbahçe kulübü aktif hale getirmiştir. Basketbolun Türkiye'ye gelişinin ilk yıllarında Türkiye'nin içinde bulunduğu savaş ortamından ötürü bu oyun çok fazla gelişim sergileyememiştir. Kayıtlara geçen ilk resmi basketbol mücadelesi 1921 senesinde Yüksek Öğretim Okulu öğrencileri ile o yıl İstanbul'da ikamet eden Amerikalılar arasında yapılmıştır. Yine akabinde 1923 senesinde ilk resmi spor teşkilatının açılması;1927 senesinde halkevlerinin teşkilatlanması basketbol spor branşının yurt geneline yayılmasını sağlamıştır (66).

Basketbolun milli takım düzeyinde ilk temsili 1934 yılında kurulan ve 1936 yılında Yunanistan ile yapılan maç ile gerçekleşmiştir. İlk maçı 49-12 kazanan milli takımın o günkü kadrosundaki oyuncular: Naili Moran (Kaptan), Jack Habib, Feridun Koray, Dionis Sakalak, Hazdayi Penso, Hayri Arsebük, Sadri Usuoğlu ve Nihat Ertuğrul'dan oluşmaktaydı. Basketbol dalı 1936 yılından 1959 yılına kadar Spor Oyunları Federasyonu çatısı altında voleybol ve hentbol ile aynı anda idame

ettirilmiştir. 1 Mart 1959 senesinde resmi olarak Türkiye Basketbol Federasyonu (TBF) kurulmuştur. 1966 yılında dek devam eden Türkiye Basketbol Şampiyonaları değişerek Deplasmanlı Türkiye Basketbol Ligi ismine dönüşmüştür (66).

3.2.1.1. Basketbol Hakemliği

Hakem genel tanımıyla, kelime karşılığı, anlaşmazlık durumlarını çözümlmek için ilgili taraflarca seçilmiş kimsedir. Hakem kelimesi Arapçadan dilimize girmiştir ve tarafların aralarındaki anlaşmazlığı çözmek için yetki verip seçtikleri ve üzerinde anlaştıkları birey, yargıcı; belirli bir konudan iyi anlayan kişi; seçme ve karar verme yetkisi bulunan birey; karşılaşmaları, yarışmaları kurallara uygun, tarafsız yöneten kimse anlamlarını barındırmaktadır (4).

Hakemlerin genelde otoriter bir kişiliğe sahip olduğu inancı oldukça yaygın olsa da hiçbir bilimsel çalışma bu fikri desteklememiştir. Hakemlikte ideal profili belirlemek için yapılan araştırmalar da anlamlı bulunmadığından bırakılmıştır (68).

Türk basketbolu hakemlik anlamında ilk resmi girişimini, 1927-1930 döneminde Y.M.C.A ofisinde katip olarak iş yapan Toledo ile başlamıştır. Toledo o dönem basketbolu Y.M.C.A. spor salonunda görmüş ve oynamış ilerleyen zamanlarda ise hakem olmak istemiştir. Bu talebini Türkiye'de o günlerde resmi olarak sertifikalandırabilecek bir kurum olmadığı için M. Toledo bu arzusunu gerçekleştirmek için Amerikan Basketbol Birliği'ne mektup yazarak nasıl bir yol izlemesi gerektiğini sormuştur. Amerikan Basketbol Birliği Toledo'nun basketbol konusundaki bu hevesini görmezden gelmemiş ve kendisine has bir durum ile kendisine sınav sorularını yollayarak cevaplamasını söylemişti. Toledo'nun cevapları incelendiğinde kendisinin üstün başarı gösterdiğini ve bu hevesine karşılık kendisini sözlü sınava almaları gerektiğini belirtmişlerdir. Kendisine gönderilen mektup

üzerine Amerika'nın İstanbul Konsolosluğu'nda görev yapan eski bir basketbolcunun kendisini sözlü mülakata alacağı belirtilmişti. Toledo adı verilen çalışan tarafından sözlü sınava alınmış ve yüksek başarı göstererek Amerikan Basketbol Birliği tarafından resmi hakemlik sertifikası almıştır. Bundan dolayı Türk basketbolunun ilk resmi hakemi Amerikan Basketbol Birliği'nin verdiği belge ile Amerikan Federasyon lisansını alan bir kişi olmuştur (62).

Naili Moran, Turgut Atakol, İzzet Somer, Yakovos Bilek, İlhan Uyguç Hüsamettin Topuzoğlu, Afif Kayalı, Nurhan Demirdöğen, Zeki Öztaş, Erdogan Varüer, Ata Çakaloz, Rami Kınacı, Timuçin Rendan, Hikmet Erdem, Cemal Çetin-Berk, Nejat Duran, Kaya Örencik, Aydemir Ekti, Ömer Ozan, Gökhan Günalp, Necip Kapanlı uluslararası arenada nam yapmış ve tanınan Türk basketbol hakemleri olarak bilinmektedir. Bunun yanında kadınlar statüsünde Türk liglerinde düdük çalan ilk kadın hakem ise Soley Aydoğan iken ilk Türk kadın FIBA hakemi ise Elif İnci olmuştur. Uluslararası arenada Hüsamettin Topuzoğlu 234 milli maç ile 141 Avrupa Kupası mücadelesi, toplamda 375 müsabaka yöneterek Türk basketbol hakemliği için ulaşılması zor bir rekora adını yazdırmıştır (66, 69). Bunun dışında özellikle yakın dönemlerde Türk hakemlerinin başarısı iyi bir ivme göstermiş, Murat Biricik (2001-2011), Mehmet Keseratar (2005), Engin Kennerman (2009), Emin Moğulkoç (2011-2013) ve Rüştü Nuran (2013) Avrupa Şampiyonalarında, Memduh Öget (2003) Avrupa ve (2002) Dünya Şampiyonalarında, Recep Ankaralı (1997-1999) Avrupa ve (2006-2010) Dünya Şampiyonaları ile 2012 Londra Olimpiyat Oyunları'nda performans sergilemişlerdir (70).

Basketbol müsabakalarında görev alan hakemlerin statüleri gereği hakem kurslarına dahil olmuş, eğitim sonunda yapılan sınav ve fiziksel uygunluk testlerinde

başarılı olarak hakem statüsüne geçenler görev alabilmektedir. hakemler kategori olarak; aday hakem, il hakemi, klasman hakemi (A klasman, B klasman ve C klasman) ve uluslararası hakem olarak dörde ayrılmaktadır (70).

3.2.1.1.1. Aday Hakem (Hakem Adayı)

Aday hakem eğitim kursları bölge eğitimcileri aracılığıyla açılır. Eğitim en az 5 gün sürmektedir. Eğitimin ilk dört günü teorik eğitim iken son gün hakem mekaniği eğitimi verilmektedir. Aday hakem olmak isteyen bireylerin hakem aday sertifikası programını bitirerek daha sonra herhangi bir şehirde Merkez Hakem Kurulu (MHK) aracılığıyla açılacak aday hakem kurslarına devam etmeleri ve sonunda yapılacak sınavlarda başarılı olmaları gerekmektedir. Sınavlarda başarılı sayılmak için fiziksel testi bitirmiş olmak ve yazılı sınavdan asgari 70 puan almış olmalıdır. Bundan sonra MHK tarafından aday hakem lisansı verilir İl Hakem Kurulu (İHK) tarafından iki yıl içinde il hakemliğine terfi ettirilmeyen aday hakemlerin görevleri resen sona erer. Aday hakemler yalnızca yerel lig etkinlikleri kapsamında planlanan maçlarda hakem ve masa ekibi olarak görev yapabilirler.

Aday Hakem kurs sınavlarına katılacaklarda aranan şartlar;

- a. T.C. vatandaşı olmak
- b. En az lise ve dengi okul mezunu olmak
- c. 30 yaşında büyük olamamak (Sözleşmeli liglerde yer almış veya herhangi bir kategoride milli olmuş basketbolcular ile en az beş yıl lisanslı olarak basketbol oynamış kişilerde yaş durumuna bakılmaz.
- d. Sağlık durumunun hakemlik yapmaya uygun olduğunu gösterir doktor raporu ile belgelemek.

e. Yüz kızartıcı herhangi bir suçtan veya şike ve teşvik primi suçlarından hükümlü olmamak veya resmi kurumların disiplin/ceza kurullarından bir defada toplam altı aydan fazla ceza almamış olmak (71).

3.2.1.1.2. İl Hakemi

İl hakemi aday olma şartlarını barındıran aday hakemler içinden uygun görülenler, İHK kararıyla il müdürlüğü vasıtasıyla TBF'na yazılı olarak bildirilip ilgili kişiler MHK onayı ile il hakemliğine yükseltirler. İl hakemi olan adaya MHK vasıtasıyla il hakem lisansı verilir. İl hakemleri; yerel lig etkinlikleri bünyesinde planlanan maçlarda hakem ve her çeşit basketbol maçlarında masa ekibi olarak görev alabilirler. Lig ve kupa maçlarında hakemlik yapamazlar. Aday hakemlerin il hakemi olması için aranan şartlar;

- a. İHK'nin verdiği sorumlukları başarıyla yapmak,
- b. Aday hakemlik başlangıç tarihinden itibaren en az bir yıl aday hakemlik yapmak,
- c. İHK tarafından yürütülen yazılı sınav ve fiziksel testleri geçmek (71).

3.2.1.1.3. Klasman Hakemliği

Klasman hakemliği; federasyon tarafından planlanan ve çeşitli etkinliklerde görev almak için A, B, C olarak belirlenmiş hakem klasmanıdır. Yıl içerisinde meydana gelen sakatlık, hastalık, askerlik hakemliği bırakma gibi nedenlerden dolayı eksilen hakem kadrolarına alınacak hakemler için MHK bir planlama yapabilir bunun yanında hakem sayısı sezon başlamadan önce MHK aracılığıyla belirlenip ilan edilir. Klasman hakem kadrolarında bulunan hakemler kendileri için belirlenmiş şartları taşıdıkları sürece ilgili klasman kategorisinde düdük çalarlar (71).

3.2.1.1.3.1. C Klasman Hakemliği

İl hakemleri içinden C klasmana teklif şartlarını barındıran adaylar C klasman seminerine çağrılıp burada fiziksel test ve yazılı sınava tabi olurlar. Seminerde başarılı olan adaylar C klasman hakemi olup ilgili hakemlere C Klasman hakemi lisansı verilir. C klasman hakemi olanlar her sene yapılacak olan vize yenileme sınavlarında başarılı olmak durumundadırlar. Sezon sonlarında C klasman hakem kategorisinde başarılı bulunmayan ilgili hakemler il hakemliğine düşürülebilirler. C klasman hakemleri; yerel lig etkinlikleri bünyesinde planlanan maçlarda ve federasyonun tertip ettiği maçlar olan;

- a. İkinci ve üçüncü lig maçları,
- b. Bölgesel Lig maçları,
- c. Basketbol gençler Ligi
- d. Yurtiçi Etkinlikleri maçları,
- e. Kurum etkinlikleri maçlarında hakem olarak maç yönetebilirler.

İl hakemlerinin C klasman hakemi olabilmeleri için; İHK'nın verdiği görevleri başarıyla tamamlamak ve il hakemi oluş tarihinden itibaren en az bir yıl süre zarfında hakem olarak maç yönetmek (71).

3.2.1.1.3.2. B Klasman Hakemliği

Bir sezon C klasman hakemi olarak hakemlik yapmış olanlar takip eden sezonda B klasman adayı olabilirler. B klasman hakem olma şartlarını taşıyan C klasman hakemleri, B klasman hakem seminerine çağrılırlar. Bu seminerde çağrılan hakemlere fiziksel testler ve yazılı sınav uygulanıp başarılı olan adaylar B klasman hakemi olarak bir sonraki sezon devam ederler. B klasman hakemler, yerel lig

etkinliklerince planlanan maçlarda, federasyonun planladığı C klasman hakemlerinin düdük aldığı maçlara ek olarak Kadınlar Süper Ligi ve Erkekler 1. ligi maçlarında düdük çalarlar. Sezon sonunda MHK'nın değerlendirmesi sonucu yetersiz görünen hakemler B klasman hakemliğinden C klasman hakemliğine dşrlebilirler. B klasman hakemleri her yıl vize yenilenmesi için düzenlenen fiziksel ve yazılı sınavlarda başarılı olmak durumundadırlar (71).

3.2.1.1.3.3. A klasman Hakemliği

İki sezon boyunca B klasman hakemliği yapmış hakemler takip eden sezon A klasman hakem adayı olarak değerlendirilebilirler. A klasman hakem adayı şartlarını barındıran B klasman hakemlerinden uygun grlnler A klasman hakem seminerine çağırılırlar. Seminerden sonra gerçekleştirilen testlerde yeterli olan adaylar A klasman hakemi lisansı alırlar. A klasman hakemleri her türlü maçta düdük alabilirler. Her sezon için MHK değerlendirmesine göre o sezon yeterli görünmeyen A klasman hakemleri sezon sonunda B klasman hakemi kadrosuna dşrlebilirler. A klasman hakemlerinin klasmanlarını muhafaza edebilmeleri için her sezon açılan A klasman hakem seminerinde başarılı olmaları gerekmektedir (71).

3.2.1.1.4. FIBA Hakemliği

Uluslararası kurallar ve düzenlemeler dahilinde; MHK'nın tespit edip seçtiği FIBA'nın onay verdiği hakemler FIBA hakemi klasmanına terfi edip FIBA'nın yaptığı organizasyonlarda FIBA'nın görevlendirmeleri ile uluslararası maçları yönetirler. FIBA hakemleri ülke içinde belirlenmiş, klasmana uygun düzenlenmiş maçlarda görev alabilirler. Bir hakemin FIBA hakemi olması için MHK'nın tespiti ile

Uluslararası Futbol Birliği Kurulu (IFAB)'a bildirilmesi ve aşağıdaki şartları barındırması gerekir;

- a. FIBA tarafından belirlenen koşullara sahip olması,
- b. İlgili sezon hariç en az iki yıl ara vermeden kadınlar veya erkekler liglerinde görev yapmış olmak,
- c. Listeye ismi ilk defa alınanlar için MHK'nın belirlediği dil merkezlerinde İngilizce dil yeterlilik belgesine sahip olmak,
- d. Hakemlikte başarı unsurunun yanında başka hakemlerle uyum, sosyal hayat ve temsil kabiliyeti gibi unsurlar açısından MHK tarafından yeterli olduğuna onay verilmesi (71).

3.2.2. Voleybol

Voleybol 1895 yılında, Genç Erkekler Hristiyan Birliği'nde beden eğitimi olarak görev yapan William G. Morgan aracılığıyla planlanıp mintonette ismiyle meydana çıkarılmıştır. Mintonette, bulunup oyun olarak oynanmaya başlanmasının ardından voleybol ismi tavsiye edilmiş ve voleybol şeklinde tanımlanmaya başlanmıştır. Mintonette topu yere değdirmeden karşı sahaya atmak şeklinde özetlenebilir. Oyunun mantalitesine ve ruhuna uygun olduğu için voleybol terimi seçilmiştir. Mintonette terimi yerine voleybol adını öneren kişi Profesör Alfred T. Halstead'dır (72).

Türkiye'de voleybol 1919'da ilgi görmeye başlamıştır. Türkiye'deki beden eğitimi öğretmenlerinin yetişmesine öncülük eden Selim Sırrı Tarcan aynı zamanda voleybol sporunun temellerini okullara inşa ederek bu sporu tanıtan ilk isimdir. 1924-1948 yılları arası bölgesel boyutta yapılan voleybol müsabakaları, 1948-1970 yılları döneminde Türkiye Voleybol Şampiyonası şeklinde tertip edilmiştir. 1970-

1971 sezonunda deplasmanlı erkekler ligi uygulamasına başlanmışken, 1984-1985 sezonunda ise kadınlar liginde deplasmanlı lig usulü uygulanmaya başlanmıştır (73).

Dünyada teknolojik ve bilimsel gelişmeler sonucunda voleybol spor bir ekol olmuş ve popüler spor olarak spor kültüründe yerini almıştır. Takım sporları arasında yer alan voleybol sporunun, sosyal boyutu düşünüldüğünde ise akranlarla iletişim, karar verme, motivasyonu artırma ve pratik olarak problem çözme becerilerini kapsayan bir kültür olduğunu söylemek mümkündür (74). Bir başka tanıma göre; voleybol müsabakada her zaman temel yetenekleri kullanabilmeyi ve takım çalışması içinde bulunmayı, yeteneklerini gücü ile birleştirebilen, heyecan verici oyundur (75).

Topun oyun içinde her zaman yer değiştirmesi, oyuncuların farklı pozisyonları kullanmaları, topu karşılamak, bloklamak ya da rakip sahaya göndermek amacıyla farklı yöntemler denemeleri, tüm bunlar yapılırken koşmak, yükselmek, atlamak gibi hareketler voleybolu karışık bir oyuna dönüştürmüştür (76).

Voleybol oyununda hakemlik boyutu ele alındığında ise 20. yy ilk yarısında gelişmeler yaşanmıştır ki; Voleybol hakemliği ile ilgili ilk gelişmeler 1934 senesinde Stokholm'de Uluslararası Hentbol Federasyonu Kongresi'nde alınan kararlarla meydana gelmiş ve voleybol hakemliği resmi olarak tanınmıştır (77).

Günümüzde voleybol müsabakalarında görev alan hakem grubu şu hakemlerden oluşmaktadır:

- a. Başhakem
- b. Yardımcı Hakem
- c. Yedek Hakem
- ç. Yazı Hakemi
- d. Skor Hakemi

e. Çizgi Hakemleri

f. Challenge Hakemi

3.2.2.1.Voleybol Müsabakalarında Görev Alan Hakem Grubu

3.2.2.1.1. Başhakem

Başhakem filenin dış tarafında yazı hakemin karşısında yerleştirilen bir hakem sandalyesinde ayakta müsabakayı yönetir. Müsabakayı baştan sona kadar idare eder ve diğer hakemler ile takımlar üzerinde otoriteye sahiptir. Başhakem müsabakadaki görevli; top toplayıcı, yer silici ve paspasçılarının görevlerini yapmalarını da idare eder. Başhakem kurallarda yazılı olmayan durumlarda da oyun ile ilgili her konuda karar alma yetkisindedir. Başhakem müsabaka başlamadan veya devam ettiğinde oyun alanının ve diğer şartların oyunun ihtiyaçlarını giderip gideremediğini tespit etmekle yükümlüdür (78).

3.2.2.1.2. Yardımcı Hakem

Yardımcı hakem görevlerini başhakemin karşısındaki direğin yanında ve başhakemle karşı karşıya gelecek şekilde, oyun sahasının dış tarafında ayakta yapmaktadır. Başhakemin yardımcısıdır. Öte yandan kendi görev alanıyla ilgili sorumlulukları da bulunmaktadır. Başhakem müsabaka yönetemeyecek duruma gelirse onun yerine müsabakayı yönetir. Kendi görev alanına girmeyen hataları düdükle çalmadan belirtebilir bunun dışında karada başhakeme ısrarda bulunamaz. Aynı zamanda yazı hakeminin görevini yapıp yapmadığını kontrol eder. Takımlar oturma alanında otururken takım üyelerinin davranışlarını kontrol edip kusurlu hareketleri başhakeme iletir. Isınma sahasındaki oyuncuların hareketleri yetkisi altındadır. Aynı zamanda özellikle ön bölge olmak üzere oyun zemininin kontrolünü

sağlayıp müsabaka esnasında topların kurallara uygunluğunu kontrol etme gibi görevleri bulunmaktadır (78).

3.2.2.1.3. Yedek Hakem

Yardımcı hakemin; hasta olması, yokluğu gibi durumlarda müsabaka yönetemeyecek duruma gelmesi ya da başhekim görevini alması halinde yardımcı hakem olarak görevini devam ettirir. Maçtan önce ve set aralarında oyuncu değişiklik tabelalarının kontrolünü sağlayıp zillerin sağlam olup olmadığının kontrolünü sağlar. Öte yandan serbest bölge ve ceza sahasının boş olmasının sağlanmasında yardımcı hakem ile işbirliği yürütür. Isınma bölgesindeki, takım alanında oturan veya varsa ceza alanındakilerin hareketlerini gözetleyip yardımcı hakem ile işbirliği yapar. Paspasçılarının ve yer silicilerinin çalışmalarını gözlemleyip yardımcı hakeme yardım eder (78).

3.2.2.1.4. Yazı Hakemi

Yazı hakemi yönetimini başhakemin karşısında ve onunla yüz yüze olacak şekilde yer alır. Yazı masasında oturur vaziyette işlerini yapar. Bu hakem yardımcı hakem ile birlikte müsabakanın kurallara uygun bir şekilde cetvelini kaydeder. Bu hakem kendi sorumluluk alanında meydana gelen ihlalleri hakemlere iletmek için zil ya da başka bir ses aracı kullanır. Yazı hakeminin görevleri müsabaka veya set başlamadan önce, müsabaka esnasında ve müsabaka sonrası diye ayrılır. Müsabaka veya set öncesi; kurallara uygun şekilde libero oyuncularının adları ve diğer bilgileri de dahil olmak üzere maç ve takım ile ilgili verilerin kaydını yaparak takım kaptanı ve antrenörlerin imzalamasını sağlar. Aynı zamanda takımların başlangıçtaki diziliş pozisyonlarını not alır. Diziliş kağıtlarının zamanında gelmediği durumlarda hemen

yardımcı hakeme bilgi verir. Maç esnasında ise yapılan sayıların kaydını tutar, takımların servis kullanma sıralarını gözetleyip hata olduğunda sonra hakemlere bilgi verir. Oyuncu değişikliği isteklerini zil yardımıyla bildirip, oyuncuların bilgilerini gözden geçirip bu isteği karşımada ve değişiklik ile molaları kaydedip yardımcı hakeme iletmede yetkilidir. Duraklama talebi uygunsa hakemlere iletir, setlerin bitimini ve netice setinde 8'inci sayının alındığını hakemlere iletir ve setler arasındaki fasılanın kontrolünü sağlar. Yazı hakemi maç sonunda ise maçın sonucunu yazıp, bir itiraz olması durumunda başhakemin yetkilendirmesiyle müsabaka cetveline itiraza konu olan olay ile ilgili beyan yazar veya kaptan veya oyundaki kaptanın yazmasına müsaade eder. Müsabaka cetvelini imzaladıktan sonra takım kaptanları ve ardından hakemlerin imza atmalarını sağlar (78).

3.2.2.1.5. Skor Hakemi

Yazı hakeminin yanında masada oturarak hakemlik yapar. Libero değişimlerini not eder, yazı hakemine işinde yardımcı olur. Yazı hakemi işini yapamayacak durumda gelirse yazı hakemi olarak görev yapmaya devam eder. İlgili hakem maçtan ve setten önce: Libero kontrol cetvelini hazırlar, yedek müsabaka kağıdını hazırlar. Müsabaka boyunca ise libero değişimlerinin detaylarını not alır, hatalı libero değişimlerini zil yardımıyla hakeme iletir, teknik molayı başlatıp, süresini tutup hakeme iletir, yazı masasındaki manüel skor tabelasını kullanıp sayıların doğruluğunu gözetler. Maç sonunda ise libero kontrol tablosunu imzalayıp kontrol için teslim eder, müsabaka cetvelini imzalar (78).

3.2.2.1.6. Çizgi Hakemleri

Müsabaka içinde iki çizgi hakeminin olduğu durumlarda sahanın baş hakem ve yardımcı hakemin sağ elleri tarafındaki köşelerden 1 ile 2 metre mesafede ayakta görev yaparlar. İki çizgi hakemde kendi taraflarındaki hem dip hem yan çizgiyi gözetlerler. Federation Internationale de Volley-ball (FIVB) dünya ve resmi maçlarında dört çizgi hakemi olması zorunludur. Çizgi hakemleri 40X40 cm ebatlarında bayrakları kullanarak görevlerini yaparlar. Kendi çizgilerine yakın düşen topun içeride mi dışarda mı olduğunu, dışarı çıkan toplarda topu karşılayan takımın müdahalelerini, topun antene değme durumlarını, servis atışından ve takımların üçüncü müdahalelerinin ardından geçiş boşluğunun dışından fileyi aşan topu, servis kullanımı sırasında servis atan oyuncu hariç olmak üzere ayağı oyun alanı dışında olan oyuncuların tespiti, servis kullanan oyuncunun servis alanı hataları ve ayak hatalarının tespiti, herhangi bir oyuncunun toplu veya topsuz antene olan müdahalesini kontrol eder. Baş hakem isterse çizgi hakemi işaretini tekrarlamalıdır (78).

3.2.2.1.7. Challenge Hakemi

Teknolojik gelişmelere modern voleybola hızla etki etti. Birçok FIVB maçında tablet, diğer elektronik maç cetvelleri ve telsizler gibi zorunlu oldu. Modern hakemlerin bu gibi teknolojilere açık olmalıdır. Challenge hakeminin prosedürlere göre uygulanacak şartlar şu şekildedir: Telsiz ile kurulan iletişimde challenge isteğinin konusu paylaşılırken hakemlerden voleybola ait kavramları kısa bir şekilde ve basit cümlelerle anlatmaları istenmektedir. Örneğin: "top oyunda" ya da "oyun dışı", "file teması", "antene teması" vb. durumlarda challenge hakemine ulaştırılan

bilgilerin" kim- hata konusu- ne zaman" gibi sırayla verilmesi tavsiye edilmektedir (79).

3.2.2.2. Voleybol hakemlik Seviyeleri

Türkiye’de dört farklı voleybol hakemliği seviyesi bulunmaktadır. Türkiye’de hakem olarak görev yapabilmek için genel olarak şu şartlar gerekmektedir:

- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak,
- En az lise ve dengi okul mezunu olmak,
- Sağlık durumu hakemlik yapmaya uygun (Asabiye, Ortopedi, Göz ve Kulak doktorlarından rapor)
- 19 yaşından gün almış ve 31 yaşından gün almamış (Son 5 yılını faal sporcu veya antrenör olarak geçirenler için 36 yaşından gün almamış)
- Herhangi bir ceza kurulunca ceza almamış olmak,
- Adli sicil kaydının olmaması,

Yukarıdaki şartları bulunduran ve kurs sonunda yapılacak yazılı ve sözlü sınava alınırlar, MHK aracılığıyla hazırlanan sınav soruları, sınav anında ve yerinde sınav katılımcılarının gözetiminde MHK gözlemcisi eşliğinde adaylara dağıtılır. Sınav cevapları sınav sonunda federasyon eğitimcisinin değerlendirmesi ile federasyona iletilir (79).

3.2.2.2.1. Aday Hakem

Türkiye Voleybol Federasyonu (TVF) merkez hakem ve gözlemciler kurulu tarafından yapılan ve 3 gün süren program ile 24 saatlik voleybol hakemliği aday hakem kursunu bitiren ve kurs sonunda gerçekleştirilen sınavdan 70 ve üstü puan alan hakemler aday hakem olurlar. Aday hakemler en çok 3 yıl içinde mevcut şartları

gerçekleştirip il hakemliğine yükselmelidirler. Başarılı olamamaları halinde aday hakemlik sona erer. Bu 3 senelik süre hakemlere aday hakem olduklarının duyurulmasından itibaren geçerlidir. İl hakem ve gözlemciler kurulu bu süre zarfında aday hakemlere denemeye tabi tutmak zorundadır (79).

3.2.2.2.2. İl hakemi

Yalnızca kendilerinin buldukları illerde yapılan Türkiye Voleybol Federasyonu kulüp müsabakalarına veya okullar arası müsabakalar bünyesinde maç yöneten hakemlerdir. Aday hakemler arasından okul sporları bünyesinde yapılan maçlarda dahil olmak en az bir baş hakem, bir yardımcı hakem olarak maç yöneten aynı zamanda çıktığı maçlarda her maç için maçın gözlemcisinden en az 70 puan alan aday hakemler, İl Hakem Gözlemci Kurulu (İHGK)'nın önerisi, Merkez Hakem Gözlemciler Kurulu (MHGK) 'nın onayı doğrultusunda il hakemliğine terfi ettirililer (79).

3.2.2.2.3. Ulusal Hakem

Türkiye Voleybol Federasyonu tarafından organize edilen ligler ve turnuvalarda maç yönetebilen hakem grubudur. İl hakem ve gözlemciler kurulları aracılığıyla genellikle mart ayı içerisinde il hakemi olarak üç yıl etkin olarak hakemlik yapmış, 40 yaşını bitirmemiş aynı zamanda Ulusal hakemliğe yükseltilebilecek özelliklere sahip il hakemleri için merkez hakem ve gözlemciler kuruluna öneride bulunur. Merkez Hakem ve Gözlemciler Kurulu'nun gerçekleştireceği ulusal hakemliğe terfi sınavında 70 ve üzeri puan alan il hakemleri, ulusal hakem kadrosuna yükselirler. Bunun yanı sıra il hakemi iken üstün başarı

gösteren hakemler arasından süre kısıtlaması gözetilmeksizin ya da maç sayısı gözetilmeksizin ulusal hakemliğe önerilip klasman terfisi yapılabilirler (79).

3.2.2.2.4. Uluslararası Hakem

FIVB kendi etkinliklerinde ve müsabakalarında hakemlik yapmak adına, belirlediği şartlara uygun olacak şekilde uluslararası hakemler içinden tercih yapar. Seçilen hakemler 4 yıl süresince "FIVB Uluslararası hakem" kadrosuna terfi ettirilir. FIVB Uluslararası Hakemler arasına giren hakemler 4 yıl boyunca değerlendirme altında olur. 4 senenin sonunda müsabaka performansları yeterli bulunmayan hakemler kadrodan düşürülür ve yerlerine başka hakemler terfi ettirilir (79).

Öte yandan federasyon tarafından sezon öncesinde “Hakem ve Gözlemci Gelişim-Bilgilendirme Semineri” tertip edilir. Bu seminer bittiğinde klasmanların yeniden düzenlenmesi amacıyla sınav tertip edilir. Bu sınava klasman grubunda bulunan tüm uluslararası ve ulusal hakemlerin katılımcı olması zaruridir. Sınavın ardından; sınavdan alınan puanın yüzde 70'i ve sezon boyunca yönettikleri maçlardan alınan gözlemci puanlarının yüzde 10'u ve MHGK takdir puanının yüzde 20'si alınarak hesaplanan ve puan üstünlüğüne göre sıralanarak klasmanlar oluşturulur. Bu kriterlerden alınan puanlara göre ilk 50 hakem A klasman olurken ilgili hakem kadrosunda olanlar tüm ulusal lig maçları ve turnuvalarında hakemlik yapabilmektedir. Puan üstünlüğüne göre sırlaması 51 ve 70 arasında olan 20 hakem AB klasman grubuna dahil olur. AB klasman grubundaki hakemler tıpkı A klasman hakemleri gibi bütün ulusal maçlarda hakemlik yapabilmektedirler. Puan sıralaması 71 ve 220 arasında olan 150 hakem B klasman hakemi olarak belirlenir. B klasmanında olan hakemler Efeler, Sultanlar Ligi ve 1. lig final müsabakaları dışında tüm lig ve turnuvalarda hakemlik yapabilmektedirler. Sınav sonucuna göre 50 puanın

üstünde puan alan hakemler C klasman hakemi olarak terfi ettirilirler. 50 puanın altında puan alan hakem ve gözlemciler, MHGK'nın tavsiye ve takdir değerlendirilmesi olmaksızın klasmandan düşerler. Klasmandan düşen Hakemler federasyon maçlarında görev alamayacaktır ve o sezon kendi şehrin oynanan voleybol maçlarında hakemlik yapabilirler (80).

3.2.3. Futbol

Futbolun ne zaman insan hayatına girdiğinin cevabının bulunması için çalışmacıların kronolojik olaylar dizisinden etkileneceklerdir. Literatür incelendiğinde Futbolun ilk olarak M.Ö.5000-2500 dönemleri arasında Çin ve yakın tarihlerde Mısır'da insan hayatına girdiği belirtilmiştir (81).

Futbolun tarihi kökenim çok eskilere dayanması, toplumların futbolu kendileri tarafından icat edildiği ithamlarına neden olmuştur. Bunun yanı sıra tarih bilimciler göstermektedir ki; M.Ö.2500 yıllarında Çin ordusunun top gibi bir nesnenin yere sabitlenmiş çubuklar arasından geçerek yarışmalar yapmışlardır. Çin İmparator'u Huang Ti askerlerine daha güçlü ve atik olmalarını sağlamak amacıyla bu sporu yapmaları gerektiğini tavsiye ettiği tarihi belgelerde geçmektedir (82). Öte yandan Yunan şair Homeros meşhur "Odisea" adlı yapıtında futbola yakın top oyunlarından bahsetmiştir. Eski Yunan şehirlerinden olan Sparta'da M.Ö. 100 yılları civarında kuralları ile birlikte oynanmıştır. Yunanlılar "İpiskyres" diye adlandırmışlardır. Modernliğe yaklaşan futbolun ilk modern durak olan İngiltereden önceki son durağı Roma'dır. Romalılar bu eğlenceyi "İpiskyres'den yola çıkarak Yunanlılardan öğrenmişlerdir (83).

"Fute-Ball" ismiyle bilinen ve özenle saklanarak 19. Yüzyıl Orta Çağ İngiltere'si kraliçe zamanın da özgün bir şekilde futbol oynanmaya başlanmıştır.

1837 yılında başa geçen Victoria dönemiyle birlikte sanayide makineleşmeye bağlı iş zamanı sonrası boş zamanın artmasına bağlı olarak spora olan ilgi artmıştır. Devlet okullarından olan Eton, Rugby, Idarrow ve Winchester gibi okullar futbol kurallarını çağa uygun hale getirmişlerdir. Bu sayede kendileri içinde futbol oynarken kurallar belirlenmiş bir düzen içinde oyun oynanmış daha sonra ise 1848 senesinde Cambridge oyun kuralları ile oynanmaya devam edilmiştir (84).

1855 senesine gelindiğinde ilk futbol kulübü olan Sheffield İngiltere'de kurulmuştur. Daha sonraki süreçte İngiltere'de faaliyet gösteren on bir kulüp birleşerek 1863 yılında İngiltere Futbol Birliği denen organizasyonu kurmuşlardır. Asıl olarak futbola şekil veren organizasyon ise 1866 yılında İskoçya, Galler İrlanda ve İngiltere'nin futbol federasyonlarının bir araya gelerek kurduğu “International Board” isimli uluslararası kuruluş olmuştur. FIFA'nın temelleri ise yedi ülkeye ait federasyonun birleşmesi ile 1904 yılında atılmıştır (85).

3.2.3.1. Futbol Hakemliğinin Tarihçesi

Futbolun ortaya çıkışı ve yayılmasına denk gelecek şekilde futbol hakemliği de kullanılmaya başlanmıştır. 1819 yılına dek maçların hakemler olmadan oynatılması, hakemlerin takım kaptanlarından oluşması ve bu durumun da ilerleyen zamanlarda sorunlar teşkil etmesinden ötürü sahanın dışında, oyun alanına girmeyen yabancı hakemler maç yönetmeye başlamışlardır. Bunun yanında hakemliğe yönelik ilk girişim İngiltere'de uygulanmıştır. Hakemlik işinin kurumsal kimlik kazanması ise 1890 senesinde gerçekleşmiştir. Tabii olarak o zamanlarda yapılan hakemlik işleyişi ile günümüzdeki hakemlik yapısı farklı bir boyuttadır. O dönemde bir masa hakemi ve iki de sahanın kenarında hakem bulunmaktaydı. Masa hakemi diğer hakemlerin verdiği kararların tartışıldığı anlarda müdahale etmekteydi. Masa hakemi

oyundaki kayıtları tutmakta ve süreyi takip etmekteydi (86). 1890 senesinde futbol oyun alanında en karar verici gücün hakem olduğu belirtildi (87). 1891 senesinde ise "umpire" adı verilen hakem, oyun alanındaki tek hakem olarak belirlendi. Bu uygulamadan ötürü hakem oyun alanındaki tek sorumlu ve yönetici şekline dönüştü. Bundan böyle hakem kuralları uygulayan ve kuralların verdiği ölçüde yetkilendirilmiş biri oldu (88).

1900'lü yıllara gelindiğinde futbol alanının çizgileri şu an kullanılan çizgilerle benzerlik gösterdi.1902 senesine gelindiğinde gol ve penaltı sahası günümüzdeki gibi şekillendirildi. Orta sahada bulunan çizgi ise hakemin "off-side" tespitini yapması amacıyla eklendi. Bunun yanı sıra 1905 senesinde şuan da uygulanan diyagonal sistem hayata geçirilip daha sonraki dönemde de Sir Stanley tarafından geliştirilip çağımıza kadar iletildi. 1935 yılına gelindiğinde maçın iki hakem tarafından yönetilmesi planlandı. Bu durumdan olumlu geri dönüt alınsa da uygulamadan bir süre sonra vazgeçildi ve eskiden olduğu gibi futbolun tek hakemle yönetilmesine devam edildi (89).

2000'li yıllara gelindiğinde FIFA'ya üye ulusal federasyonlar müsabakaların tekrar iki hakemle yönetilmesini tartışmışlardır. Bu fikir FIFA tarafından 18 yaş altı dünya gençler şampiyonasında hayata geçirilmiş. Hayata geçirilen bu planın eksik ve hatalı yönleriyle, olumlu geri dönüt alınan katkı sağlayan yönleri FIFA tarafından gerçekleştirilen 15 Mart 2003 tarihli toplantıda sonuçlar değerlendirilmiş ve buna benzer bir proje ve uygulamanın bir daha yapılmayacağı kesin bir dille belirtilmiştir (90).

1940 yılına gelindiğinde ise hakemlik kurumunda büyük bir adım atıldı ve hakemlere lisans verme işlemleri yapıldı. Bu tarihten sonra hakemlikteki gelişmeler

de futboldaki gelişmeler gibi hızla ilerleyip günümüzdeki çağdaş kimliğine bürünmüştür. Bu yeni düzene göre uygulamalı olarak; oyun alanı içerisinde bulunan hakem topun sahaya değdiği herhangi bir yerde pozisyonlara yakın olmak amacıyla sahanın her alanına koşar, sahanın dış çizgilerinde bulunan iki hakemden biri bir kenarda öteki ise karşı kenar çizgisinde pozisyon alıp, köşe gönderleri ile kendi alanları arasındaki ihlalleri hakeme iletirler. Bunun yanı sıra bu yeni düzende uzun atılan ani topların oluşturduğu ve oyunun uzak bölgesinde meydana gelen pozisyonlardan dolayı hakem ve yardımcı hakemlerin pozisyona uzak kaldıkları ve bundan dolayı hakemliğin icrasının zorlaştığı, oyun yönetiminin zarar gördüğü düşünülmüştür. Bu olası durumlardan kaçınmak için 1905 yılından itibaren mevcut olan diyagonal sitemin uygulanmasına karar verilmiştir (91).

Türkiye'de hakemliğin başlaması ve yayılması ile ilgili kaynaklar kısıtlı olup düzenli değildir. Hakemlik kurumu Türkiye'de futbolu bırakan futbolcuların hakemliğe yönelmesiyle gelişim göstermiştir. Hakemlikte ilk yol gösterenlerin yabancı uyruklu kimseler olduğu bilinmektedir. James La Fontain, Kinon ve Vasiliadis bu hususta öncüler olmuşlardır. Türk futbolundaki ilk futbolcu olarak anılan Fuat Hüsnü Kayacan aynı zamanda ilk Türk hakemi olarak da yönetim sergilemiştir. Sonraki dönemlerde düdüklü çalan Türk hakemlere bakıldığında karşımıza ismi stadyumlara verilen Ali Sami Yen, Yusuf Ziya Öniş ve Türk basını için "Şeyh-ül Muharrir" sayılan Burhan Felek çıkmaktadır. Türkiye'de hakemlerin lisanslı olarak görev yapmaları 1940 yılından sonra başlamıştır. Bu hususta bölgesel bazda ilk lisansa sahip olan Şazi Tezca iken ilk milli futbol hakemi ise Nuri Bosut olmuştur. Türk hakemliğinin ilk yıllarında genellikle kendi takımının maçı olmayan futbolcular maçları yönetirlerdi. Bir süre sonra takım sayıları ve oyuncu sayılarındaki

artıştan dolayı hakemler büyük ölçüde futbolcular içerisinde tercih edilmiştir. Uzun bir dönem bu şekilde yapılan hakemlik seçimleri 1932 yılında Türkiye'de yapılan ilk hakem kursunun açılmasına neden olmuştur. Bu kurs sonucunda Türkiye'de ilk defa eğitim sonucunda hakemlik unvanının kazanıldığı bir kaynak teşkil etmiştir (86).

3.2.3.2. Türkiye’de Futbol Hakemlerinin Unvan, Klasman ve Kadro Belirleme Kriterleri

Türkiye Futbol Federasyonu bünyesinde bulunan futbol hakemliği klasmanları şu şekildedir:

- 1) Aday Hakem (AH),
- 2) İl Hakemi (İH),
- 3) Bölgesel Hakem (BH),
- 4) Bölgesel Yardımcı Hakem (BY),
- 5) Klasmanı Hakemi (KH),
- 6) Klasman Yardımcı Hakemi (KYH),
- 7) Üst Klasman Hakemi (ÜKH),
- 8) Üst Klasman Yardımcı Hakemi (ÜKYH),
- 9) FIFA Yardımcı Hakemi (FIFA YH),
- 10) FIFA Hakemi (FIFA H),
- 11) Kadın Bölgesel Yardımcı Hakemi (KBYH),
- 12) Kadın Bölgesel Hakemi (KBH),
- 13) FIFA Kadın Yardımcı Hakemi (FIFA KYH),
- 14) FIFA Kadın Hakemi (FIFA KH) kadrolarından oluşmaktadır (92).

3.2.3.2.1. Aday Hakem (AH)

Okul maçaları, U-16 ve düzeyindeki maçlar ve gerekli kurs, eğitim ve atletik testlerde başarılı olunması şartı ile genç ve amatör lig maçlarında hakemlik yapabilirler.

a) Resmi bir sağlık kurumunun Sağlık Kurulundan son 6 ayda alınmış, dahiliye, göz, psikiyatri (psikiyatri uzmanının olmadığı yerlerde nöroloji), hariciye, kulak burun boğaz uzmanlarından "Futbol Hakemliği Yapabilir veya Lens ile Futbol Hakemliği yapabilir" onaylı kurul raporu,

b) Cumhuriyet Savcılığı'ndan son 6 ay içinde arşivli adli sicil kaydı almış olmak,

c) 18 yaşından küçükler için kaza-i rüşt veya anne ve baba muvafakatini almış olmak.

d) Atletik yapıya sahip olmak ve erkekler için 1.70 m, kadınlar için ise 1.60 m kısa olmamak şeklinde tanımlanmıştır (92).

3.2.3.2.2. İl Hakemliği (İH)

İl kademesindeki resmi ve özel maçalarda görev alırlar. İH olmanın şartları şu şekildedir:

En az bir sene ile AH olarak hakemlik yapmış olmak ve bu süre içinde en az 3 tanesi hakemlik olmak üzere 10 defa hakem veya yardımcı hakem olarak hakemlik yapmak,

b) En az lise ve dengi okul mezunu olup mezuniyeti belgelendirmek,

c) 18 yaşından küçük olmamak,

d) Atletik bir vücuda sahip olup ve erkekler için 1.70 m, kadınlar için ise 1.60 m boyundan kısa olmamak,

e) Cumhuriyet Savcılığı'ndan başvuru süresinden başlamasından en geç 6 ay önce arşivli adli sicil kaydı almaktır (92).

3.2.3.2.3. Bölgesel Hakem (BH)

Bölgesel Amatör Lig maçlarında hakem ve yardımcı hakem; en üst 2 profesyonel lig hariç diğer maçlarda ve Türkiye Kupası kademe maçlarında dördüncü hakem; amatör maçlarda hakem olarak yönetim sergilerler.

BH olmanın şartları:

- a) 32 yaşından büyük olmamak,
- b) En az yarım sezon (mazeret süresi hariç) aktif İH'liği yapmış olmak,
- c) Sınavları ve Fiziksel Testleri geçmek (92).

3.2.3.2.4. Bölgesel Yardımcı Hakem (BYH)

Bölgesel Amatör Lig maçlarında yardımcı hakemlik yaparlar. Amatör maçlarda ise İHK'nın verdiği görevleri (hakemlik, dördüncü hakemlik veya yardımcı hakemlik) icra ederler. BYH olmak için aranan şartlar BH ile aynıdır (92).

3.2.3.2.5. Klasmanı Hakemi (KH)

En üst iki profesyonel lig dışındaki maçlarda ve Türkiye Kupası kademe maçlarında hakem; en üst lig dışındaki tüm liglerde dördüncü hakem ve amatör maçlarda hakem olarak görev icra ederler. KH olmak için aranan şartlar:

- a) Yaşı 36'dan büyük olmamak,
- b) BH olarak, en az yarım sezon görev icra etmek,

c) MHK'nin ihtiyaç duyması halinde yapacağı sınavlarda ve fiziksel testlerde başarılı olmak (92).

3.2.3.2.6. Klasman Yardımcı Hakemi (KYH)

En üst iki profesyonel hariç lig maçları ve Türkiye Kupası Kademe maçlarında yardımcı hakemlik yaparlar. Amatör maçlarda İHK'nın verdiği görevleri (hakemlik, dördüncü hakemlik veya yardımcı hakemlik) icra eder.

KYH olmak için aranan şartlar;

- a) Yaşı 36'dan büyük olmamak,
- b) BYH olarak, en az yarım sezon görev icra etmek,
- c) MHK'nin ihtiyaç duyması halinde yapacağı sınavlarda ve fiziksel testlerde başarılı olmak (92).

3.2.3.2.7. Üst Klasman Hakemi (ÜKH)

Tüm profesyonel maçlarda ve Türkiye Kupası maçlarında hakem; tüm liglerde dördüncü hakem ve amatör maçlarda hakemlik yapabilirler. Video assistant referee (VAR) protokolünün uygulandığı tüm maçlarda VAR, Assistant Video assistant referee (AVAR) hakemliği yaparlar.

ÜKH olmak için aranan şartlar şu şekildedir:

- a) Yaşı 40'tan büyük olmamak,
- b) KH olarak, en az yarım sezon görev icra etmek,
- c) MHK'nin ihtiyaç duyması halinde yapacağı sınavlarda ve fiziksel testlerde başarılı olmak (92).

3.2.3.2.8. Üst Klasman Yardımcı Hakemi (ÜKYH)

Tüm profesyonel maçlarda ve Türkiye Kupası maçlarında yardımcı hakem ve dördüncü hakem; amatör maçlarda hakem ve yardımcı hakemlik yaparlar. VAR protokolünün uygulandığı tüm maçlarda AVAR hakemi olarak görev yapar.

KYH olmada aranan şartlar;

- a) Yaşı 38'den büyük olmamak,
- b) KYH olarak, en az yarım sezon görev icra etmek,
- c) MHK'nin ihtiyaç duyması halinde yapacağı sınavlarda ve fiziksel testlerde başarılı olmak (92).

3.2.3.2.9. FIFA Hakemi (FIFA H)

FIFA, UEFA maçları ve diğer tüm maçlarda görev alırlar. Aranan şartlar;

- a) ÜKH klasmanında yer almak,
- b) FIFA'nın belirlediği şartları taşımak,
- c) FIFA'nın belirlediği yaş sınırında olmak,
- d) İyi derecede İngilizce bilmek ve bunu dil sınavı sonuçlarıyla belgelemek,
- e) En az iki sezon (mazeret süresi hariç) ÜKH klasmanında hakemlik yapmış olmak (92).

3.2.3.2.10. FIFA Yardımcı Hakemi (FIFA YH)

FIFA, UEFA maçları ve diğer tüm maçlarda yardımcı hakem ve dördüncü hakem olarak görev alırlar. Aranan şartlar;

- a) ÜKYH klasmanında yer almak,
- b) FIFA'nın belirlediği şartları taşımak,
- c) FIFA'nın belirlediği yaş sınırında olmak,

- d) İyî derecede İngilizce bilmek ve bunu dil sınavı sonuçlarıyla belgelemek,
- e) En az iki sezon (mazeret süresi hariç) ÜKYH klasmanında yardımcı hakemlik yapmış olmak (92).

3.2.3.2.11. Kadın Bölgesel Yardımcı Hakemi (KBYH)

Kadın Ligleri, Bölgesel Amatör Lig ve Amatör Lig maçlarında yardımcı hakemlik yaparlar. Amatör maçlarda İHK'nın verdiği görevleri (hakemlik, dördüncü hakemlik veya yardımcı hakemlik) icra eder. KBYH olmak için aranan şartlar;

- a) 32 yaşından büyük olmamak,
- b) En az yarım sezon (mazeret süresi hariç) aktif İH'liğı yapmak ve en az 10 resmi amatör maçta yardımcı hakemlik yapmak,
- c) Sınavları ve Fiziksel Testleri geçmek (92).

3.2.3.2.12. Kadın Bölgesel Hakemi (KBH)

Kadın Ligleri, Bölgesel Amatör Lig ve Amatör lig maçlarında hakem ve dördüncü hakemlik yaparlar. Aranan şartlar;

- a) 33 yaşından büyük olmamak,
- b) En az yarım sezon (mazeret süresi hariç) aktif İH'liğı yapmak ve en az 10 resmi amatör maçta hakemlik yapmak,
- c) Sınavları ve Fiziksel Testleri geçmek (92).

3.2.3.2.13. FIFA Kadın Yardımcı Hakemi (FKYH)

FIFA ve UEFA'nın düzenlediğı maçlarda yardımcı hakemlik yaparlar. Aranan şartlar;

- a) KBYH kadrosunda olmak,

- b) FIFA'nın belirlediği yaş aralığında olmak,
- c) İyi derecede İngilizce bilmek ve bunu dil sınavı sonuçlarıyla belgelemek (92).

3.2.3.2.14. FIFA Kadın Hakemi

FIFA ve UEFA'nın düzenlediği maçlarda hakemlik yaparlar. Aranan şartlar;

- a) KBH kadrosunda olmak,
- b) FIFA'nın belirlediği yaş aralığında olmak,
- c) İyi derecede İngilizce bilmek ve bunu dil sınavı sonuçlarıyla belgelemek olarak belirlenmiştir (92).

3.3. Değerler

Değer kavramı birçok disiplinin yoğun bir şekilde üzerinde tartıştığı bir olgudur. Felsefe, Din, Psikoloji, Tarih, Sosyoloji gibi çeşitli ve farklı bilim dallarının konu edindiği değer kavramının bu yönüyle tek bir tanımının yapılmasını zorlaştırmıştır. Bu durum değer kavramının farklı disiplinlere göre tanımının yapılmasına neden olmuştur (4).

Latince kıymetli olmak manasında olan "valare" sözcüğünden türeyen değer kavramı, Zrniecki tarafından ilk kez sosyal bilimciler alanında kullanılmıştır (93, 94).

Değer, bireylerin davranışlarını ifade etmek, bu davranışları belirlemek, onaylamak ve durumları ve olayları değerlendirmek amacıyla kullanılan bir ölçektir (95). Bir başka tanıma göre değer; inançtan ibaret olmayan, toplumsal bağlam ve sosyal yaşamın sınırlarını çizen davranış biçimlerinde önemli etkiye sahiptir (96).

Türk Dil Kurumu değeri;

“1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet:

2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, bedel, kıymet, paha, valör:

3. Üstün nitelik, meziyet, kıymet.

4. Üstün, yararlı nitelikleri olan kimse:

5. Kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey.

6. Bir değişkenin veya bilinmeyenin sayı ile anlatımı.

7. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” şeklinde tanımlamaktadır (4).

Mengüşoğlu Felsefeye Giriş adlı eserinde değer kavramını geniş anlamda, “her türlü amaç ve hedefler, her türlü ilgi ve çıkarlar; tutkular, her türlü idealler, her türlü güç ve iktidar etkenler, her türlü ün ve şan hırsı; yerme, övme, saygı ve saygısızlık, inanma ve inanmama, sözünde durma ya da durmamama, dürüstlük, sevgi ve nefret gibi duygusal edinimler ve amaçlar” olarak tanımlar (97).

Bir bireyin inançlarına yön veren değerler, sosyal baskı olmaksızın eylem şekline dönüşür. Bunun nedeni kişinin toplumsal değerlerin içsel desteğini almasıdır. Değerlerin korku gibi dışsal faktörlerin etkisiyle idame edilmesi zamanla korkuya ait kaynaklar değerlerin ve disiplinin yok olmasına sebep olabilirken değerlere dayalı içselleşen disiplin değişim göstermemektedir (98).

Değerin ahlak ve felsefi tanımına bakıldığında; belli hisleri, istekleri, ilgileri gayeleri ve gereksinimleri bulunan öznenin bir takım özellikler sahiplenerek sergilediği davranışlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Değer, bir ayırım olarak mevcut

durum ile olması gerekeni ayırdığından her zaman pozitif ya da negatif bir şey şeklinde görülür. İktisadi açıdan ise değer kavramı; satımı yapılabilen bir ürün, eşya veya servisin maddi olarak karşılığı şeklinde karşımıza çıkmaktadır (99).

Değer, bir sosyal hayat bünyesinde veyahut inançlar ve idealler bünyesinde kendi varoluş, beraberlik, işleyiş ve sürekliliğini sağlamak amacıyla bireylerin onaylayıp, kabul ettiği ve devamlılığı korunan sosyal, kişisel, fikirsel ya da ilahi kaynaklı görüş, fikir, eylem, yasa ve önem arz eden tüm unsurlara denilmektedir (100). Fichter ise değeri; Kültürü ve sosyal yapıyı önemli ve anlamlı kılmak için mevcut göstergelerin tamamı şeklinde tanımlamıştır (101).

Kısacası, değer kavramı ile ilgili çok fazla tanımdan söz edilebilir. Değerler, sosyal bilimler alanında çeşitli şekillerde yorumlanmış ve kaynak biriminden etkilenerek farklı tanımlarlar yapılmıştır (102).

3.3.1. Değerlerin Özellikleri

Değerler paylaşılr, değerler kişilerin paylaştığı düşüncelerinin bütünleşmesidir. Sadece bir bireyin fikirlerinden oluşmamıştır. Değerler önem arz edip; kişiler sosyal huzurun devamı aynı zamanda toplumsal gereksinimlerin giderilmesiyle alakalıdır. Değerler coşkulara benzer, değerler için ödün veren kişiler aynı zamanda bunun için savaşırlar. Değerler bireyler arasındaki anlaşmalardan oluştuğu için diğer nesnelere ayrılabılır (101). Değerlerin kişisel ve sosyal hayatı etkilemesinden dolayı çeşitli özelliklerden oluşmasına neden olmuştur. Değerlerin nitelikleri, bireyler arası, sosyal topluluklar arası mekanlar arası ve aynı zamanda zamana göre farklılık arz etmektedir. Bunun yanı sıra değerlerin bazı özellikleri vardır ki bu öğelerden etkilenmemektedir. Değerlerin temelini değiştirmeden onları geliştirebiliriz (103).

Bunun yanı sıra değerlerin;

- Değerler, uygunluk ve ahlak standartlarını gerçekleştirebilir.
- Birtakım durumların ya da bireylerden ayrılabilir.
- Bireysel değerler kültür, anane, iç ve dış etmenlerin birleşiminden etkilenebilir.
- Değerler kısmen devamlıdır.
- Değerler oldukça işlevsel ve değerlendirme sadece teknikleri değil, aynı zamanda stratejik bağlamı anlamayı da gerektirir.
- Değerler bir insanın çekirdeğinde daha merkezidir.
- Esas değerlerimizin geneli yaşamın hayatımızın ilk çağlarında, arkadaşlar, semt okulu, kitle basımı, işitsel medya ve sosyal hayattaki başka kaynaklardan öğrenilir.
- Düşünceler, nesnelere, eylemler vb. durumlarla ilgili etkili fikirlerle yüklenir.
- Hangi şeyin, olumlu, hoş ya da istenen şey olduğuyla ilgili düşünceleri barındırma konusunda sorgulayıcı öğeler barındırırlar.
- Örf ve adete göre ve hatta bireyden bireye farklı olabilmektedir.
- Bireyin ana hislerinin oluşturulmasında aynı zamanda eyleme dökülmesinde ciddi bir etkiye sahip olup hayatın devamı için aynı tempoda ve ölçüde isteme arzudur.
- Kişisel ya da toplumsal reaksiyon ve tutumların meydana getirdiği toplumsal davranışlardaki tüm tecrübelerdir.
- Toplulukları oluşturup, toplumsal diyalogları tek parçaya dönüştürürler.

- Olması gereken birey kavramlarını ve kültür geçmişini meydana getirirler.
- Bireylerin davranışlarını şekillendirip, başkalarının davranışlarını değerlendirmek amacıyla ölçüt olarak iş görür.
- Toplumsal hayatın devamlılığında büyük iş görürler. Günlük eylemlerin doğruluğuna öncülük edecek standartlar üretmeye çalışırlar (104).

3.3.2. Değerlerin İşlevleri

Eğitim felsefesinin içinde son yıllarda yer alan değerlerin taşıdığı özellikler ve üstlendikleri işlevler noktasında her felsefi akımın farklı bir değerlendirmesi mevcuttur. İdealistler, değerleri değişmeyen ve bütün insanlara uygulanabilir ilkeler olarak görmüşler ve etik ilkelerin ise kültürdeki değerleri yansıttığını belirtmişlerdir. Felsefe, 15 tarih, edebiyat ve sanatla ilgili derslerin bu değerleri aktarması gerektiğini savunurlar. Realistlere göre, “doğa yasaları evrensel ve sonsuzdur; dolayısıyla değerler de bu evrensel yasalar üzerine oturtulmalıdır. Bundan dolayı değerler evrensel ve objektiftir” (105).

Eğitimciler; bir gayesi olan ve rehberlik eden, kişisel ve sosyal davranışların temellerini oluşturan, kişinin doğruyu veya yanlış, olumlu veya olumsuz, istenen ya da istenmeyen, etik ya da etik olmayanı fark etmesine yardımcı olan, kişilerin davranışlarının sorgulanmasında destek olup kişinin kendisinden umulanları fark etmesini sağlayan olgular olarak işlevlerini sıralamışlardır (106).

Değerler toplumsal davranışların veya fikirlerin amacı veya ulaşmak istediği yer değildir. Değerler istenen şey değildir ama istenen şeyi önemli olmasını sağlar. Bireyler değerleri amaç ve nesnelere rehberliğini yapan standartlar ve ölçütler şeklinde kullanmaktadırlar. Değerlerin bu yönü toplumsal neticeler meydana getirir.

Toplumsal olarak meydana gelen bu neticeler, değerlerin genel işlevi şeklinde kabul görür (107).

Sosyolojik olarak değerlerin işlevlerini konu edinen bazı araştırmacılara göre değerlerin işlevlerini şöyle sıralamıştır:

- Değerler, bireylerin ve ortaklıkların sosyal konumun belirlenmesinde uygun araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Değerler, bireyler için önemli olup faydalı ve ehemmiyet içeren maddi kültür öğelerine yönlendirir.
- Değerler, fikirlerin kaynaklığını oluştururlar. Toplumların tamamında uygun fikirler ve düşünce şekilleri, değerler rehberliğinde bulunur. Toplumsal addedilen eylemlerin nerdeyse tablosunu belirler.
- Değerlerin kimlik oluşturucu işlevi bulunmaktadır. Bireylerin toplumsal statülerini belirlemede ve eylemleştirmesinde öncüdür.
- Değerler, toplumun devamlılığını sağlar ve onu düzenler. Uygunluğun ve yasaların yapısını oluştururlar. Toplumsal düzenin ve toplumsal dayatmanın öğeleridir. Bireyleri örf ve adetlere uymaya yönlendirip, iyi olanın sergilenmesi ve davranış haline getirilmesi için cesaretlendirir. Bunun yanında değerler, tasvip edilmeyen eylem şekillerine set koyup istenmeyen örüntülerin nelerden ibaret olduğunu belirtir. Toplumsal değerlere aykırılıktan meydana gelen ar, pişmanlık hislerinin hemen fark edilip anlaşılmasını neden olur.
- Değerlerin, birleştirici unsurları işlevde vardır. Paylaşılan değerler, toplumsal yardımlaşmayı, iş birliğini meydana getiren aynı zamanda devamlılığını sağlayan ehemmiyet arz eden unsurlardandır (108).

3.3.3. Değerler Eğitiminin, Amacı ve Önemi

Kişide var olan değerlerin, şahsın benliğini, eylemlerini, yaşama olan yaklaşımını etkilemesinden ötürü kişinin değerlerden bazılarını fark etmesi, gereksinim duyduğu bazı değerlere sahip olması, kabul edip bunun yanında bu değerleri fiilen uygulaması lazımdır. Hayat boyu kişinin uygulanan ve değerleri kazanma kazandırma etkinliklerini içeren aşamaya "değerler eğitimi" denilmektedir (109).

Uluslar varlıklarının devamı ve dahil oldukları sosyal topluluğun ahlaki gelişiminin devamlılığı ve nesilden nesle iletilmesini sağlamak, iletilen bu değerlerin kabul edilmesine gereksinim hissediler. Bu ihtiyacı karşılayan öge ise değerler eğitimidir (110).

Öğrencilerin öz güvenleri, pozitif fikirleri ve bireysel yetkinliklerini yerine getirme güçleri değerler eğitimi ile artmaktadır. Bu sayede öğrenciler ahlaki fikirlerini ve toplumsal görevlerini yerine getirirken hazır olurlar. Küreselleşmenin etkisiyle değerler eğitimi genellikle daha geniş görüşe şekline dönmüştür. Uluslar değerler eğitimi uygularken kendi öz değerleri ile küresel değerleri sentezleyip benimsemeli ve bu eğitimi eğitim kurumlarında çocuklara ulaştırma gayreti içinde olmalıdır (111). Eğitim kişiyi belli bir düzeye ulaştırma niyetindedir. Bunun sonucunda toplumlar bireylerden meydana gelen gruplar olduğundan topluluklarda bireylerin düzeyine ulaşmış olacaktır. Çocuklar; hijyeni, eşitliği, kendini başkasının yerine koymayı, şefkati merhameti ve bunun gibi çoğu değeri eğitim etkinlikleri ile kavrar. Bu değerlerin tamamını öğrenen kişi iyi bir birey olacaktır. Bu yönüyle eğitimin gayesi budur (112).

Değerler insan ve toplumun bu münasebetinde bireylerin, yaşantısını, isteklerini belirleyen en önemli öge haline gelmiştir. Bu durum ulusların varlıklarının devamını sağlamak amacıyla değerlerini muhafaza etmeleri ve yeni nesillere iletmelerini elzem kılmıştır (110).

İnsanlarda bebeklikten itibaren bilerek ya da istem dışı iletilen değerler ile kimlik duygusu kazanılmaktadır. Hayatın başlaması ile kültür, aile örf adetler, gibi unsurlar bu değerlerin benimsenmesine neden olmaktadır. Değerlerin etkisiyle kazanılan bu kimlik toplum ve bireyi kaynaştırır. Bunun sonucunda sosyal bilinç işlevi güç kazanmaktadır (100).

İnsanlığın aynı kültüre ait mirasını geliştirme gayesine sahip olan uluslararası organizasyon kimliğine sahip United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) çağımızdaki hayat ve çevre tiplerinden bazılarının yok edilişimin sonucunda; esas insani değerlerin tahrip olması, sorumluluk bilincine sahip olmayan, doyumsuzluğun neden olduğu üretim ve harcama psikolojisi ile yüz yüze kalınmıştır. insanlığın neden olduğu ve sonucunda vicdan ve şefkat hislerinin kaybolduğu bu yıkımı yok etmek için eğitim kurumlarının her aşamasında değerleri vurgulamak önem arz etmektedir. Bundan dolayı UNESCO Yaşayan Değerler Eğitimi (Living Values Education) programını dünyanın farklı ülkelerinde 1995 senesinden itibaren uygulamış ve 2001 senesinden bu yana teknik ve mesleki eğitim konularındaki programları değerlere uygun hale getirmiştir (113).

Çağımız toplumlarında gençliğin yanlış yönelimleri hırçınlık, şiddet eğilimi, vicdansızlık, suizan, hakaret dili kullanımı, cinsel gelişmeyle erken tanışıp zararlı kullanımı, bencillik kavramının hayata dahil olması, sosyal ödevlerin bölüşülmemesinin yanı sıra alkol ve madde kullanımından kaynaklı bireyin kendisine

verdiği zararlı davranışların çoğalması, kişi, aile ve sosyal çevredeki yıkımlar, toplu iletişim cihazlarındaki ahlaki yıkıma neden olan özelliklerinden ötürü ailelerin ve eğitim öğretim kurumlarının değerler eğitimine olan önemi arttırmalarını ve bağlı kalmalarını zaruri kılmaktadır (113).

Toplumların değerlere verdikleri önem ve değerleri yorumlama biçimleri farklılık göstermektedir. İnsanların hangi zamanda hangi eylemleri geliştirmeleri durumu eğitim kurumları veyahut çevrede eğitimciler, yaşlılar ve tecrübeli bireyler tarafından benimsenir. Bu yönüyle değerlerin eğitim ile içli dışlı olduğu ve eğitimin ayrılmaz bir bölümü olduğu görülmektedir. Eğitim sayesinde yeni kuşaklara kavratılmak istenen ulusal ve manevi değerler bir öğrenme olgusu meydana getirir. Değerlerin aktarılmasında kimi zaman kişiler öğrenci olurken kimi zamanda öğretici birey rolünü üstlenebilmektedir. Kişilerin meydana getirdiği grubun okul varsayılması ve bu okuldaki her bireyin hem bir öğretmen hem de bir öğrenci olduğu kabul edilmektedir (114).

3.3.4. Değerlerin sınıflandırılması

Psikolojide değer testi ilk defa Alman eğitimci filozof Spranger (1928) tarafından kullanılmıştır. Spranger deneklerini her birinde hakim olan değere göre şahsiyet tiplerine ayırmaya çalışmış ve herkesin altı temel değer tipinden birine girebileceğini söylemiştir. Spreanger“den ve daha sonra ondan ilham alarak “Study of Values” adlı geniş bir çalışma yapan Allport, Vernon ve Lindzey (1960) den sonra değerleri altı grup halinde toplamak adet olmuştur: Estetik, Teorik (veya ilmi), İktisadi, Siyasi, Sosyal ve Dini değerler (115).

3.3.4.1. Rokeach Değer Sınıflaması

Rokeach tanımlanmış bir eylem türünün veyahut en son ki mevcut hallerin bireysel ya da toplumsal açıdan zıt bir eylem şekline tercih edeceği inancını esas alan bir faktör şeklinde anlamlandırmıştır. Değerlerin fiiliyata yön gösterme, kural ve eylemleri doğru izah etmek için standartlar oluşturduğunu beyan etmiştir.

Rokeach adlandırmalarını ve tanımlarını insanlarda var olan değer yargılarına dayandırarak yapmayı ön plana almıştır. Rokeach'ın insani değerler kavramı, beş kuramdan oluşur:

- 1) Bir bireyde mevcut değer sayısı göreceli ve küçüktür.
- 2) Hangi konumda olursa olsun insanlar değişik derecelerde ve aynı değerlere sahiptir.
- 3) Değerler, değerler sisteminde oluşturulur.
- 4) Bireysel değerler, kültüre, çevreye, toplumsal yargılara ve benliğe dayanır.
- 5) İnsan değerlerinin sonuçları, sosyal bilimlerin araştırmaya ve kavramada gayret gösterdiği tüm olgulardan meydana gelir (116).

Rokeach değer kavramının yükünü insanların taşıdığı değer anlamı ve nesnelerin taşıdığı değer anlamı şeklinde yüklemiştir. Rokeach esas olan iki değer şeklin, beyan etmiştir: gayesel (terminal) ve araçsal (enstrümantal) (116).

Gayesel değerler (terminal): Bu değerler kişisel ve kişiler arası olarak iki grupta incelenir. Dünya barışı toplumu ilgilendirirken, gönül ferahlığı bireysel değer olarak değerlendirilir. Bireysel ya da toplumsal değerler önem sırasına göre yerleri farklı olabilir. Toplumsal değeri önemseyen biri bireysel değerleri arka plana itebilir. Rahat bir yaşam, heyecanlandırıcı bir hayat, başarıyı tatma hissi, savaşların olmadığı

bir dünya, adalet, iç refah, öz saygı, toplumsal değer, ailenin mutluluğu ve bağımsızlık gayesel değerler arasında gösterilir (116).

Araçsal değerler (instrumental): Ahlaki değerler ve yeterlilik şeklinde ikiye ayrılır. Ahlaki değerler kapsayıcılığı azdır. Genellikle eylemlerin şeklini belirtir ve olmazsa olmaz olayları içeren değerleri barındırmaz. Ahlaki değerler sadece bireyler arasındaki değerleri kapsar. Ahlaki değerler çiğnendiğinde, yanlış karar vermeden dolayı pişmanlık duyulur ve vicdani rahatsızlık hissedilir. Yeterlilik değerleri bireysel noktalarla ilgilendirir. Ahlaki değerleri barındırmaz. Bu durumun ihlali mevcut ise hissedilen duygu vicdan azabından çok bireysel yetersizlik kişiyi rahatsız eder. Kişinin ahlaklı davrandığını belirleyen durum ahlaklı ve dürüst davranmasıyken, akılcı, üretken ve aydın eylemler sergilediğinde ise kendini yeterli hisseder. Kabiliyetli olmak, mutlu olmak, güler yüzlü olmak, nazik olmak, akılcı olmak, özgür olmak, hayal dünyası geniş olmak, paylaşımcı olmak zeki olmak, dürüst olmak araçsal değerler içerisinde olmayı gösterir (116).

3.3.4.2. Schwartz Değer Sınıflaması

Schwartz için değerler zevk alma, başarı, kuvvet, uyarılım, kendine yönelme, evrenselcilik, geleneksellik, adaptasyon, güvenlik gibi gruplarda değerlendirilmiştir. Bu gruplarda 56 değer mevcuttur (117).

Schwartz'a göre değerler duygularla ilişkili inançlar, davranışları teşvik eden, istenen, umut edilen hedefleri teşkil eder. Değerlerin amacı tespit edilmiş durum ve davranışların dışında çıkmak, davranışları, politikaları, bireyleri ve durumları değerlendirmek amacıyla belirli çerçevede iş görür bunun yanı sıra önem durumuna bağlı olarak kısmen daimi bir hiyerarşik düzen meydana getirir. Schwartz bu duruma iki durum ilave etmiştir: Değerlerin gündelik kararlardaki etkisinin genellikle bilinç

dışı olduğudur. Davranış fark etmeksizin bir davranışı ya da tutuma rehberlik eden çoklu, yarış halinde olan değerlerin değişken önemidir (118).

Schwartz değer yargılarını şu şekilde gruplandırmıştır:

Güç (Power): Sosyal kudret sahibi olmak, yetki sahibi olmak, zengin olmak, sosyal hayattaki imajını muhafaza etmek, başkaları tarafından kabullenilmek.

Başarı (achievement): Başarılı olmak, erkli olmak, sözü dinlenen biri olmak, akıllı olmak.

Hazcılık (hedonizm): Zevk, yaşamdan lezzet almak.

Uyarılım (Stimulation): Yürekli olmak, hareketli bir yaşam sürmek, heyecanlı bir hayatı yaşamak.

Öz Yönelim (self- direction): Üretken olmak, ilgi duyabilmek, bağımsız olmak, kendi gayelerini ayırt edebilmek, öz saygıyı geliştirmek.

Evrenselcilik (Universalism): Açık düşünceli olmak, onurlu olmak, sosyal adalet, eşitlik, küresel barış talep etmek, iyilikler içeren dünya, doğayla iç içe, çevre dostu, öz uyum.

İyilikseverlik (benevolence): Affedici olmak, doğru sözlü olmak, yardımsever olmak, görev üstelenebilen, manevi bir yaşam, hakiki dostluk, sadık olmak.

Gelenekselcilik (tradition): Dinine bağlı olmak, yaşamın getirdiklerine razı olmak, manevi bir yaşam, özel hayate özen göstermek, yumuşak kalpli, alçak gönüllü olmak.

Uyma (Confirm): Nezaket, emir ve yasaklara uymak, büyüklerine ve ebeveynlerine kıymet vermek, öz denetim yapabilmek.

Güvenlik (Security): Milli güvenlik, sosyal sistemin devamlılığını talep etmek, aile muhafazası, iyiliğe iyilik yapmak, sıhhatli olmak, bağlılık hissinden oluşmaktadır (118).

3.3.4.3. Spranger Değer Sınıflaması

Psikoloji bilim dalında değer testi ilk kez Spranger aracılığıyla uygulanmıştır. Spranger, bireyin kişiliğinin hayat tarzından etkilendiği ve bu hayat tarzının bazı durumlara yönlendiren değerlerde meydana geldiğine inanır. Spranger kişiliğin altı ana değer şeklini tasarlamıştır. Bunlar: Estetik, ilmi, politik, sosyal, dini ve iktisadi değerlerdir. Spranger bu değerlerin sadece toplumsal düzende ortaya çıktığını beyan etmiştir (119).

3.3.4.4. İlmi Değerler

Gerçeğin gün yüzüne çıkarılması teorik bilgi ile olur. İlmi kişilerin menfaatleri, empirik, sorgulayıcı ve uscu olarak görüldüğünden çok yönlü ve donanımlı olup çoğu zaman bilim insanı ya da düşünür olarak addedilirler. Kendisinin misyonu, hayattaki gaye bilgisini düzene sokup nizama sokmaktır. (120).

3.3.4.5. Ekonomik Değerler

İktisatlı kişinin kişiliği gereği faydalı olana yönelir. İlk aşamalarda vücudun gereksinimlerinin temin edilmesi esas alınarak, sosyal hizmetlere olan alaka, iş yaşamının pratik işlerini, ürünlerin çoğaltılması, satışa sunulması ve tüketilmesi, kredinin ayrıntılandırılması ve parasal açıdan zengin olmak gibi konuları kabul edilmesi için gelişir. Bu kişi her zaman pratik olup,, tipik otoriter iş patronu kalıbına

sıĝmaktadır. İktisatlı birey ilmin pratik olmasını talep eder ve uygulanmayan ilmin israf olduğu kanısına varır (120).

3.3.4.6. Estetik Değerler

Estetik kişi, en olması gereken yerini şekil ve senkronize bir şekilde görür. Yaşanan her tecrübe; incelik, eşitlik ve dinçlik perdesinden değerlendirilir. Estetik değer bir açıdan bakılacak olursa ilmi değeri tümüyle reddeder; bu durumun birinci nedeni çeşitlilik ve ikinci nedeni ise deneyim kimliğindedir. Sosyal münasebetlerde, bireylerle alakadar olduğu var sayılabilir ama alakadar olunan bireylerin refahı, kişisellik ve benliğe doğru yön alır (120).

3.3.4.7. Sosyal Değerler

Bu değer olgusu için en önemli değer insan sevgisidir. Başkası için elinden geleni yapma durumu ya da hayırseverlik yönü sevginin ölçülen kısmıdır. Kişinin bencil olmaması veya yakın ilişi kurması sosyal insan olmasındandır. Katı ve insanlığa sıĝmayan ilmi, iktisadi ve estetik değerleri genellikle fark eder. Bu tip insan için sevgi yeterli olup birey ilişkilerinin uygun tipi olup bu yönüyle politikadan ayrılır (120).

3.3.4.8. Siyasi Değerler

Politik bireyler ilk olarak yönetimle alakadar olurlar Etkinlikleri için siyaset sahası olmazsa olmaz değildir, uğraşısı ve işi fark etmeksizin her daim yönetmek isterler. Alanı fark etmeksizin liderler çoğunlukla kudret değerleri yüksektir. Yaşamlarının büyük bölümü rekabet ve yarışma şeklinde geçer. Bu tip değerleri önemseyen bireyler için şahsi güç her şeyden daha değerli ve önceliklidir (120).

3.3.4.9. Dini Değerler

Birlikteliği sağlayan en güçlü değer şeklinde tanımlanabilir. Manevi olup kainatı bir bütün şeklinde algılamayı ve kainatla bağ kurmayı gaye edinmiştir. İnsanların çoğu bu değere hayattan daha fazla zevk almak için yönelirler. Bunun yanı sıra gizemsel aşk ile birey kendini hayattan soyutlayarak kendisini daha yüksek bir realiteyle kesiştirme gayreti içine girer (120).

3.4. Hakem ve Değerler

3.4.1. Sporda Etik Kavramı

Etik ve ahlak kavramları günümüzde sıkça eş anlamda kullanılmaktadır. Kökeni Arapça'da "yaratılış, huy" anlamına gelen "hulk" kelimesine dayanan ahlak, toplumsal olarak yaygın bir biçimde kabul gören ve bireye manevî olarak ödev yükleyen değer yargılarıdır. İyiliğe veya doğruluğa yönelen söz konusu bu manevi ilke ve kurallara uymamanın yaptırımını, insanın bizzat vicdanı tarafından rahatsız olmasıdır Sporda da oldukça kullanılan bu kelime sporun içinde doğallığını korumaktadır (121).

Sosyal karakterlerin oluşturulmasında, aidiyet içinde olduğumuz toplumun üretim tarzı, teknolojisi, zamana ve yöreye ait konum, coğrafyası, doğal kaynakları, dili gibi çok fazla unsur değiştirici rol oynamaktadır. İlahiyat, politika, eğitim, kültür, hukuk vb. üst düzey kurumları, toplumsal yapı kültüründen etkilenip şekillenmelerine karşın, hareketli yapılarından dolayı sosyal kimliği etkileyen ve boyutlandıran bir misyona bürünürler (122). Sosyal kimliğin şekillenmesinde etik kavramının algılanması önem taşımaktadır. Etik eylemler toplumun değer olgularını pozitif olarak etkilemektedir. Etik doğru ve yanlış eylemleri betimleyen yasaların

tamamıdır. Bahsi geçen etik yasalar yaptığımız eylemlerin tasvip edilmesini, kabul edilmeyişini ve yanlış taraflarını izah etmektedir (123).

Toplumlar, geçmişten bu zamana kadar süre gelen kültür öğeleri ile millet olurlar. Kültürler geçmişin birikiminden kaynağını alır ve geleceğin inşasında rehber olan etkili öğelerdendir. Kültürlerin meydana gelmesinde anelerin etkisi altında icra edilen faaliyetler, yarışmalar, panayırılar, eğlenceler ve spor karşılaşmalarının etkisi söz konusudur. Buna örnek olarak ata sporu güreş önemli bir konuma sahiptir. Günümüzden yaşanan değerler kaybına sebep olan durumları yok etmek amacıyla ata sporu olan güreş bir unsur olarak değerlendirilebilmektedir (124).

Felsefenin çalışma sahalarından olan etik, doğru ya da yanlışın incelenmesidir. Burada üzerinde durulan doğru ve yanlışın önem verilmelidir. Bu doğru ve yanlışlar, konuya muhatap olan, araştırılan, tartışılan doğru yanlışlardır (125). Ahlak ile etik arasında farklılıklar vardır. Etik, karakterin eğitilmesi ve uygulamada karar verebilmeye karşılık gelirken, ahlak, daha genel olarak bir toplumun doğru ya da adaletli olarak kabul ettiği uygulamalar anlamına gelir (126).

Sorumluluk, bir bakıma hesap verebilirliği içeren bir kavram olarak nitelendirilebilir. Ancak sorumluluk kavramının kapsamı, yalnızca hesap verebilirlikle sınırlı değildir. Hesap verebilir olmanın otoritelerle uyum gerektiren bir kavram olmasına karşın, sorumluluk üstlenme daha fazla otonomi içeren bir davranışa işaret etmektedir (127).

Spor etiği bilinen manasıyla, sporda söz hakkı olan ve gelişiminde rol alan spor taraflarının misyon ve sorumluluklarını dürüstlük, netlik, eşitlik ve saygıya dayalı evrensel değerler ışığında sergilemelerini, görevlerini evrensel yasalara dayandırmalarını teşkil etmektedir. Buna benzer eylemlerin kazandırılmasında

sorumlulukları buluna antrenörlerin görev etiği bağlamında çalıştırıcı görev etiği ilkelerini özümseyerek bunları eylemlerinde gösterebilmelidirler (128).

Toplum kimliğinde meydana gelen bozulmalar bünyesinde taşıdığı sportif eylemlere de yansımakta ve sportif eylemlerde zarar görmektedir. Sportif etkinliklerde önem taşıyan ve spor ahlakındaki bozulmaların en etkili unsurlarından olan sporcu, çalıştırıcı, idareci ve taraftarlar bu sorunları ilk olarak yaşayan ve yaşatandır. Sporcunun daha önce belirlenen oyun kurallarını çiğnemesi normal karşılanan bir durum iken asıl problemlili olan durum sporcunun aynı zamanda sporun bünyesinde yer aldığı, toplumun değer yargılarını çiğnemesi sonucu oluşan durumlardır. Sporun görevleri ve amacı unutulup sosyal düzende meydana gelen gelişmeler spora empoze edilmeye ve sporun da değerleri değiştirilmeye çalışılınca eşit oranda spor ahlakında da problemlerinde de artış olmaktadır. Tüm bunların yanı sıra spor medyasında da bir takım etik suçlar işlenmektedir. Etik dışı bu eylemlerin sonucu olarak basının zarar görmesinin yanı sıra spor da zarar görmektedir. Bu eylemin sonucu olarak oluşan rahatsızlık spor yazarları tarafından da bahsedilmektedir (129).

Spor etiği, insan ve sportif etkinliğin varoluşsal taraflarını betimlemektedir. Spor insana has bir üründür. Çağımızda sporun muhteva ettiği farklı spor dalları tüm spor dalları için temel bir etik kurallar çıkarılmasını zorlaştırabilmektedir. Bu görüş bizi spor eylemlerinde etik açıdan çok yönlü bir etik çeşitlilik bulunduğu sonucuna vardırabilir. Bu sebepten ötürü var olması düşünülen spor etiği kavramı planlanırken, bütün spor dallarını kapsayan ve estetik gibi tüm spor dallarına hitap eden çerçeve niteliğinde tüm spor dallarını içine alan bir nitelikte olmalıdır. Öte yandan belirtilmelidir ki, spor etkinliği sportif aktiviteyi yapan sporcu gibi, izleyiciden

iktisada çeşitli sahaları kapsayan bir boyutu barındırmaktadır (130). Spor ve felsefenin bir dalı olan etik açısından incelendiğinde içerik olarak, spora ait konu ve tanınmaları, spor medyasının etik yönden incelenmesini, doping amacıyla madde alımını, şike vb. boyutların incelenmesini teşkil etmektedir. Bu hususta sporun doğası gereği yapılanlar ile amacının felsefi değerlerle araştırılmasıdır (131).

3.4.2. Spor ve Ahlak

Ahlak kavramına farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlardan birini yapan Güngör; doğru ile yanlış birbirinden ayırmak, ayırım sonucuna göre eylemleri sergilemek, davranışın tanımında belirtilen erdemli davranış ile kıvanç hissini yaşamak aynı zamanda bireyin davranışlarının sonucu olarak ortaya çıkan utanç ya da pişmanlık hissetme kabiliyeti şeklinde yorumlanmıştır. Güngör'e göre ahlaki eylemin en kesin tanımlayıcı özelliği fikirlerin ve bireylerin iyi ya da kötü kararlar bağlamında değerlendirilmeleridir (132). Başka bir tanım göre ahlak; herhangi bir toplumun değerleri, ilkeleri, normları ya da topluma ait olan kişilerin sergilemek zorunda oldukları eylemler, yasalar ve tutumlar şeklinde belirtilmiştir. Özetle sosyal çevrede insanların zorunlu olan davranışların sergilenmesidir (133).

Ahlak olgusu spor açısından değerlendirildiğinde Cremades bunu sportmenlik olgusu ile açıklamıştır. Cremades; bu kavramı spor sahasında sergilenen davranış veya tutumların ahlaki olarak kabul edilmesi şeklinde yorumlamıştır. Genel çerçevede sportmenlik; karakter eğitimi, etik eğitim, ahlaki gelişim ve spora dahil olmak amacıyla kavramların tamamı şeklinde belirtilmiştir (134). Merhametli olan, dürüst olma ve centilmenlik terimlerinin farkında olup bunları eylemlerinde sergileyen sporcuların yetiştirilmesi spor ahlakının ana ilkesidir. Spor ahlakının bunu başarabilmesi yazılı kurallar ile pratik uygulamanın kendi içerisinde oluşturulması ile

gerçekleştirilebilir. Bunun nedeni pratik olmaksızın ahlaki eylemlerin kavranması imkan dahilinde değildir. Pratikler esnasında sporcu antrenman ve kondisyonlarla hareketlerinden hangilerinin spor ahlakına uyup uymadığını fark edebilmektedir. Bu durumdan dolayı pratik eğitim sporcuya uygulanmalı böylelikle sporcunun başarısı artabilmektedir (135).

Spor dünyasındaki çok fazla para akışı, politikanın araçlarına dönüşen spor, profesyonel olmanın sonucunda oluşan baskı ahlaki unsurların tahrip olmasına ve bunun yanında ahlaki olmayan eylemlerin sergilenmesine sebebiyet vermiştir (136). Bu durumun ortaya çıkmasında değişen dünya düzeninin de rolü vardır. Globalleşen dünyada yaşama mücadelesi veren insan, zaman zaman hırsına yenik düşebilmektedir. Kendisinin sahip olmadığı, başkalarında gördüğü şeylere ilgi duymakta, haksız yollarla da olsa başkalarının sahip olduğu şeyleri elde etme isteği duyabilmektedir. Bu durum sporda yansımakta, hangi yolla olursa olsun kazanma hırsı ve isteği şeklinde sporda kendini göstermektedir. Bu da insancıl ve ahlaki olmayan, nahoş davranışların sportif mücadelelerde sergilenmesine yol açmaktadır (137).

Spor, başkasının iyiliğini isteme, yardım etme, empati kurma, teselli etme gibi değerleri adil oyun ve sportmenlik kavramları ile sağladığı bilinmektedir. Bunların yanı sıra, spor hile, kandırma, uyarıcı madde, sportmenliğe sığmayan eylemlere benzer sosyallik dışı eylemelere de yönlendirebilir (138). Sportif etkinlikler yalnızca kazanmak veya başarmak için değil bunun yanı sıra yarışma anında ki, münasebet, adil oyun, sportmenlik, dostluk, sevgiyi de kapsayabilmeli ve sonuçta spor ile ahlak kenetlenmelidir (139). Bununla birlikte spor ve sporun değerlerine ilişkin tutumlar, milletlerin çağdaşlaşmasına göre farklılık

göstermektedir. Bu farklılığın yanında spordaki yöresel geleneklerde spor ile ahlakın bağımlı olumlu yönde etkilemektedir (140).

Spor, kişilerin kültür özelliklerini, değerlerini, sosyalleşme seviyelerini gözetenek buna benzer öğeleri ahlak ile bağdaştırarak kavranabilir. Böylelikle spor hayat boyu öğrenmenin unsuru haline gelip bireylerin hayat boyu kendilerini ahlaki açıdan daha ileriye taşımaya imkan sağlar (141). İnsanlar içinde buldukları toplumlarda çeşitli ilişkilere katılmak durumundadırlar. Bu ilişkiler bireyin saygınlığını, eylemlerini çeşitli açılardan etkiler ve şekillendirir. Spor da bu ilişkilere biri olup doğal yapısı gereği, üretkenliğin, has olmanın, mental ve bedensel dengenin tanımı olup, insanın özünden kaynaklanan bir davranıştır. Bundan dolayı spor De Coubertin'in de öğrettiği şekliyle, küresel bir kişi hakkı ve sosyo-tarihsel bir gelişim olarak, kabul gören doğaya aittir. Öte yandan spor bireyin hayatını, mutluluğunu, erdemini, ahlakını geliştirmek ve muhafaza eden bir unsur olarak değerlendirilir. Bundan ötürü spor esasında, bağımsızlık, ahlak, fiziksel bakım ve bireysel hazlar pratiği olarak düşünölmelidir (141).

Spor basının ya da şov dünyasının bir parçası haline geldiğinde ahlak dışı ve insanlık dışı bir etkinliğe dönüşebilir. Sporu kavrayacak olursak bu metalaştırılmış yol, insan ahlakına ve erdemine çok fazla açıdan zarar vermektedir. Örnek verecek olursak; popüler sporcular sadece reklam amaçlı gösterilip, sporun yalnızca birer metadan ibaret olduğu gibi algılanmasına teşvik etmektedirler (142). Felsefe ve spor ahlakı kavramlarının kadim, ruhsal bir gelenek gibi değerlendirilip kullanarak, sporun esaslarını ve yapısını medeni toplumlarda planlandığı şekliyle yeni baştan irdelemeliyiz (143).

3.4.3. Sportmenlik

Galip gelmek veyahut mağlup olmak yarışmalarda mutlak sondur, spor gibi hayatta her an bir mücadele ortamı var olmuştur. Yarışmacı sportif etkinliklerde temel gaye ve hedef galip gelmek ve en üst düzey performans sergilemektir. Bundan ötürü birey veya takım olarak karşı karşıya gelindiği spor yarışmalarında kurallar ölçüsünde bir galibin seçilmesi sportmenlik yönelimi yönünden önem arz etmektedir (144).

Sportmenlik, spor eylemleri esnasında toplumsal ve ahlaki değerlerle alakalı, kapsayıcı örnek teşkil eden, kuralların benimsediği tutarlı eylemler şekilleri olarak görünse de bunun yanı sıra sportmence yapılan eylemler rekabetçi spor organizasyonlarındaki sportmence olmayan davranışların engellenmesine katkı sağlamaktadır (145). Öte yandan spor sahalarında, yarışmaya dayalı tüm spor düzeylerinde sportmenlik dışı eylemlere günümüzde sık bir şekilde rastlanmaktadır (146).

3.4.3.1. Sportmenlik Dışı Davranışlar

Sportmenlik; sporun doğasına uygun ne şekilde davranılması gerektiğini ön gören onurlu veyahut normatif davranışları temsil etmektedir (147). Diğer bir deyişle sporcuların kazanma isteği ile rakiplerine karşı giriştikleri mücadelede haksız şekilde üstünlük kurmaktan uzak durmaları yanı sıra galibiyet veya mağlubiyeti saygı ile kabullenmektir (148).

3.4.3.1.1 Doping

Afrika'da Boer lehçesinde dini ayinlerde kullanılan uyarıcı manasını taşıyan doping sözcüğü Anglo-Flemenkçe etimolojik kökenli olduğu düşünülmektedir (149).

Doping olgusu karşımıza yeni çıkmayana hatta antik dönemlere uzanan geçmişine karşın gerek elit gerekse serbest zaman etkinliklerinin değerlendirilmesi amacıyla yapılan sportif etkinliklerde zamanla artan bir endişe durumuna gelmiştir. Bu durumun sonucunda, uyarıcı kullanımının eylemleşmesini engellemek adına psikolojik etkenlerin kavranması ve yorumlanması önemlidir (150). Uyarıcı olayı öyle düzeylere gelmiştir ki, sporcuların hayatlarına mal olacak düzeye varmıştır. Bu duruma; bisiklet sporcusu Knud Enemark Jensen üst üste kullandığı yüksek dozda amfetamin uyarıcısından ötürü girdiği yarışlarda yarışma anında hayatını kaybetmiştir (149).

Sporu tanımlayan esas ve şekillendirici ögesi eşitliktir. Uyarıcı madde kullanımının etkisiyle sporun temel ögesi olan eşitliğin göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Böylelikle sporda doping kullanımı sportmence olmayan eylemlere ve sporun ahlak temellerinin bozulmasına neden olmaktadır (151).

3.4.3.1.2. Şike

Fransızca kökenli olan sözcük Türk Dil Kurumu'na göre “bir spor karşılaşmasının sonucunu değiştirmek için maddi veya manevi bir çıkar karşılığı varılan anlaşma” şeklinde tanımlanmaktadır (4).

Spora özgü haksız bir eylem olan şike, esasen spor aktivitesine katılan kimselerin mesleklerinin gerektirdiği güveni belli menfaatler karşılığı kötüye kullanmaları durumudur (152).

Şike kavramı farklı şekillerde karşımıza çıkmakta olup; taraf şikesi, hatır şikesi, hakem şikesi, kazanma gayesi içermeden gerçekleştirilen şike bunun yanında spor dışı öğelerin dahil olması ile gerçekleştirilen şike gibi farklılaşan şike, maddi

veyahut manevi menfaat sağlamak amacıyla spor müsabakalarının danişıklı olarak organize edilmesi veya müsabaka skorunun ayarlanmasıdır (153).

Sporla içli dışlı olan ve spordan maddi menfaat sağlayan bireyler çeşitli metotlarla daha fazla maddi çıkar sağlamak istemektedirler. Yasaların tahmin edemediği çeşitli olaylar spora empoze edilmektedir. Haksız maddi çıkarlar sağlanmaktadır. Böylelikle şike adını alan kavram spora olan yansıması görülebilmektedir (153).

Spor geniş bir insan grubunu peşinden çeken çok yönlü özelliği bazı durumları da beraberinde taşımaktadır. Sporun gayesine ve esaslarına karşı olan girişimlerden olan şike ve teşvik primi, sporun geniş insan grubunu etkileyen problemlerin öncülerinden olduğu bilinmekle birlikte bu eylemlerin cezai yaptırım gücü 2011 yılına kadar işletilmemiş olup o yıla kadar suç olarak kabul edilmediği bilinmektedir (154).

Öte yandan dopingde olduğu gibi şike de haksız kazanç oluştuğu için, kişileri aldattığı ve diğer kişilerin haklarına tecavüz olduklarından insan hakları yönünden kayda değer bir suçtur (155).

3.4.3.1.4. Küfür

Öfkelendiğimizde, üzüldüğümüzde, elimizden bir şey gelmediğinde, hırslandığımızda, kıskandığımızda, mutlu olduğumuzda, duygulandığımızda, bir şeyden hoşlandığımızda; erkeklerin erkeklere, kadınların kadınlara, dostun dosta kullandığı; yaşlıların küçüklere, öğretmenlerin öğrencilere, din insanlarının ise cemaate tasvip etmedikleri, uygulanmamasına yönelik tavsiyelerde bulunduğu dildir (156).

Küfür tarihi dil kadar eskidir. Filologlardan çoğu dilin tarihi gelişiminde küfür ile konuşmanın yakın kavramalardan beslendiğini belirtmiş küfürsel kavramların konuşma üzerinde etkisi olduğunu savunmuşlardır. Bu teoriye göre zamanla; çığlık atanları bağırانları öykünenler, bu sesleri taklit etmek amacıyla değil başka birini eleştirmek için kullanılmıştır. Sinirli bir homurdanma ise reddetmeyi, tehdit etmeyi betimlemek amacıyla farklı olarak kullanılır ve bunun sonucunda aynı toplumun ortak kültürüne sahip bireyleri bu homurdanmanın hangi anlamda olduğunu bilir (157). Sosyal yaşamın bir parçası olan ve yoğun kullanılan "argo" tabii olarak spor izleyicisine ve bu grubun iletişim aracı olarak kullandığı diline de etki etmektedir (158).

3.4.3.1.5. Şiddet

Şiddet kelimesi Arapça kökenli olup TDK tarafından " bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğlilik, sertlik; hız; bir hareketten doğan güç; karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma; kaba güç; duygu ve davranışta aşırılık " şeklinde tanımlanmıştır (4). Şiddet kavramını tanımlarken, kullandığımız argümanlara başvurmak durumunda kalacağız. Temel olarak şiddet, bir kişi ya da grubun başkalarına fiziksel veya duygusal olarak zarar vermesi olarak açıklanabilir (159).

Kelimenin Latince köküne bakıldığında, sert veya acımasız kişilik, güç anlamlarına gelmektedir (160).

Çağımızda farklı türlerde karşımıza çıkan şiddet kavramı bireysel veya toplumsal olarak sık karşılaşılan bir olgu şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Şiddet sözcük anlamı ile kişinin mental ve bedensel bir bütün şeklinde her türlü maddi ve manevi şikayetini dillendirmesi şeklinde tanımlanabilir. Şiddet veyahut saldırganlık davranışları genel itibarıyla birbirini tanıyan kişi ya da gruplar arasında meydana

geldiği bilinmektedir. Çoğu zaman sosyal problemlerin dışa vurum şekli olarak yorumlanabilen şiddet ve fanatizm ehemmiyet taşıyan sosyal problem olarak yorumlanmaktadır (161). Sporun temel gayesi içerisinde şiddet olgusu barınmamaktadır. Fakat sporun paydaşları olan sporcular, taraftarlar, idareciler ve seyirciler arasında sözel ya da eyleme dönüşen şiddet davranışlarının varlığı bilinmektedir (162).

Bu araştırma ile farklı branşlarda görev yapan hakemlerin hakem etik ilişkisini insani değerler açısından maddi ve manevi birçok unsurun etkili olduğu bu alanlarda hakemler de önemli bir etkiye sahiptirler. Yapılan tv programlarında veya sosyal medya üzerinde birçok hakem eleştirilmekte ve hakemlerin değer yargıları sorgulanmaktadır. Hakemlikte değerler ilişkisi açısından müsabaka içerisinde verdiğimiz kararları şekillendiren, herhangi bir kural hakkındaki kararlarımızı etkileyen, çeşitli inanç ve eylemlere ilişkin kurallarımızı uygulamamıza yön veren, kişisel bütünlüğümüzü oluşturan ilke, inanç, fikir ve yaşam standartları hakemlikte verdiğimiz kararları ve saha içerisindeki duruşumuzla kişiliğimizle müsabaka içerisindeki sporculara, antrenörlere, yöneticilere ve taraftarlara kendini kabullendirmek hakemlerinde değerlerinin olduğunu herkes tarafından kabul gören bireysel değerlerinin hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

4. GEREÇ ve YÖNTEM

Bu araştırma ile Türkiye de görev yapan farklı branşlardaki (futbol, basketbol, voleybol) hakemlerin değer yargılarının insani değerler açısından incelenmesi amaçlanmış ve survey yöntemi kullanılmıştır. Araştırmamızda tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli çalışmaları genellikle çok fazla miktarda veriye dayalı çalışmalarda kullanılan modeldir.

4.1. Araştırmanın Grubu

Bu araştırmanın evrenini Türkiye de farklı branşlarda (futbol 1350, basketbol 310, voleybol 480) görev yapan klasman ve il hakemleri oluşturmaktadır. Örneklemine ise; 2018-2019 yılında aktif (faal) olarak görev yapan 440 futbol, 281 basketbol, 393 voleybol branşından gönüllü olarak katılan ve örnekleme yöntemlerinden basit rastgele örnekleme yöntemi ile toplam 1114 hakem oluşturmaktadır.

4.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmamızda farklı spor branşlarındaki hakemlerin (Futbol, Basketbol, Voleybol) bağımsız değişkenleri ile ilgili bilgi toplamak amacıyla farklı spor branşlarındaki hakemlerine uygulanan “*Kişisel Bilgi Formu*“ nun yanı sıra “*İnsani Değerler Ölçeği*“ kullanılarak veriler elde edilmiştir (163).

4.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formunda“ yaş, cinsiyet, medeni durum, klasman, hakemlik branşı, hakemlik yılı, eğitim düzeyi, meslek,“ öğrenilemek amacıyla araştırmacı tarafından 8 soruluk form hazırlanmıştır (**EK 1**).

4.2.2. İnsani Değerler Ölçeği

Farklı spor branşlarındaki hakemlerin değer yargılarının insani değerler açısından incelenmesinde “*İnsani değerler ölçeği*” kullanılarak elde edilmiştir (**EK 2**). İnsani Değerler Ölçeği (İDÖ): Bu araştırmada, öğrencilerin insani değerlerini belirlemede, Dilmaç (2007) tarafından ortaöğretim düzeyindeki öğrenciler (ergenler) için geliştirilen “İnsani Değerler Ölçeği (İDÖ)” kullanılmıştır. Ölçekte insani değerler süreci a. Sorumluluk (7 madde) b. Dostluk/Arkadaşlık (7 madde) c. Barışçı olma (7 madde) d. Saygı (7 madde) e. Hoşgörü (7 madde) f. Dürüstlük (7 madde) olarak altı boyutta toplam 42 madde ile ölçülmektedir. Bu ölçek bireysel veya gruplar halinde uygulanabilen 5 li Likert tipi bir ölçektir. Puanların artması/azalması bireylerin insani değerlere daha fazla sahip olduğunu/olmadığını göstermektedir(163).

Ölçeğin Alt Boyutları

- a. Sorumluluk (7 madde) (1, 7, 13, 19, 25, 31, 37)
- b. Dostluk/Arkadaşlık (7 madde) (2, 8, 14, 20, 26, 32, 38)
- c. Barışçı Olma (7 madde) (3, 9, 15, 21, 27, 33, 39)
- d. Saygı (7 madde) (4, 10, 16, 22, 28, 34, 40)
- e. Hoşgörü (7 madde) (5, 11, 17, 23, 29, 35, 41)
- f. Dürüstlük (7 madde) (6, 12, 18, 24, 30, 36, 42)

Alt boyutlarından oluşmaktadır.

Ölçeğin güvenirlik çalışması için iç tutarlılık katsayıları (Cronbach Alpha) hesaplanmıştır.

Alt ölçeklerin iç tutarlılık katsayıları şu şekildedir: Sorumluluk .73, Dostluk/Arkadaşlık .69, Barışçı olma .65, Saygı .67, Hoşgörü .70, Dürüstlük .69. 42 maddelik tüm ölçek için iç tutarlılık katsayısı ise .92 bulunmuştur.

Ölçme aracında kararlılık katsayıları alt ölçekler için Sorumluluk .73, Dostluk/Arkadaşlık .91, Barışçı olma .80, Saygı .88, Hoşgörü .79, Dürüstlük .75 olarak bulunmuştur. Ölçeğin tümü için kararlılık katsayısı .87'dir (163). Çalışmamızın alpha değeri ise 0,96 bulunmuş olup iki çalışmanın da alpha değeri birbirine yakın sonuçlar göstermektedir. Ölçeğimizin alt boyutlarının cronbach's alpha değerleri; Sorumluluk .82, Dostluk/Arkadaşlık .83, Barışçı olma .80, Saygı .83, Hoşgörü .78, Dürüstlük .80 olarak bulunmuştur.

4.3. İstatistiki Değerlendirmeler

Verilerin analizi SPSS 22.0 istatistik paket programı kullanılarak analiz edildi. Verilerin normallik analizi için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) testleri ile cronbach's alpha güvenirlik analizi yapılarak değişkenlerin frekans (f) ve yüzde (%) dağılımları kontrol edilmiştir. Normal dağılım gösterdiği belirlenen verilere parametrik testler uygulanmıştır.. Farklı spor branşlarındaki hakemlerin değer yargılarının insani değerler ölçeğinin alt boyutlarına göre incelenmesinde parametrik testlerden independent samples t-testi, gruplar arasındaki farklılıklarda ve çoklu karşılaştırmalarda "Anova" testi ile belirlenmiş ve yorumlanmıştır. Tek yönlü varyans analizinde ortaya çıkan anlamlı farklılığın hangi gruplar lehine olduğunu anlamak için Tukey ve LSD Testi uygulanmıştır. Yorumlar tablolar ile desteklenmiştir. Yapılan analizlerde anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

5. BULGULAR

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Hakemlere İlişkin Demografik Veriler

Değişkenler	Kategori	Frekans	%
Yaş	18-23	146	13,1
	24-29	709	63,6
	30-35	225	20,2
	36-41	27	2,4
	42+	7	,6
	Toplam	1114	100,0
Cinsiyet	Erkek	782	70,2
	Kadın	332	29,8
	Toplam	1114	100,0
Medeni durum	Evli	303	27,2
	Bekar	811	72,8
	Toplam	1114	100,0
Eğitim düzeyi	Lise	44	3,9
	Ön Lisans	172	15,4
	Lisans	832	74,7
	Lisansüstü	66	5,9
	Toplam	1114	100,0
Meslek	Öğrenci	134	12,0
	Serbest(Özel)	265	23,8
	Devlet Memuru	715	64,2
	Toplam	1114	100,0

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan hakemlerin yaş değişkenine göre dağılımında % 13,1'nin 18-23 yaş, % 63,6'nın 24-29 yaş, %20,2'si 30-35 yaş, % 2,4'ünün 36-41 yaş, % 0,6'sının 42 yaş, cinsiyet değişkenine göre % 70,2'si erkek, % 29,8'i kadın, medeni durum değişkenine göre % 27,2'nin evli, % 72,8'i bekar, eğitim düzeyi değişkenine göre % 3,9'u lise, % 15,4'ü ön lisans, % 74,7'si lisans, % 5,9'u lisansüstü, meslek değişkenine göre % 12,0'si öğrenci, % 23,8'i serbest (özel) sektör, % 64,2'si devlet memuru olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Hakemlerin Klasman dağılımları

Değişkenler	Kategori	Frekans	%
Branş	Futbol	440	39,5
	Basketbol	281	25,2
	Voleybol	393	35,3
	Toplam	1114	100,0
Futbol klasman	İl Hakemi	44	3,9
	Bölgesel Yardımcı	75	6,7
	Bölgesel	109	9,8
	Klasman Yardımcı	132	11,8
	Klasman Hakemi	80	7,2
Toplam	440	39,5	
Basketbol klasman	İl Hakemi	117	10,5
	C Klasman	105	9,4
	B Kasman	44	3,9
	A Klasman	15	1,3
	Toplam	281	25,2
Voleybol klasman	İl Hakemi	161	14,5
	C Klasman	146	13,1
	B Kasman	76	6,8
	A Klasman	10	,9
	Toplam	393	35,3
Hakemlik yılı	1-5	194	17,4
	6-10	369	33,1
	11-15	505	45,3
	16-20	36	3,2
	21+	10	,9
	Toplam	1114	100,0

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan hakemlerin branş değişkenine göre dağılımlarına bakıldığında % 39,5'nin futbol, % 25,2'nin basketbol, % 35,3'nün voleybol, futbol klasman değişkenine göre % 3,9'u il hakemi, % 6,7'si bölgesel yardımcı hakem, % 9,8'i bölgesel hakem, % 11,8'i klasman yardımcı hakem, % 7,2'si klasman hakemi, basketbol klasman değişkenine göre % 10,5'i il hakemi, % 9,4'ü c klasman, % 3,9'u b klasman, % 1,3'ü a klasman, voleybol klasman değişkenine göre % 14,5'i il hakemi, % 13,1'i c klasman, % 6,8'i b klasman, % 0,9'u a klasman, hakemlik yılı değişkenine göre % 17,4'ü 1-5 yıl, % 33,1'i 6-10 yıl, % 45,3'ü 11-15 yıl, % 3,2'si 16-20 yıl, % 0,9'u 21 yıl ve üstü olduğu görülmüştür.

Tablo 3. Araştırmaya Katılan Hakemlerin İDÖ verdiği cevapların yüzde-frekans değerleri

	Hiçbir zaman		Nadiren		Ara sıra		Sık sık		Her zaman		\bar{x}	Ss
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Yaptıklarımın sorumluluğunu alırım.	25	2,2	130	11,7	118	10,6	154	13,8	687	61,7	4,210	1,161
Dostlarımla aramda güçlü bağlar vardır.	22	2,0	91	8,2	159	14,3	175	15,7	667	59,9	4,233	1,092
Yeryüzündeki bütün insanlarla barışık yaşamayı tercih ederim.	40	3,6	102	9,2	162	14,5	206	18,5	604	54,2	4,105	1,169
İnsanlarla ilişkilerimde saygılıyım.	13	1,2	128	11,5	124	11,1	198	17,8	651	58,4	4,208	1,103
Sonuçları ne olursa olsun doğruları söylemekten kaçınmam.	28	2,5	105	9,4	171	15,4	220	19,7	590	53,0	4,112	1,129
Çevremdeki insanların "ufak tefek" hatalarını görmezden gelirim	14	1,3	125	11,2	239	21,5	211	18,9	525	47,1	3,994	1,117
Hayatımda verilen görevleri almaktan kaçınmam.	506	45,4	145	13,0	182	16,3	207	18,6	74	6,6	3,719	1,371
Dostluğa çok önem veririm.	16	1,4	120	10,8	118	10,6	171	15,4	689	61,8	4,254	1,105
Sorunlarımı şiddetle değil güzel yollarla çözerim.	16	1,4	103	9,2	129	11,6	192	17,2	674	60,5	4,261	1,073
Dünyadaki her insanın eşit olduğuna inanıyorum.	35	3,1	137	12,3	184	16,5	137	12,3	621	55,7	4,052	1,223
Dostlarımla her zaman görüşürüm.	109	9,8	153	13,7	172	15,4	143	12,8	537	48,2	3,759	1,417
Arkadaşlarımla dertlerini dinlemekten kaçınmam.	34	3,1	133	11,9	147	13,2	223	20,0	577	51,8	4,055	1,183
Üstesinden geleceğime inandığım sorumluluklardan kaçınmam.	579	52,0	169	15,2	219	19,7	120	10,8	27	2,4	4,035	1,168
Kötü anlarımda arkadaşlarımla yanımda olmasını isterim.	43	3,9	130	11,7	194	17,4	206	18,5	541	48,6	3,962	1,214
İsteklerimi gerçekleştirirken ailemden destek alırım.	499	44,8	171	15,4	220	19,7	148	13,3	76	6,8	3,780	1,320
Başkalarına saygılı olma açısından çevreme örnek olmaya çalışırım.	20	1,8	116	10,4	191	17,1	200	18,0	587	52,7	4,093	1,126
İnsanlara yardım ederken karşılık beklemem.	44	3,9	123	11,0	187	16,8	210	18,9	550	49,4	3,986	1,208
Hatalı davranan arkadaşlarıma önyargılı yaklaşmam.	486	43,6	187	16,8	226	20,3	152	13,6	63	5,7	3,790	1,285
Yapacağıma inandığım görevleri üstlenip zamanında yerine getirmeye çalışırım.	38	3,4	113	10,1	172	15,4	189	17,0	602	54,0	4,080	1,184
Dostlarımla her zaman yanımda görmek isterim.	57	5,1	96	8,6	199	17,9	199	17,9	563	50,5	4,000	1,220
Şiddet içerikli programları izlemem.	485	43,5	188	16,9	220	19,7	162	14,5	59	5,3	3,788	1,283
Herkesin görüşünü kabul edebilirim.	24	2,2	131	11,8	220	19,7	259	23,2	480	43,1	3,933	1,135

	Hiçbir zaman		Nadiren		Ara sıra		Sık sık		Her zaman		\bar{x}	Ss
Hak ederek kazandığım para beni mutlu eder.	23	2,1	109	9,8	175	15,7	230	20,6	577	51,8	4,103	1,114
İnsanlarla kolay iletişim kurabilirim.	55	4,9	132	11,8	232	20,8	200	18,0	495	44,4	3,851	1,245
Mesleğimde verilen görevleri gönüllü olarak alırım.	31	2,8	96	8,6	181	16,2	291	26,1	515	46,2	4,044	1,104
Karşılaştığım zorlukların üstesinden arkadaşlarımın sayesinde gelirim.	23	2,1	110	9,9	234	21,0	235	21,1	512	46,0	3,990	1,118
Tartışmaları konuşarak çözmeye çalışırım.	13	1,2	123	11,0	185	16,6	272	24,4	521	46,8	4,045	1,086
Arkadaşlarımı yalan söylememeleri konusunda sürekli uyarırım.	28	2,5	122	11,0	212	19,0	222	19,9	530	47,6	3,991	1,153
Hayatımda doğru bildiklerimi yaparım/ Söylerim	500	44,9	190	17,1	147	13,2	205	18,4	72	6,5	3,754	1,356
İnsanların dış görünüşlerine(asla)değer vermem.	465	41,7	198	17,8	200	18,0	190	17,1	61	5,5	3,732	1,304
Arkadaşlarımı sorumluluklarını yerine getirmeleri konusunda sürekli uyarırım	39	3,5	225	20,2	204	18,3	209	18,8	437	39,2	3,700	1,268
Arkadaşlarım için yapamayacağım hiçbir şey yoktur.	449	40,3	228	20,5	154	13,8	248	22,3	35	3,1	3,725	1,280
Dünyada meydana gelen savaşlar beni huzursuz eder.	38	3,4	198	17,8	185	16,6	194	17,4	499	44,8	3,824	1,265
Çevremdeki insanlara, başkalarına saygı göstermenin önemli olduğunu söylerim.	24	2,2	205	18,4	153	13,7	236	21,2	496	44,5	3,875	1,224
Arkadaşlarımla ilişkilerimin bozulması pahasına bile dürüst davranmaya çalışırım.	31	2,8	200	18,0	152	13,6	265	23,8	466	41,8	3,839	1,224
Bana karşı yapılan her yanlış affederim.	60	5,4	244	21,9	202	18,1	181	16,2	427	38,3	3,602	1,330
Mesleğimde ve meslek dışında sorumluluk alanıma giren işlerden kaçmam.	472	42,4	251	22,5	187	16,8	185	16,6	19	1,7	3,872	1,180
Dostlarım için elimden gelen her şeyi yaparım.	20	1,8	192	17,2	165	14,8	237	21,3	500	44,9	3,902	1,199
İnsanlarla olan problemlerimi konuşarak halledebileceğime inanırım.	36	3,2	207	18,6	154	13,8	234	21,0	483	43,4	3,826	1,255
Hayatımda her zaman başkalarına saygıyı ön planda tutarım.	33	3,0	128	11,5	197	17,7	221	19,8	535	48,0	3,984	1,176
Her şeyi her yerde söylemek doğru değildir.	21	1,9	177	15,9	211	18,9	233	20,9	472	42,4	3,860	1,183
Arkadaşlarımın yapmış olduğu hatalararakşı hışgörölü davranırım.	361	32,4	211	18,9	232	20,8	228	20,5	82	7,4	3,485	1,323

Tablo 3’de araştırmaya katılan hakemlerin insani değerler ölçeğine verdiği cevaplar incelendiğinde, 1. Soru olan “yaptıklarının sorumluluğunu alırım” görüş maddesine ($\bar{x} = 4,21$), 2. Soru olan “dostlarımla aramda güçlü bağlar vardır görüş maddesine ($\bar{x} = 4,23$), 8. Soru olan “dostluğa çok önem veririm” görüş maddesine ($\bar{x} = 4,25$). 9. Soru olan “Sorunlarımı şiddetle değil güzel yollarla çözerim” görüş maddesine ($\bar{x} = 4,26$) her zaman düzeyinde görüş bildirmişlerdir.

3.Soru olan “yeryüzündeki bütün insanlarla barışık yaşamayı tercih ederim” sorusuna ($\bar{x} = 4,10$), 4.Soru olan “insanlarla ilişkilerimde saygılıyım” sorusuna ($\bar{x} = 4,20$), 5.Soru olan “sonuçları ne olursa olsun doğruları söylemekten kaçınmam” sorusuna ($\bar{x} = 4,11$), 6.Soru olan “çevremdeki insanların “ufak tefek” hatalarını görmezden gelirim” sorusuna ($\bar{x} = 3,99$), 7.Soru olan “hayatımda verilen görevleri almaktan kaçınmam” sorusuna ($\bar{x} = 3,71$), 10.Soru olan “dünyadaki her insanın eşit olduğuna inanıyorum sorusuna ($\bar{x} = 4,05$), 11.Soru olan “dostlarımla her zaman görüşürüm” sorusuna ($\bar{x} = 3,75$), 12.Soru olan “arkadaşlarımla dertlerini dinlemekten kaçınmam” sorusuna ($\bar{x} = 4,05$), 13.Soru olan “üstesinden geleceğime inandığım sorumluluklardan kaçınmam” sorusuna ($\bar{x} = 4,03$), 14.Soru olan “kötü anlarımda arkadaşlarımla yanımda olmasını isterim” sorusuna ($\bar{x} = 3,96$), 15.Soru olan “isteklerimi gerçekleştirirken ailemden destek alırım” sorusuna ($\bar{x} = 3,78$), 16.Soru olan “başkalarına saygılı olma açısından çevreme örnek olmaya çalışırım” sorusuna ($\bar{x} = 4,09$), 17.Soru olan “insanlara yardım ederken karşılık beklemem sorusuna ($\bar{x} = 3,98$), 18.Soru olan “hatalı davranan arkadaşlarıma önyargılı yaklaşmam” sorusuna ($\bar{x} = 3,79$), 19.Soru olan “yapacağıma inandığım görevleri üstlenip zamanında yerine getirmeye çalışırım” sorusuna ($\bar{x} = 4,08$), 20.Soru olan “dostlarımla her zaman yanımda görmek isterim” sorusuna ($\bar{x} = 4,00$), 21.Soru olan

“şiddet içerikli programları izlemem” sorusuna ($\bar{x} = 3,78$), 22.Soru olan “herkesin görüşünü kabul edebilirim” sorusuna ($\bar{x} = 3,93$), 23.Soru olan “hak ederek kazandığım para beni mutlu eder” sorusuna ($\bar{x} = 4,10$), 24.Soru olan “insanlarla kolay iletişim kurabilirim” sorusuna ($\bar{x} = 3,85$), 25.Soru olan “mesleğimde verilen görevleri gönüllü olarak alırım” sorusuna ($\bar{x} = 4,04$), 26.Soru olan “karşılaştığım zorlukların üstesinden arkadaşlarımın sayesinde gelirim” sorusuna ($\bar{x} = 3,99$), 27.Soru olan “tartışmaları konuşarak çözmeye çalışırım” sorusuna ($\bar{x} = 4,04$), 28.Soru olan “arkadaşlarımı yalan söylememeleri konusunda sürekli uyarırım” sorusuna ($\bar{x} = 3,99$), 29.Soru olan “hayatımda doğru bildiklerimi yaparım/ söylerim” sorusuna ($\bar{x} = 3,75$), 30.Soru olan “insanların dış görünüşlerine (asla) değer vermem” sorusuna ($\bar{x} = 3,73$), 31.Soru olan “arkadaşlarımı sorumluluklarını yerine getirmeleri konusunda sürekli uyarırım” sorusuna ($\bar{x} = 3,70$), 32.Soru olan “arkadaşlarım için yapamayacağım hiçbir şey yoktur” sorusuna ($\bar{x} = 3,72$), 33.Soru olan “dünyada meydana gelen savaşlar beni huzursuz eder” sorusuna ($\bar{x} = 3,82$), 34.Soru olan “çevremdeki insanlara, başkalarına saygı göstermenin önemli olduğunu söylerim” sorusuna ($\bar{x} = 3,87$), 35.Soru olan “arkadaşlarımla ilişkilerimin bozulması pahasına bile dürüst davranmaya çalışırım” sorusuna ($\bar{x} = 3,83$), 36.Soru olan “bana karşı yapılan her yanlış affederim” sorusuna ($\bar{x} = 3,60$), 37.Soru olan “mesleğimde ve meslek dışında sorumluluk alanıma giren işlerden kaçmam” sorusuna ($\bar{x} = 3,87$), 38. Soru olan “dostlarım için elimden gelen her şeyi yaparım” sorusuna ($\bar{x} = 3,90$), 39.Soru olan “insanlarla olan problemlerimi konuşarak halledebileceğime inanırım” sorusuna ($\bar{x} = 3,82$), 40.Soru olan “hayatımda her zaman başkalarına saygıyı ön planda tutarım” sorusuna ($\bar{x} = 3,98$), 41.Soru olan “her şeyi her yerde söylemek doğru değildir” sorusuna ($\bar{x} = 3,86$), 42.Soru olan “arkadaşlarımın yapmış olduğu

hatalara karşı hoşgörülü davranırım’’ sorusuna ($\bar{x} = 3,48$), sık sık düzeyinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 4. Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının Cinsiyet değişkenine göre değerlendirilmesi

Alt Boyutlar	Değişkenler	N	\bar{x}	ss	t	p
Sorumluluk	Erkek	782	3,9587	,77925		,246
	Kadın	332	3,9445	,96229		
Dostluk	Erkek	782	4,0367	,77264	1,646	,000*
	Arkadaşlık	Kadın	332	3,9462		
Barışçı Olma	Erkek	782	3,9563	,77187		,553
	Kadın	332	3,9264	,94039		
Saygı	Erkek	782	4,0234	,76836		,227
	Kadın	332	4,0112	,93232		
Hoşgörü	Erkek	782	3,9098	,82232	-1,291	,001*
	Kadın	332	3,9841	,99876		
Dürüstlük	Erkek	782	3,7421	,81367	-2,751	,084
	Kadın	332	3,8946	,91867		

Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılan hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının Cinsiyet değişkenine göre, sorumluluk, dostluk/arkadaşlık, barışçı olma, saygı, hoşgörü alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu ($p < 0.05$), dürüstlük alt boyutunda ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($p > 0.05$). Sorumluluk, dostluk/arkadaşlık, barışçı olma, saygı alt boyutlarında, Erkek hakemlerin kadın hakemlere göre ortalamalarının yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 5. Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının medeni durum değişkenine göre değerlendirilmesi

Alt Boyutlar	Değişkenler	N	\bar{x}	SS	t	p
Sorumluluk	Evli	303	3,7520	,66331	-5,080	,000*
	Bekar	811	4,0294	,88258		
Dostluk Arkadaşlık	Evli	303	3,8147	,68083	-4,926	,000*
	Bekar	811	4,0826	,88137		
Barışçı Olma	Evli	303	3,7346	,63988	-5,314	,000*
	Bekar	811	4,0270	,87186		
Saygı	Evli	303	3,8543	,62258	-4,252	,000*
	Bekar	811	4,0816	,87516		
Hoşgörü	Evli	303	3,7341	,80913	-4,348	,000*
	Bekar	811	4,0058	,89276		
Dürüstlük	Evli	303	3,5799	,64009	-5,146	,000*
	Bekar	811	3,8651	,66331		

Tablo 5 incelendiğinde araştırmaya katılan hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının medeni durum değişkenine göre, sorumluluk, dostluk/arkadaşlık, barışçı olma, saygı, hoşgörü, dürüstlük alt boyutlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Çalışmamızda sorumluluk, dostluk arkadaşlık, barışçı olma, saygı, hoşgörü ve dürüstlük alt boyutlarında bekar hakemlerin evli hakemlere göre ortalamalarının yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 6. Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının yaş değişkenine göre değerlendirilmesi

	Yaş	N	\bar{x}	SS	VK	KT	Sd	Ko	F	P	Fark
Sorumluluk	18-23	146	3,8151	,63979	Grp Ar.	27,465	2	13,732	20,252	,000	B- A,C
	24-29	709	4,0705	,91150							
	30-35	259	3,7132	,64024	Grp. içi	753,338	1111	,678			
	Toplam	1114	3,9540	,83757					Toplam	780,802	
Dostluk Arkadaşlık	18-23	146	3,8777	,64850	Grp Ar.	23,548	2	11,774	17,178	,000	B- A,C
	24-29	709	4,1179	,91534							
	30-35	259	3,7882	,64496	Grp. içi	761,489	1111	,685			
	Toplam	1114	4,0097	,83984					Toplam	785,037	
Barışçı Olma	18-23	146	3,7515	,58891	Grp Ar.	28,749	2	14,375	21,892	,000	B- A,C
	24-29	709	4,0687	,90874							
	30-35	259	3,7259	,60526	Grp. içi	729,478	1111	,657			
	Toplam	1114	3,9474	,82538					Toplam	758,227	
Saygı	18-23	146	3,9041	,63581	Grp Ar.	16,456	2	8,228	12,482	,000	B- A,C
	24-29	709	4,1104	,91006							
	30-35	259	3,8367	,58197	Grp. içi	732,375	1111	,659			
	Toplam	1114	4,0197	,82025					Toplam	748,831	
Hoşgörü	18-23	146	3,7994	,77079	Grp Ar.	15,886	2	7,943	10,460	,000	B- A,C
	24-29	709	4,0218	,94562							
	30-35	259	3,7606	,69456	Grp. içi	843,703	1111	,759			
	Toplam	1114	3,9319	,87882					Toplam	859,590	
Dürüstlük	18-23	146	3,5920	,68584	Grp Ar.	21,011	2	10,505	14,947	,000	B- A,C
	24-29	709	3,8912	,92959							
	30-35	259	3,6139	,62512	Grp. içi	780,833	1111	,703			
	Toplam	1114	3,7875	,84878					Toplam	801,843	

A-18-23 B- 24-29 C- 30-35

Tablo 6 incelendiğinde araştırmaya katılan hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının yaş değişkenine göre değerlendirildiğinde, Sorumluluk alt boyutunda 18-23 yaşındaki hakemlerin ortalamaları (\bar{x} =3,82), 24-29 yaşındaki hakemlerin ortalamaları (\bar{x} =4,07), 30-35 yaşındaki hakemlerin ortalamaları ise (\bar{x} =3,71) olarak bulunmuş, Dostluk Arkadaşlık alt boyutu 18-23 yaşındaki hakemlerin ortalamaları (\bar{x} =3,88), 24-29 yaşındaki hakemlerin ortalamaları (\bar{x} =4,12), 30-35 yaşındaki hakemlerin ortalamaları ise (\bar{x} =3,79), Barışçı Olma alt boyutunda 18-23 yaşındaki hakemlerin ortalamaları (\bar{x} =3,75), 24-29 yaşındaki hakemlerin ortalamaları (\bar{x} =4,068), 30-35 yaşındaki hakemlerin ortalamaları ise (\bar{x} =3,73), Saygı alt boyutunda 18-23 yaşındaki hakemlerin ortalamaları (\bar{x} =3,90), 24-29 yaşındaki hakemlerin ortalamaları (\bar{x} =4,11), 30-35 yaşındaki hakemlerin ortalamaları ise (\bar{x} =3,84), Hoşgörü alt boyutunda 18-23 yaşındaki hakemlerin ortalamaları (\bar{x} =3,80), 24-29 yaşındaki hakemlerin ortalamaları (\bar{x} =4,02), 30-35 yaşındaki hakemlerin

ortalamları ise ($\bar{x}=3,76$), Dürüstlük alt boyutunda 18-23 yaşındaki hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=3,59$), 24-29 yaşındaki hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=3,89$), 30-35 yaşındaki hakemlerin ortalamları ise ($\bar{x}=3,61$) olarak bulunmuş, 24-29 yaş aralığındaki hakemler ile 18-23 yaş ve 30-35 yaş aralığındaki hakemler arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmüştür ($p<0.05$).

Tablo 7. Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının branş değişkenine göre değerlendirilmesi

	Branş	N	\bar{X}	SS	VK	KT	Sd	Ko	F	P	Fark
Sorumluluk	Futbol	440	3,636	,63505	Grp Ar.	129,646	2	64,823	110,600	,000	A- B,C B-C
	Basketbol	281	4,503	1,0268							
	Voleybol	393	3,916	,67553	Grp. içi	651,157	1111	,586			
	Toplam	1114	3,954	,83757	Toplam	780,802	1113				
Dostluk Arkadaşlık	Futbol	440	3,760	,68537	Grp Ar.	105,968	2	52,984	86,685	,000	A- B,C B-C
	Basketbol	281	4,527	1,0181							
	Voleybol	393	3,918	,68246	Grp. içi	679,069	1111	,611			
	Toplam	1114	4,009	,83984	Toplam	785,037	1113				
Barışçı Olma	Futbol	440	3,640	,63552	Grp Ar.	131,331	2	65,665	116,374	,000	A- B,C B-C
	Basketbol	281	4,508	1,02467							
	Voleybol	393	3,889	,63005	Grp. içi	626,896	1111	,564			
	Toplam	1114	3,947	,82538	Toplam	758,227	1113				
Saygı	Futbol	440	3,685	,67335	Grp Ar.	121,037	2	60,518	107,099	,000	A- B,C B-C
	Basketbol	281	4,525	1,0170							
	Voleybol	393	4,032	,59576	Grp. içi	627,794	1111	,565			
	Toplam	1114	4,019	,82025	Toplam	748,831	1113				
Hoşgörü	Futbol	440	3,555	,77279	Grp Ar.	149,128	2	74,564	116,601	,000	A- B,C B-C
	Basketbol	281	4,486	1,0346							
	Voleybol	393	3,957	,61566	Grp. içi	710,462	1111	,639			
	Toplam	1114	3,931	,87882	Toplam	859,590	1113				
Dürüstlük	Futbol	440	3,317	,60684	Grp Ar.	190,401	2	95,201	172,981	,000	A- B,C B-C
	Basketbol	281	4,342	1,03309							
	Voleybol	393	3,917	,62052	Grp. içi	611,442	1111	,550			
	Toplam	1114	3,787	,84878	Toplam	801,843	1113				

A- Futbol B- Basketbol C- Voleybol

Tablo 7 incelendiğinde araştırmaya katılan hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının branş değişkenine göre değerlendirilmesine göre, Sorumluluk alt boyutunda Futbol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=3,64$), Basketbol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=4,50$), Voleybol hakemlerin ortalamları ise ($\bar{x}=3,92$) olarak bulunmuş Futbol hakemlerinin Basketbol ve voleybol hakemlerine göre, ayrıca Basketbol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=4,50$), Voleybol hakemlerin

ortalamları ($\bar{x}=3,92$), olan hakemler arasında, Dostluk Arkadaşlık alt boyutunda Futbol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=3,76$), Basketbol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=4,53$), Voleybol hakemlerin ortalamları ise ($\bar{x}=3,92$), olarak bulunmuş Futbol hakemlerinin Basketbol ve voleybol hakemlerine göre, ayrıca Basketbol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=4,53$), Voleybol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=3,92$), olan hakemler arasında, Barışçı olma alt boyutunda Futbol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=3,64$), Basketbol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=4,51$), Voleybol hakemlerin ortalamları ise ($\bar{x}=3,89$), olarak bulunmuş Futbol hakemlerinin Basketbol ve voleybol hakemlerine göre, ayrıca Basketbol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=4,51$), Voleybol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=3,89$), olan hakemler arasında, Saygı alt boyutuna göre Futbol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=3,69$), Basketbol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=4,53$), Voleybol hakemlerin ortalamları ise ($\bar{x}=4,03$), olarak bulunmuş Futbol hakemlerinin Basketbol ve voleybol hakemlerine göre, ayrıca Basketbol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=4,53$), Voleybol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=4,03$), olan hakemler arasında, Hoşgörü alt boyutuna göre Futbol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=3,56$), Basketbol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=4,49$), Voleybol hakemlerin ortalamları ise ($\bar{x}=3,96$), olarak bulunmuş Futbol hakemlerinin Basketbol ve voleybol hakemlerine göre, ayrıca Basketbol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=4,49$), Voleybol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=3,96$), olan hakemler arasında, Dürüstlük alt boyutuna göre Futbol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=3,32$), Basketbol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=4,34$), Voleybol hakemlerin ortalamları ise ($\bar{x}=3,92$), olarak bulunmuş Futbol hakemlerinin Basketbol ve voleybol hakemlerine göre, ayrıca Basketbol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=4,34$), Voleybol hakemlerin ortalamları ($\bar{x}=3,92$), olan hakemler arasında, farklılık olduğu saptanmıştır.

Araştırmaya katılan hakemlerin insani değerler ölçeğinin branş değişkenine göre bakıldığında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu saptanmıştır (p<0.05).

Tablo 8. Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının Futbol klasman değişkenine göre değerlendirilmesi

Futbol	Klasman	N	\bar{X}	SS	VK	KT	Sd	ko	F	P
Sorumluluk	Klas. Hak.	80	3,6643	,61165	Gruplar arası	1,862	4	,466	1,156	,330
	Klas. Yard	132	3,6158	,68685						
	Bölg. Hak.	109	3,6986	,60713	Grup içi	175,182	435	,403		
	Bölg. Yard	75	3,5143	,61647						
	İl Hak.	44	3,7045	,60797	Toplam	177,044	439			
	Toplam	440	3,6367	,63505						
Dostluk Arkadaşlık	Klas. Hak.	80	3,7857	,52820	Gruplar arası	1,549	4	,387	,823	,511
	Klas. Yard	132	3,7944	,68210						
	Bölg. Hak.	109	3,7339	,75754	Grup içi	204,666	435	,470		
	Bölg. Yard	75	3,6552	,80850						
	İl Hak.	44	3,8604	,51322	Toplam	206,215	439			
	Toplam	440	3,7607	,68537						
Barışçı Olma	Klas. Hak.	80	3,6000	,64267	Gruplar arası	,480	4	,120	,295	,881
	Klas. Yard	132	3,6342	,64259						
	Bölg. Hak.	109	3,6841	,60111	Grup içi	176,824	435	,406		
	Bölg. Yard	75	3,6095	,66108						
	İl Hak.	44	3,6786	,66016	Toplam	177,304	439			
	Toplam	440	3,6406	,63552						
Saygı	Klas. Hak.	80	3,6536	,62447	Gruplar arası	1,648	4	,412	,908	,459
	Klas. Yard	132	3,7143	,64832						
	Bölg. Hak.	109	3,6710	,72021	Grup içi	197,393	435	,454		
	Bölg. Yard	75	3,6038	,73016						
	İl Hak.	44	3,8312	,61098	Toplam	199,041	439			
	Toplam	440	3,6854	,67335						
Hoşgörü	Klas. Hak.	80	3,5161	,49356	Gruplar arası	2,134	4	,533	,892	,468
	Klas. Yard	132	3,6407	1,13595						
	Bölg. Hak.	109	3,5059	,56160	Grup içi	260,036	435	,598		
	Bölg. Yard	75	3,4724	,61780						
	İl Hak.	44	3,6331	,46866	Toplam	262,170	439			
	Toplam	440	3,5552	,77279						
Dürüstlük	Klas. Hak.	80	3,2768	,65420	Gruplar arası	,290	4	,073	,196	,941
	Klas. Yard	132	3,3279	,62176						
	Bölg. Hak.	109	3,3172	,59137	Grup içi	161,375	435	,371		
	Bölg. Yard	75	3,3086	,55728						
	İl Hak.	44	3,3734	,61327	Toplam	161,666	439			
	Toplam	440	3,3172	,60684						

A- İl Hakemi B- Bölgesel Yard. C- Bölgesel hak.D- Klasman Yard. E- Klasman Hakemi

Tablo 8 incelendiğinde, araştırmaya katılan futbol hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının klasman değişkenine göre değerlendirilmesi sonucunda Sorumluluk, Dostluk/Arkadaşlık, Barışçı olma, Saygı, Hoşgörü ve Dürüstlük alt

boyutlarında klasmanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptanmıştır (P>0.05). Sorumluluk, Dostluk/Arkadaşlık, Saygı, Dürüstlük alt boyutlarında il hakemlerinin ortalamalarının diğer klasmanda bulunan hakemlere göre yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 9. Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının Basketbol klasman durumu değişkenine göre değerlendirilmesi

Basketbol	Klasman	N	\bar{x}	SS	VK	KT	Sd	ko	F	P	fark
Sorumluluk	İl hak.	117	4,114	1,3670	Grp.Ar.	33,461	3	11,154	11,803	,000	A-C,B
	C klas.	105	4,745	,60284							
	B klas.	44	4,970	,19383	Grp İçi	261,766	277	,945			
	A klas.	15	4,466	,63076							
	Toplam	281	4,503	1,0268	Top.	295,227	280				
Dostluk arkadaşlık	İl hak.	117	4,116	1,3665	Grp.Ar.	35,227	3	11,742	12,753	,000	A-C,B
	C klas.	105	4,779	,56661							
	B klas.	44	4,961	,25844	Grp İçi	255,053	277	,921			
	A klas.	15	4,704	,39482							
	Toplam	281	4,527	1,0181	Top.	290,279	280				
Barışçı olma	İl hak.	117	4,116	1,3665	Grp.Ar.	33,613	3	11,204	11,920	,000	A-C,B
	C klas.	105	4,745	,60802							
	B klas.	44	4,977	,15076	Grp İçi	260,370	277	,940			
	A klas.	15	4,542	,55644							
	Toplam	281	4,508	1,0246	Top.	293,983	280				
Saygı	İl hak.	117	4,116	1,3665	Grp.Ar.	35,435	3	11,812	12,872	,000	A-C,B
	C klas.	105	4,771	,56681							
	B klas.	44	4,983	,10768	Grp İçi	254,188	277	,918			
	A klas.	15	4,647	,51186							
	Toplam	281	4,525	1,0170	Top.	289,623	280				
Hoşgörü	İl hak.	117	4,112	1,3685	Grp.Ar.	31,492	3	10,497	10,841	,000	A-C,B
	C klas.	105	4,708	,64039							
	B klas.	44	4,961	,25844	Grp İçi	268,217	277	,968			
	A klas.	15	4,457	,62317							
	Toplam	281	4,486	1,0346	Top.	299,709	280				
Dürüstlük	İl hak.	117	4,018	1,3283	Grp.Ar.	28,336	3	9,445	9,672	,000	A-C,B
	C klas.	105	4,567	,69520							
	B klas.	44	4,789	,30885	Grp İçi	270,504	277	,977			
	A klas.	15	3,981	,90491							
	Toplam	281	4,342	1,03309	Top.	298,840	280				

A- İl Hakemi B- C Klasman C- B Klasman D- A Klasman

Tablo 9 incelendiğinde araştırmaya katılan hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının basketbol branşının klasman değişkenine göre değerlendirilmesi sonucunda Sorumluluk alt boyutunda Basketbol İl hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,11$), C klasman hakemlerin ortalamaları ile ($\bar{x}=4,75$), B klasman hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,970$) olarak bulunmuş İl hakemlerinin C ve B klasman

hakemlerine göre, Dostluk/Arkadaşlık alt boyutunda Basketbol İl hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,12$), C klasman hakemlerin ortalamaları ile ($\bar{x}=4,78$), B klasman hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,96$) olarak bulunmuş İl hakemlerinin C ve B klasman hakemlerine göre, Barışçı olma alt boyutunda Basketbol İl hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,12$), C klasman hakemlerin ortalamaları ile ($\bar{x}=4,75$), B klasman hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,977$) olarak bulunmuş İl hakemlerinin C ve B klasman hakemlerine göre, Saygı alt boyutunda Basketbol İl hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,12$), C klasman hakemlerin ortalamaları ile ($\bar{x}=4,77$), B klasman hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,98$) olarak bulunmuş İl hakemlerinin C ve B klasman hakemlerine göre, Hoşgörü alt boyutunda Basketbol İl hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,11$), C klasman hakemlerin ortalamaları ile ($\bar{x}=4,71$), B klasman hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,96$) olarak bulunmuş İl hakemlerinin C ve B klasman hakemlerine göre, Dürüstlük alt boyutunda Basketbol İl hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,02$), C klasman hakemlerin ortalamaları ile ($\bar{x}=4,57$), B klasman hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,79$) olarak bulunmuş İl hakemlerinin C ve B klasman hakemlerine göre farklı olduğu ve ayrıca B klasman hakemlerinin ortalaması ile ($\bar{x}=4,79$), A klasman hakemlerinin ortalaması ($\bar{x}=3,98$) arasında farklılık bulunmuştur. Araştırmaya katılan hakemlerin insani değerler ölçeğinin Basketbol klasman değişkenine göre il hakemlerinin C klasman ve B klasman hakemleri arasında anlamlı farklılık olduğu ($p<0.05$), il hakemleri ile A klasman hakemleri arasında farklılık olmadığı belirlenmiştir ($p>0.05$).

Tablo 10. Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının voleybol klasman durumu değişkenine göre değerlendirilmesi

Voleybol	Klasman	N	\bar{X}	SS	VK	KT	Sd	ko	F	P	Fark
Sorumluluk	İl hak.	161	4,0160	,84016	Grp.Ar.	4,117	3	1,372	3,055	,028	A-B
	C klas.	146	3,8023	,53327							
	B klas.	76	3,8929	,49713	Grp İçi	174,769	389	,449			
	A klas.	10	4,1571	,47833							
	Toplam	393	3,9164	,67553							
Dostluk arkadaşlık	İl hak.	161	4,0106	,82570	Grp.Ar.	7,979	3	2,660	5,926	,001	A-B D-B,C
	C klas.	146	3,7779	,55697							
	B klas.	76	3,9117	,50788	Grp İçi	174,596	389	,449			
	A klas.	10	4,5286	,36297							
	Toplam	393	3,9182	,68246							
Barışçı olma	İl hak.	161	4,0071	,80651	Grp.Ar.	4,666	3	1,555	4,008	,008	A-B
	C klas.	146	3,7661	,46764							
	B klas.	76	3,8609	,43014	Grp İçi	150,943	389	,388			
	A klas.	10	4,0143	,37766							
	Toplam	393	3,8895	,63005							
Saygı	İl hak.	161	4,1145	,76429	Grp.Ar.	3,967	3	1,322	3,805	,010	A-B
	C klas.	146	3,9384	,41469							
	B klas.	76	3,9906	,45075	Grp İçi	135,164	389	,347			
	A klas.	10	4,4143	,41212							
	Toplam	393	4,0327	,59576							
Hoşgörü	İl hak.	161	4,0639	,77310	Grp.Ar.	4,232	3	1,411	3,801	,010	A-B
	C klas.	146	3,8317	,44189							
	B klas.	76	3,9586	,50673	Grp İçi	144,351	389	,371			
	A klas.	10	4,0571	,35762							
	Toplam	393	3,9571	,61566							
Dürüstlük	İl hak.	161	4,0106	,77254	Grp.Ar.	4,592	3	1,531	4,069	,007	A-B
	C klas.	146	3,8160	,46826							
	B klas.	76	3,9662	,43760	Grp İçi	146,344	389	,376			
	A klas.	10	3,5286	,72234							
	Toplam	393	3,9175	,62052							

A- İl Hakemi **B-** C Klasman **C-** B Klasman **D-** A Klasman

Tablo 10 incelendiğinde araştırmaya katılan hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının voleybol branşının klasman değişkenine göre değerlendirilmesi sonucunda Sorumluluk alt boyutunda voleybol İl hakemlerin ortalamaları (\bar{x} =4,02), C klasman hakemlerin ortalamaları ile (\bar{x} =3,80), olarak bulunmuş İl hakemleri ve C klasman hakemleri arasında, Dostluk/ Arkadaşlık alt boyutunda voleybol İl hakemlerin ortalamaları (\bar{x} =4,01), C klasman hakemlerin ortalamaları ile (\bar{x} =3,78), olarak bulunmuş İl hakemleri ve C klasman hakemleri arasında ve A klasman hakemlerinin ortalaması ile (\bar{x} =4,01) C klasman hakemlerin

ortalamları ($\bar{x}=3,77$) ve B klasman hakemlerin ortalamalarına ($\bar{x}=3,86$) göre A klasman hakemlerinin C ve B klasman hakemleri arasında, Barışçı olma alt boyutunda voleybol İl hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,01$), C klasman hakemlerin ortalamaları ile ($\bar{x}=3,77$), olarak bulunmuş İl hakemleri ve C klasman hakemleri arasında, Saygı alt boyutunda voleybol İl hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,11$), C klasman hakemlerin ortalamaları ile ($\bar{x}=3,94$), olarak bulunmuş İl hakemleri ve C klasman hakemleri arasında, Hoşgörü alt boyutunda voleybol İl hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,06$), C klasman hakemlerin ortalamaları ile ($\bar{x}=3,83$), olarak bulunmuş İl hakemleri ve C klasman hakemleri arasında, Dürüstlük alt boyutunda voleybol İl hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,01$), C klasman hakemlerin ortalamaları ile ($\bar{x}=3,82$), olarak bulunmuş araştırmaya katılan hakemlerin insani değerler ölçeğinin voleybol klasman değişkenine göre bakıldığında gruplar arasında anlamlı fark olduğu saptanmıştır ($p<0.05$).

Ayrıca voleybol klasman değişkenine göre insani değerler ölçeğinin dostluk alt boyutunda tüm klasman hakemleri arasında farklılık olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$).

Tablo 11. Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının hakemlik yılı değişkenine göre değerlendirilmesi

	Hakemlik Yılı	N	\bar{X}	SS	VK	KT	Sd	Ko	F	P	Fark
Sorumluluk	1-5	194	3,738	,5801	Grp. Ar	66,315	4	16,579	25,733	,000	C-A,B,D
	6-10	369	3,714	,6180							
	11-15	505	4,219	,9929	Grp. içi	714,487	1109	,644			
	16-20	36	3,825	,5043							
	21- +	10	4,028	,5901	Top	780,802	1113				
	Top.	1114	3,954	,8375							
Dostluk Arkadaşlık	1-5	194	3,832	,6209	Grp. Ar	61,450	4	15,362	23,545	,000	C-A,B,D
	6-10	369	3,768	,6696							
	11-15	505	4,265	,9657	Grp. içi	723,587	1109	,652			
	16-20	36	3,857	,5924							
	21- +	10	3,971	,4405	Top	785,037	1113				
	Top.	1114	4,009	,8398							
Barışçı Olma	1-5	194	3,708	,6268	Grp. Ar	76,532	4	19,133	31,126	,000	C-A,B,D
	6-10	369	3,704	,5694							
	11-15	505	4,235	,9696	Grp. içi	681,694	1109	,615			
	16-20	36	3,757	,5375							
	21- +	10	3,714	,5345	Top	758,227	1113				
	Top.	1114	3,947	,8253							
Saygı	1-5	194	3,798	,6206	Grp. Ar	54,943	4	13,736	21,953	,000	C-A,B
	6-10	369	3,813	,6147							
	11-15	505	4,261	,9683	Grp. içi	693,888	1109	,626			
	16-20	36	3,924	,4432							
	21- +	10	4,071	,3316	Top	748,831	1113				
	Top.	1114	4,019	,8202							
Hoşgörü	1-5	194	3,707	,6754	Grp. Ar	71,477	4	17,869	25,145	,000	C-A,B
	6-10	369	3,676	,7461							
	11-15	505	4,205	,9790	Grp. içi	788,113	1109	,711			
	16-20	36	3,920	,4906							
	21- +	10	3,942	,6360	Top	859,590	1113				
	Top.	1114	3,931	,8788							
Dürüstlük	1-5	194	3,386	,5703	Grp. Ar	113,508	4	28,377	45,719	,000	C-A,B,D
	6-10	369	3,535	,6241							
	11-15	505	4,128	,9662	Grp. içi	688,336	1109	,621			
	16-20	36	3,722	,5076							
	21- +	10	3,900	,5431	Top	801,843	1113				
	Top.	1114	3,787	,8487							

A- 1-5 yıl B- 6-10 yıl C-11-15 yıl D-16-20 yıl E-21 ve üzeri yıl

Tablo 11 incelendiğinde araştırmaya katılan hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının hakemlik yılı değişkenine göre değerlendirilmesi sonucunda, Sorumluluk alt boyutunda 11-15 yıl hakemlik yapanların ortalamaları (\bar{x} =4,22), 1-5 yıl hakemlik yapanların ortalamaları (\bar{x} =3,74), 6-10 yıl hakemlik yapanların ortalamaları ise (\bar{x} =3,71), 16-20 yıl hakemlik yapanların ortalamaları (\bar{x} =3,83) olarak bulunmuş, 11-15 yıl hakemlik yapanların 1-5 yıl, 6-10 yıl, 16-20 yıl hakemlik yapanlara göre, Dostluk/Arkadaşlık alt boyutunda 11-15 yıl hakemlik yapanların ortalamaları (\bar{x} =4,27), 1-5 yıl hakemlik yapanların ortalamaları (\bar{x} =3,83),

6-10 yıl hakemlik yapanların ortalamaları ise ($\bar{x}=3,77$), 16-20 yıl hakemlik yapanların ortalamaları ($\bar{x}=3,86$) olarak bulunmuş, 11-15 yıl hakemlik yapanların 1-5 yıl, 6-10 yıl, 16-20 yıl hakemlik yapanlara göre, Barışçı olma alt boyutunda 11-15 yıl hakemlik yapanların ortalamaları ($\bar{x}=4,24$), 1-5 yıl hakemlik yapanların ortalamaları ($\bar{x}=3,71$), 6-10 yıl hakemlik yapanların ortalamaları ise ($\bar{x}=3,70$), 16-20 yıl hakemlik yapanların ortalamaları ($\bar{x}=3,876$) olarak bulunmuş, 11-15 yıl hakemlik yapanların 1-5 yıl, 6-10 yıl, 16-20 yıl hakemlik yapanlara göre, Saygı alt boyutunda 11-15 yıl hakemlik yapanların ortalamaları ($\bar{x}=4,26$), 1-5 yıl hakemlik yapanların ortalamaları ($\bar{x}=3,79$), 6-10 yıl hakemlik yapanların ortalamaları ise ($\bar{x}=3,81$) olarak bulunmuş, 11-15 yıl hakemlik yapanların 1-5 yıl ve 6-10 yıl hakemlik yapanlara göre, Hoşgörü alt boyutunda 11-15 yıl hakemlik yapanların ortalamaları ($\bar{x}=4,21$), 1-5 yıl hakemlik yapanların ortalamaları ($\bar{x}=3,71$), 6-10 yıl hakemlik yapanların ortalamaları ise ($\bar{x}=3,68$) olarak bulunmuş, 11-15 yıl hakemlik yapanların 1-5 yıl ve 6-10 yıl hakemlik yapanlara göre, Dürüstlük alt boyutunda 11-15 yıl hakemlik yapanların ortalamaları ($\bar{x}=4,13$), 1-5 yıl hakemlik yapanların ortalamaları ($\bar{x}=3,39$), 6-10 yıl hakemlik yapanların ortalamaları ise ($\bar{x}=3,54$), 16-20 yıl hakemlik yapanların ortalamaları ($\bar{x}=3,72$) olarak bulunmuş, 11-15 yıl hakemlik yapanların 1-5 yıl, 6-10 yıl, 16-20 yıl hakemlik yapanlara göre farklılık bulunmuştur.

Araştırmaya katılan hakemlerin insani değerler ölçeğinin hakemlik yılı değişkenine göre bakıldığında gruplar arasında anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır ($p<0.05$).

Tablo 12. Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının eğitim düzeyi değişkenine göre değerlendirilmesi

	Eğitim düzeyi	N	\bar{X}	SS	VK	KT	Sd	Ko	F	P	Fark
Sorumluluk	Lise	44	3,6948	,58505	Gruplar	19,838	3	6,613			
	Ön lisans	172	3,7475	,61418	Arası						
	Lisans	832	4,0312	,89230	Grup	760,964	1110	,686	9,646	,000	C-A,B,D
	Lisansüstü	66	3,6905	,55616	İçi						
	Toplam	1114	3,9540	,83757	Toplam	780,802	1113				
Dostluk arkadaşlık	Lise	44	3,7792	,70354	Gruplar	18,154	3	6,051			
	Ön lisans	172	3,7757	,62606	Arası						
	Lisans	832	4,0836	,88416	Grup	766,883	1110	,691	8,759	,000	B-C
	Lisansüstü	66	3,8420	,66730	İçi						
	Toplam	1114	4,0097	,83984	Toplam	785,037	1113				
Barışçı olma	Lise	44	3,6429	,53408	Gruplar	19,722	3	6,574			
	Ön lisans	172	3,7417	,61573	Arası						
	Lisans	832	4,0242	,87721	Grup	738,504	1110	,665	9,881	,000	C-A,B,D
	Lisansüstü	66	3,7186	,58122	İçi						
	Toplam	1114	3,9474	,82538	Toplam	758,227	1113				
Saygı	Lise	44	3,7403	,59125	Gruplar	19,215	3	6,405			
	Ön lisans	172	3,7857	,57838	Arası						
	Lisans	832	4,0953	,87561	Grup	729,616	1110	,657	9,744	,000	C-A,B
	Lisansüstü	66	3,8636	,55833	İçi						
	Toplam	1114	4,0197	,82025	Toplam	748,831	1113				
Hoşgörü	Lise	44	3,5877	,52032	Gruplar	29,511	3	9,837			
	Ön lisans	172	3,6711	,52396	Arası						
	Lisans	832	4,0263	,94930	Grup	830,078	1110	,748	13,154	,000	C-A,B,D
	Lisansüstü	66	3,6515	,58988	İçi						
	Toplam	1114	3,9319	,87882	Toplam	859,590	1113				
Dürüstlük	Lise	44	3,2143	,44594	Gruplar	35,238	3	11,746			
	Ön lisans	172	3,5640	,62952	Arası						
	Lisans	832	3,8844	,89508	Grup	766,606	1110	,691	17,007	,000	C-A,B,D
	Lisansüstü	66	3,5303	,61420	İçi						
	Toplam	1114	3,7875	,84878	Toplam	801,843	1113				

A- Lise **B-** Ön Lisans **C-** Lisans **D-**Lisansüstü

Tablo 12 incelendiğinde araştırmaya katılan hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının eğitim düzeyi değişkenine göre değerlendirilmesi sonucunda, Sorumluluk alt boyutunda Lisans mezunu olan hakemlerinin ortalamaları ($\bar{x}=4,03$), lise mezunu hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,69$), Ön Lisans mezunu olan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,75$), Lisansüstü mezunu hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,69$), olarak bulunmuş Lisans mezunu olan hakemlerin Lise, Ön Lisans, Lisansüstü mezunu olan hakemler göre, Dostluk/Arkadaşlık alt boyutunda Lisans mezunu olan hakemlerinin ortalamaları ($\bar{x}=4,08$), lise mezunu hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,78$), Ön Lisans mezunu olan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,78$), Lisansüstü mezunu hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,84$), olarak bulunmuş Lisans

mezunu olan hakemlerin Lise, Ön Lisans, Lisansüstü mezunu olan hakemler göre, Barışçı olma alt boyutunda Lisans mezunu olan hakemlerinin ortalamaları ($\bar{x}=4,02$), lise mezunu hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,64$), Ön Lisans mezunu olan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,74$), Lisansüstü mezunu hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,72$), olarak bulunmuş Lisans mezunu olan hakemlerin Lise, Ön Lisans, Lisansüstü mezunu olan hakemler göre, Saygı alt boyutunda Lisans mezunu olan hakemlerinin ortalamaları ($\bar{x}=4,10$), lise mezunu hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,74$), Ön Lisans mezunu olan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,79$), Lisansüstü mezunu hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,86$), olarak bulunmuş Lisans mezunu olan hakemlerin Lise, Ön Lisans, Lisansüstü mezunu olan hakemler göre, Hoşgörü alt boyutunda Lisans mezunu olan hakemlerinin ortalamaları ($\bar{x}=4,03$), lise mezunu hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,587$), Ön Lisans mezunu olan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,67$), Lisansüstü mezunu hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,65$), olarak bulunmuş Lisans mezunu olan hakemlerin Lise, Ön Lisans, Lisansüstü mezunu olan hakemler göre, Dürüstlük alt boyutunda Lisans mezunu olan hakemlerinin ortalamaları ($\bar{x}=3,88$), lise mezunu hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,21$), Ön Lisans mezunu olan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,56$), Lisansüstü mezunu hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,53$), olarak bulunmuş Lisans mezunu olan hakemlerin Lise, Ön Lisans, Lisansüstü mezunu olan hakemler göre farklılık olduğu bulunmuştur.

Araştırmaya katılan hakemlerin insani değerler ölçeğinin eğitim düzeyi değişkenine göre bakıldığında, gruplar arasında anlamlı fark olduğu saptanmıştır ($p<0.05$).

Tablo 13. Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının meslek değişkenine göre değerlendirilmesi

	Meslek	N	\bar{X}	SS	VK	KT	Sd	Ko	F	P	Fark
Sorumluluk	Öğrenci	134	3,720	,6325	Grp.Ar	33,506	2	16,753	24,907	,000	C-A,B
	Serbest	265	3,722	,5987							
	Dev.Mem	715	4,083	,9162	Grp içi	747,296	1111	,673			
	Toplam	1114	3,954	,8375	Top	780,802	1113				
Dostluk Arkadaşlık	Öğrenci	134	3,792	,6715	Grp.Ar	34,916	2	17,458	25,857	,000	C-A,B
	Serbest	265	3,763	,6673							
	Dev.Mem	715	4,141	,8954	Grp içi	750,121	1111	,675			
	Toplam	1114	4,009	,8398	Top	785,037	1113				
Barışçı Olma	Öğrenci	134	3,641	,6083	Grp.Ar	46,390	2	23,195	36,202	,000	C-A,B
	Serbest	265	3,691	,5893							
	Dev.Mem	715	4,099	,8942	Grp içi	711,836	1111	,641			
	Toplam	1114	3,947	,8253	Top	758,227	1113				
Saygı	Öğrenci	134	3,734	,7225	Grp.Ar	47,408	2	23,704	37,545	,000	C-A,B
	Serbest	265	3,748	,5999							
	Dev.Mem	715	4,173	,8672	Grp içi	701,423	1111	,631			
	Toplam	1114	4,019	,8202	Top	748,831	1113				
Hoşgörü	Öğrenci	134	3,654	,7680	Grp.Ar	49,087	2	24,543	33,643	,000	C-A,B
	Serbest	265	3,649	,5804							
	Dev.Mem	715	4,088	,9490	Grp içi	810,503	1111	,730			
	Toplam	1114	3,931	,8788	Top	859,590	1113				
Dürüstlük	Öğrenci	134	3,324	,6238	Grp.Ar	71,267	2	35,634	54,189	,000	A-B,C B-C
	Serbest	265	3,525	,6181							
	Dev.Mem	715	3,971	,8997	Grp içi	730,576	1111	,658			
	Toplam	1114	3,787	,8487	Top	801,843	1113				

A- Öğrenci **B-** Serbest (Özel) **C-** Devlet Memuru

Tablo 13 incelendiğinde araştırmaya katılan hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının meslek değişkenine göre değerlendirilmesi sonucunda, Sorumluluk alt boyutunda devlet memuru hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,08$), öğrenci olan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,72$), serbest (özel) sektörde çalışan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,72$) olarak bulunmuş, devlet memuru olan hakemlerin, öğrenci ve serbest meslek de çalışan hakemlere göre, Dostluk/Arkadaşlık alt boyutunda devlet memuru hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,14$), öğrenci olan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,79$), serbest (özel) sektörde çalışan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,76$) olarak bulunmuş, devlet memuru olan hakemlerin, öğrenci ve serbest meslek de çalışan hakemlere göre, Barışçı olma alt boyutunda devlet memuru hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,10$), öğrenci olan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,64$), serbest (özel) sektörde çalışan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,69$) olarak bulunmuş, devlet memuru olan

hakemlerin, öğrenci ve serbest meslek de çalışan hakemlere göre, Saygı alt boyutunda devlet memuru hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,17$), öğrenci olan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,73$), serbest (özel) sektörde çalışan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,75$) olarak bulunmuş, devlet memuru olan hakemlerin, öğrenci ve serbest meslek de çalışan hakemlere göre, Hoşgörü alt boyutunda devlet memuru hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=4,09$), öğrenci olan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,65$), serbest (özel) sektörde çalışan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,65$) olarak bulunmuş, devlet memuru olan hakemlerin, öğrenci ve serbest meslek de çalışan hakemlere göre, Dürüstlük alt boyutunda öğrenci olan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,32$), serbest (özel) sektörde çalışan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,53$) devlet memuru hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,97$) olarak bulunmuş, öğrenci olan hakemlerin, serbest meslek ve devlet memuru olan hakemlere göre, ayrıca serbest (özel) sektörde çalışan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,53$), öğrenci olan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,32$), devlet memuru olan hakemlerin ortalamaları ($\bar{x}=3,97$), serbest meslek de çalışan hakemlerin, öğrenci ve devlet memuru olan hakemlere göre arasında anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur.

Araştırmaya katılan Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının meslek değişkenine göre bakıldığında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır ($p<0.05$).

Tablo 14. Araştırmaya katılan Hakemlerin branş değişkeninin eğitim düzeyine göre Ki-kare testinin değerlendirilmesi

	Değişkenler	Eğitim Düzeyi			
		Lise	Ön Lisans	Lisans	Lisans Üstü
Futbol	Klasman Hak.	7	19	50	4
	Klas. Yrd.	13	23	87	9
	Bölg. Hak.	6	20	76	7
	Bölg. Yrd.	3	12	55	5
	İl Hakemi	4	8	31	1
	Toplam	33	82	299	26
Basketbol	İl Hakemi	-	1	116	0
	C Klasman	5	4	94	2
	B Klasman	-	-	44	0
	A Klasman	3	1	11	0
	Toplam	8	6	265	2
Voleybol	İl Hakemi	1	34	113	13
	C Klasman	1	30	98	17
	B Klasman	1	20	47	8
	A Klasman	0	0	10	0
	Toplam	3	84	268	38

Tablo 14 İncelendiğinde branş değişkeni ile eğitim düzeyi arasındaki Ki-kare testinin sonuçlarına göre futbol branşında klasman yardımcı hakemlerinin 87 si lisans mezunu, basketbol branşında il hakemlerinin 116'sı lisans mezunu, voleybol branşında il hakemlerinin 113 ü lisans mezunu olarak bulunmuştur.

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Farklı spor branşlarındaki hakemlerin değer yargılarının insani değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya katılan hakemlerin 782'si Erkek 332 Kadın olmak üzere toplam 1114 hakem katılmıştır.

Farklı spor branşlarındaki hakemlerin değer yargılarının insani değerler açısından incelenmesinde cinsiyet değişkenine göre insani değerler ölçeğinin alt boyutlarında erkek ve kadınlar arasında anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır. Yaptığımız çalışmada Erkek hakemlerin sorumluluk, barışçı olma, saygı, dostluk değerlerinin puan ortalamaları kadın hakemlere göre daha yüksek düzeyde saptanmıştır. Bulduğumuz sonuca göre, erkek hakemlerin kadın hakemlere göre toplumdaki konumundan, ev geçindirmek ve meslek olarak görmesinden dolayı değer yargılarının yüksek olduğu düşünülebilir. Büyükyıldırım'ın (164) yılında yaptığı siber mağdur olmanın insani değerler ve sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi çalışmasında katılımcıların cinsiyetler arasında anlamlı farklılık olduğunu belirlemiştir. Benzer bir araştırma Metli ve Şirin (165) tarafından ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve insani değerleri arasındaki ilişkinin incelenmesi isimli çalışmada elde edilen bulgulara göre insani değerler ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. İnsani değerler kapsamında yapılan çalışmaların genelinde cinsiyet ile insani değerler arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların az sayıda olduğu tespit edilmiştir. Yaptığımız çalışma ile benzerlik göstermektedir. Özkan ve Soylu (166), Eğitim fakültesi öğrencilerinin benimsedikleri temel insani değerler (Niğde il örneği) yaptıkları çalışmada insani değerlerin bazı değişkenlere göre incelenmesinde araştırmanın bulgularından insani değerlerin alt boyutunda cinsiyete göre herhangi bir farklılığın olmadığını tespit

etmişlerdir. Diğer bir araştırmada Kabaday ve Aladağ (167), yılında Farklı ilköğretim kurumlarına devam eden öğrencilerin ahlaki gelişimlerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi yaptığı çalışmada değerlerin alt boyutunda farklı değişkenlere göre incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, cinsiyete dayalı anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Li'nin (168) Kanada'da yaptığı bir başka çalışmada 7, 8 ve 9. Sınıf öğrencilerinde yaptığı çalışmada İnsani değerler ölçeğinde erkeklerin değerlerinin kadınlara göre yüksek olarak tespit edilmiş olup anlamlı farklılık bulunamamıştır. Vandebosh ve ark. (169) ilköğretim ve lise öğrencileri arasındaki siber zorbalık yaşantılarının yaygınlığını incelemek amacıyla İngiltere' de yaptıkları çalışmada erkeklerle kadınlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığını, erkeklerin ortalamalarının kadınlardan yüksek olduğunu saptamışlardır. Bizim yaptığımız çalışma ile benzerlik göstermemektedir.

Farklı spor branşlarındaki hakemlerin değer yargılarının insani değerler açısından incelenmesinde Medeni durum değişkenine göre bekar hakemler ile evli hakemler arasında anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Çalışmamızda insani değerler ölçeğinin, sorumluluk, dostluk, barışçı olma, saygı, hoşgörü ve dürüstlük alt boyutlarında bekar hakemlerin puan ortalamalarının evli hakemlere göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulguya dayanarak bekar hakemlerin, evli olan hakemlere göre fazla idealist ve hakemlik mesleğinde üst seviyelere çıkmak için hakemlik mesleğini benimsediği sonucuna varılabilir. Yılmaz (170) yılında öğretmenlerin değer tercihlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi isimli çalışmada insani değerlerin medeni durum değişkeni arasında anlamlı farklılık tespit etmişlerdir. Aktay (171) yılında yapılan okul yöneticileri ve öğretmenlerin değer tercihleri medeni durumlarına göre; İnsani değerler alt boyutlarında herhangi bir

farklılaşma görülmemiştir. Tanıt (172) yılında okul yöneticileri üzerinde yapılan bir araştırmada medeni durum değişkenine göre değer tercihleri boyutlarının puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu iki araştırma sonucu, araştırmanın bulgusu ile örtüşmemektedir.

Farklı spor branşlarında ki Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının yaş değişkenine göre değerlendirilmesi (ANOVA) testi sonucunda Yaş değişkenine göre İnsani değerler alt boyutlarında 24-29 yaşındaki hakemlerin 18-23 ve 30-35 yaşındaki hakemlere göre puan ortalaması yüksek ve anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgulara göre 24-29 yaşında olan hakemlerin hakemlik mesleğinde gerekli tecrübeyi kazandığı ve ideallerine kavuşma çabası içinde olduğundan ortalamanın yüksek olduğu düşünülebilir. Baloğlu ve Balgalmış (173), tarafından ilköğretim ve orta öğretim yöneticilerinin öz-değerlerini betimlemeye yönelik yapılan bu araştırmada, insani değerler ölçeğinin alt boyutlarında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Dilmaç (174) Öğretmen Adaylarının Değer Algılarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi isimli çalışmada İnsani değerlerin alt boyutlarında anlamlılık olduğunu saptamıştır. Lamberta (175) yılında Psikiyatrik bir ortamda ergenlerin terapötik rekreasyonu yoluyla bir değerler eğitimi müdahalesi yaptığı çalışmada değerler arasında yaş değişkenine göre anlamlılık olduğunu belirlemiştir.

Farklı spor branşlarında ki Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının branş değişkenine göre değerlendirilmesi (ANOVA) testi sonucunda branş değişkenleri arasında İnsani değerler ölçeğinin sorumluluk, dostluk/arkadaşlık, barışçı olma, saygı, hoşgörü ve dürüstlük boyutlarında futbol, basketbol ve voleybol branş hakemlerinin değişkenleri arasında Anlamlı bir fark bulunmuştur. Farklı spor

branşındaki hakemlerin insani değerler ölçeğinin sorumluluk, dostluk/arkadaşlık, barışçı olma, saygı, hoşgörü ve dürüstlük alt boyutlarında Basketbol hakemlerinin futbol ve voleybol hakemlerine göre puan ortalamaları daha yüksek olarak tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgulara göre basketbol hakemlerinin oyun alanı içinde pozisyonlara daha yakın olduğundan pozisyonları daha net görebilmelerinden yüksek olduğu düşünülebilir.

Farklı spor branşlarında ki futbol klasman hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının branş değişkenine göre değerlendirilmesi (ANOVA) testi sonucunda insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının branş değişkenine göre değerlendirilmesinde Sorumluluk, Dostluk/Arkadaşlık, Barışçı olma, Saygı, Hoşgörü ve Dürüstlük alt boyutlarında klasmanlar arasında ($p>0.05$) olduğundan anlamlılık olmadığı saptanmıştır. Dostluk/Arkadaşlık, Saygı, Dürüstlük alt boyutlarında il hakemlerinin ortalamalarının diğer klasmanda bulunan hakemlere göre yüksek olduğu görülmüştür. Amatör müsabakaların profesyonel müsabakalara göre daha rahat bir şekilde müsabakaya hazırlandıklarından ötürü yüksek olduğu düşünülebilir. Gündüz ve ark. (176) Türk toplumunun futbola yüklediği değer algılarının öğretmen adaylarının görüşleri bakımından değerlendirilmesi isimli çalışmada futbol branşı ile değer algıları arasında anlamlı fark olduğunu saptamıştır.

Farklı spor branşlarında ki hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının basketbol branşının klasman değişkenine göre değerlendirilmesi (ANOVA) testi sonucunda Basketbol branşı hakemlerinin İnsani değerler ölçeğinin sorumluluk, dostluk/arkadaşlık, barışçı olma, saygı, hoşgörü ve dürüstlük alt boyutlarında İl hakemlerinin gruplar arasında C ve B klasman hakemleri arasında anlamlılık olduğu görülmüştür. Farklı spor branşındaki hakemlerin insani değerler

ölçeğinin sorumluluk, dostluk/arkadaşlık, barışçı olma, saygı, hoşgörü ve dürüstlük alt boyutlarında İl hakemlerinin puan ortalamasının C ve B klasman hakemlerinin puan ortalamasında düşük olduğu tespit edilmiştir. Klasmanda bulunan hakemlerin il hakemlerine göre daha tecrübeli ve mesleğine profesyonel olarak baktığından yüksek olduğu düşünülebilir.

Farklı spor branşlarında ki hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının voleybol branşının klasman değişkenine göre değerlendirilmesi (ANOVA) testi sonucunda Voleybol klasman hakemlerinin İnsani değerler ölçeğinin sorumluluk, barışçı olma, saygı, hoşgörü ve dürüstlük alt boyutlarında İl hakemi ve C klasman hakemleri arasında anlamlılık bulunmuştur. Farklı spor branşlarındaki Hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının voleybol branşının klasman değişkenine göre değerlendirilmesinde Dostluk/arkadaşlık alt boyutunda il hakemi ve C klasman hakemi arasında, A klasman hakemlerinin C ve B klasman hakemleri arasında anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır. Çalışmamızda voleybol klasman hakemlerinin İnsani değerler ölçeğinin sorumluluk, barışçı olma, saygı, hoşgörü ve dürüstlük alt boyutlarında İl Hakemlerinin puan ortalamalarının C klasman puan ortalamasından yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca Voleybol branşının klasman değişkenine göre değerlendirilmesinde Dostluk/arkadaşlık alt boyutunda A klasman Hakemlerinin Puan ortalamasının C ve B klasman hakemlerinden yüksek olduğu görülmüştür. Klasman seviyesi artıkça tecrübe ve meslek de profesyonelleşmenin arttığı düşünülebilir.

Farklı spor branşlarında ki hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının hakemlik yılı değişkenine göre değerlendirilmesi (ANOVA) testi sonucunda Hakemlik yılı değişkenine göre İnsani değerler ölçeğinin sorumluluk,

dostluk/arkadaşlık barışçı olma ve dürüstlük alt boyutlarında 11-15 yıl görev yapan hakemlerin 1-5, 6-10, 16-20, hakemlerine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Çalışmamızda hakemlik yılı değişkenine göre İnsani değerler ölçeğinin saygı ve hoşgörü alt boyutlarında 11-15 yıl görev yapan hakemlerin 1-5 ve 6-10 yıl görev yapan hakemlerine göre anlamlı bir fark saptanmıştır. Hakemlik yılı değişkenine göre İnsani değerler ölçeğinin sorumluluk, dostluk/arkadaşlık barışçı olma ve dürüstlük alt boyutlarında 11-15 yıl görev yapan hakemlerin puan ortalamasının 1-5, 6-10, 16-20, hakemlerine göre yüksek olarak tespit edilmiştir. Çalışmamızda hakemlik yılı değişkenine göre İnsani değerler ölçeğinin saygı ve hoşgörü alt boyutlarında 11-15 yıl görev yapan hakemlerin puanlarının 1-5 ve 6-10 yıl görev yapan hakemlerine göre yüksek olarak saptanmıştır. Hakemlik yılı arttıkça tecrübenin de artması ve mesleğinde üst düzeye geldiği düşünüldüğünden yüksek olduğu düşünülebilir. Yılmaz'ın (170) yılında öğretmenlerin değer tercihlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi isimli çalışmasında değerlerin meslekteki çalışma yıllarına göre anlamlı bir fark olduğunu saptamıştır. Meslekte çalışma yılı arttıkça insani değerlerde artış olduğu görülmüştür. Yaptığımız çalışma ile benzerlik göstermektedir.

Farklı spor branşlarında ki hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının Eğitim düzeyi değişkenine göre değerlendirilmesi (ANOVA) testi sonucunda Eğitim düzeyi değişkenine bakıldığında İnsani değerler ölçeğinin sorumluluk, barışçı olma, hoşgörü ve dürüstlük alt boyutlarında lisans mezunu hakemlerin lise, ön lisans ve yüksek lisans mezunu olan hakemlere göre puan ortalamasının yüksek ve anlamlı farkın olduğu bulunmuştur. Çalışmamızda dostluk/arkadaşlık alt boyutunda lisans mezunu olan hakemlerin ön lisans mezunu

olan hakemlere göre değerlerinin yüksek olduğu bulunmuş olup anlamlılık tespit edilmiştir. Saygı alt boyutunda lisans mezunu olan hakemlerin lise ve ön lisans mezunu olan hakemlere göre puanların yüksek ve anlamlı olduğu bulunmuştur. Bu bağlamda hakemlerin eğitim seviyesi artıkça değer yargılarında olumlu yönde etkilendiği görülmektedir. Cheek (177), tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin yaşamları boyunca sahip olmaları gereken insani değerleri kazanımında eğitim süreçlerinin etkin olduğu ve eğitim seviyesi artıkça değerleri benimsemede olumlu yönde etkilediğini bulmuştur. Kılınç (178) yılında lise öğrencilerinin siber duyarlılık, internet bağımlılığı ve sosyal değerlerinin incelenmesi isimli çalışmada insani değerler alt boyutları ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir fark olduğunu saptamıştır. İnan (179) yılında İlköğretim II. Kademe ve Ortaöğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı yaptığı çalışmada değerler ile eğitim düzeyi değişkeni arasında anlamlı fark bulmuştur. Büyükyıldırım (164) yılında yapmış olduğu siber mağdur olmanın insani değerler ve sosyo demografik değişkenler açısından incelenmesi isimli çalışmada eğitim düzeyleri arasına İnsani değerler ölçeğinin alt boyutlarında anlamlı farklılık olduğunu saptamıştır. Yaptığımız çalışma ile örtüşmektedir. Eser (180) yılında İlköğretim Öğrencilerinin İnsani Değer Düzeyleri İle Çevresel Tutumları Arasındaki İlişki yaptığı çalışmada insani değerlerin alt boyutlarında anlamlı fark görülmemiştir. Prencipe'nin (181), yılında yapılan bir çalışmasında da değer ve karakter eğitiminin insanların değer ediniminde etkili olduğu vurgulanmaktadır. Bizim çalışmamızla benzerlik göstermemektedir.

Farklı spor branşlarındaki hakemlerin insani değerler ölçeğinin alt boyutlarının meslek değişkenine göre değerlendirilmesi (ANOVA) testi sonucunda meslek değişkeninin İnsani değerler ölçeğinin sorumluluk, dostluk/arkadaşlık, barışçı

olma, saygı ve hoşgörü alt boyutlarında devlet memuru olan hakemlerin öğrenci ve serbest meslek de çalışan hakemlere göre puan ortalamalarının yüksek ve gruplar arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamızda meslek değişkeninin İnsani değerler ölçeğinin dürüstlük alt boyutunda ise öğrenci olan hakemlerin serbest ve devlet memuru olan hakemlere göre puan ortalaması düşük ve anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır. Ayrıca dürüstlük alt boyutunda serbest meslek de çalışan hakemlerin devlet memuru olan hakemlere göre ortalamalarının düşük olduğu görülmüş olup aralarında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. İnsanların hayatlarındaki tecrübeleri, bilgi, birikimleri arttıkça değerlere olan saygıları ve düşünceleri olumlu yönde gelişmektedir. Araştırma neticesinde devlet memuru olan hakemlerin serbest meslek ve öğrenci olan hakemlere göre hakemliği bir meslek olarak daha fazla benimsedikleri kanısındayız. Günümüzde hakemlerin mesleklerine ve çevresine olan sorumluluklarını yerine getirmeleri beklenmektedir. Kropp (182) tarafından yapılan araştırmada iş sorumluluğu olan bireylerin değer yargılarının olumlu yönde etkilendiğini saptamıştır. Yaptığımız çalışma ile benzerlik göstermektedir.

Sonuç olarak; Hakemlerin yaş değişkenine göre 24-29 yaşındaki hakemlerin değer yargılarının diğer yaş grubundaki hakemlere göre, hakemlerin değer yargılarının eğitim düzeyine göre lisans mezunu hakemlerini değer yargılarının lise, ön lisans ve lisansüstüne göre, hakemlik yılı değişkeninde 11-15 yıl hakemlik yapan hakemlerin değer yargılarının diğer hakemlik yıllarına göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca basketbol hakemlerinin değer yargılarının futbol ve voleybol hakemlerine göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. Farklı spor branşlarındaki hakemlerin değer yargılarının insani değerler açısından incelenmesinde hakemlik yılı

artıkça değer yargılarının da arttığı gözlemlenmiş, basketbol ve voleybolda hakemlerin klasmanlarının yükseldikçe değer yargılarının yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Öneriler;

- Eğitim ve yaş çerçevesinde bakıldığında, hakemler üzerinde yapılması planlanacak olan iyileştirme, sürekli kalite yükseltme çalışmaları değerler açısından katkı sağlayabilir.
- Spor camiasının sahip olması gereken temel değerler ile ilgili bilgi sahibi olması sağlanabilir.
- Hakem eğitimlerinde evrensel ve ulusal değerlere yer verilebilir.
- Hakem seçiminde uygulanacak testler ile hakemlerin sahip olduğu değerlere bakılarak değerlendirmeler yapılabilir.
- Spor camiasının müsabaka öncesi, sırasında veya sonrasında değerlere uygun davranmasını sağlayacak çalışmalar yapılabilir.
- Hakem yetiştiren kurumlarda değerler eğitimi konularında hakem olarak karşılaştıkları sorunlara nasıl çözümler getirebilecekleri gibi konulara ağırlık verilmelidir.
- Hakemlerin oyun kurallarının yanında sosyal faaliyetlerde yer alması sağlanarak sahip olduğu değerleri geliştirmesi sağlanabilir.
- Hakemlerin; spor müsabakalarında görev alan herkes ile doğru bir iletişim içinde olması sağlanabilir.
- Hakemlere belirli aralıklarla değerler eğitimi üzerine psikolojik testler uygulanmalıdır. Bu testler sonucunda yoğun baskı olan müsabakalarda

hakemlerin daha sağlıklı kararlar vermesi açısından değerler eğitiminin katkı sağlayacağı dūřunılmektedir.

- Araştırmacılar mūsabakalarda etili olan sporcuların, taraftarların, yōneticilerin sahip olduğu değerlere ilişkin çalışma yapabilirler.
- Araştırmacılar spor mūsabakaları ile ilgili olan kesimlerin sosyal hayattaki değerlere karşı tutumlarını araştırabilirler.
- Araştırmacılar hakemlerin spor mūsabakaları içerisinde değerlere aykırı gōstermiř oldukları davranışları belirlemeye yōnelik çalışmalar yapabilirler.
- Araştırmacılar hakem eğitimlerinde verilmesi gereken değerlere ilişkin program çalışması yapabilirler.

7. KAYNAKLAR

1. Fişek, K, Dünyada ve Türkiye’de Spor Yönetimi, Bağırhan Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 1998,
2. Yel, S., ve Aladağ, S. (2009). Sosyal bilgilerde değerlerin öğretimi. M. Safran (Ed.), Sosyal Bilgiler Öğretimi içinde (s.118-148). Ankara: PegemA.
3. Ertan H. Spor Bilimlerine Giriş. 1.Baskı, Eskişehir,2012.
4. <https://www.sozluk.gov.tr/> 28.11.19
5. Penney D, Chandler T. Physical education, what future(s)? Education and Society. 5,1. Melbourne 2000.
6. Sevim Y, Tuncel F, Erol E, Sunay H. Antrenör Eğitimi ve İlkeleri. Gazi Kitapevi. Ankara. 2001.
7. Koludar S. Futbolda antrenörlük ve eğitim öğretim ilkeleri. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. 1988
8. Fişek K. Devlet politikası ve toplumsal yapıyla ilişkileri açısından spor yönetimi. (2. Baskı). Ankara: Bağırhan Yayınları. 1998
9. Fişek, K. 100 soruda Türkiye Spor Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985
10. Dever A. Spor sosyolojisi: tarihsel ve güncel boyutlarıyla spor ve toplum, Başlık Yayınları, İstanbul 2010
11. Karahüseyinoğlu F. Küresel Eksende Türk Sporları. İstanbul. Kum Saati Yayıncılık 2012
12. Saltuk S. Antik Stadyumlar, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1999.
13. Erkal M. Sosyolojik açıdan spor. İstanbul: Filiz Kitabevi. 1982
14. Afyon YA. Beden eğitimi ve spor tarihi. Konya: Damla Ofset. 1997
15. Alpmann C. Eğitimin Bütünlüğü İçinde Beden Eğitimi ve Çağlar Boyu Gelişimi. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul. 1972
16. Doğan D. Türkiye’de Sporun Gelişimi ve Değişen Kullanım Gereksinimlerini Karşılıyıcı Yönde Modern Stadyum Yapılarının Temel Planlama Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007.
17. Binbaşoğlu C. Eğitim Psikolojisi, Ankara: Binbaşoğlu Yayınevi1982
18. Dönmezer S. Toplum bilim. İstanbul. 1994
19. Çaha Ö. Spora Yaslanarak Bir Nefes Alma. Ankara: Beta. 1999

20. Yetim A. Sosyoloji ve Spor. Ankara: Topkar Matbaacılık. 2000
21. Aracı H. Okullarda Beden Eğitimi. Ankara: Bağırhan Yayinevi. 1999
22. Linda V. Berens. Sixteen Personality Types: Descriptions for Self-Discovery. Telos Publications, California, 1999
23. Ewen RB. An Introduction to Theories of Personality, 7th ed. East Sussex, UK, Psychology Press, 2009.
24. Küçük V. Amatör ve Profesyonel Sporcuların Bazı Kişilik Özellikleri. İstanbul: M.Ü. Sağlık Bilimleri Enst., Yüksek Lisans Tezi. 1990
25. Veysel Küçük Harun Koç Psiko-Sosyal Gelişim Süreci İçerisinde İnsan Ve Spor İlişkisi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya ,2016
26. English HB, English ACA. A Comprehensive Dictionary of Psychological and Psychoanalytical terms, Human Socialization, California, Wadsworth, P. Co. , 1969:3
27. Başaran F. Psiko-Sosyal Gelişim, A. Ü. Basımevi, Ankara, 1992: 13
28. Coakley J. Social Dimensions of Intensive Training and Participation in Children's Sports, Cahill BR, Pearl AJ, Human Kinetics, 1993: 81
29. Öztürk F, Toplumsal Boyutlarıyla Spor, Bağırhan Yayinevi, Ankara,1998
30. İnal AN. Beden Eğitimi ve Spor Bilimi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara. 2003
31. Erkan N. Yaşam Boyu Spor. Ankara. 1998
32. Akgün, N. Egzersiz Fizyolojisi, 3. Baskı, I. Cilt, Ankara, 1989
33. Muratlı S. Antrenman ve İstasyon Çalışmaları. Ankara. 1976
34. Sevim Y. Antrenman Bilgisi, Tutibay Ltd.Şti Ankara. 1997
35. Müftüoğlu O. Yaşasın Hayat, İstanbul. ().200313
36. Demir M, Filiz K, Spor Egzersizlerinin İnsan Organizması Üzerindeki Etkileri Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, 2004; 5: 109-114.
37. Muratlı S. 7. Uluslar arası Spor Bilimleri Kongresi, Kemer-Antalya. 2002
38. Gillmeister H. Fair Play: Ein Wort macht Geschichte", Fair geht vor-auch in Seoul, Ed.: DOG, 1988: 12
39. Yıldırım İ. Sporda Fair Play Kavramının Tarihsel Boyutları", Spor Bilimleri II. Ulusal Kongresi Bildirileri (20-22 Kasım 1992, Hacettepe Üniv., Ankara), Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yay. No. 3, Ankara: Onlar Ajans, 1992: 174-179.

40. Brase G. Bildung und Erziehung in den englischen Public Schools. Regensburg, 1967
41. Yıldırım İ. Fair Play: Kapsamı, Türkiye'deki Görünümü Ve Geliştirme Perspektifleri Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi (Gazi BESBD), IX 2004; 4 : 3 – 16
42. Erdemli A. İnsan, Spor ve Olimpizm, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1996
43. Lenk H, Werte, Z. Wirklichkeit der modernen Olympischen Spiele. Schorndorf, 1964.
44. Ateşoğlu, M. Sporda Erdemlik: Fair Play. Ankara: GSB Yay. 1974: 29.
45. Lenk, H. Pilz, Gunter A., Das Prinzip Fairness. Osnabrück, 1989.
46. Heinilä K. Ethics of Sports. University of Jyväskylä Research Reports, Nr. 4, Jyväskylä, 1974.
47. Baumann S. Uygulamalı Spor Psikolojisi, (çev: İkizler, c.H., Özcan, A.O.), Alfa Basın Yayın Dağıtım, İstanbul, 1994
48. Lenk, H. Zur Fairness unter Systemzwaengen", Leistungssport, 2000; 30(6): 25.
49. Messing, M., Fairness und Unfairness: Eine Austauschtheoretische Erklärung", In: Beiträge zur Sportwissenschaft Festschrift zum 80. Geburtstag von Prof. Dr. Berno Wischmann, Red.: Helga Letzelter; Hans Günter Schöpe, 1. Aufl., Ahrensburg bei Hamburg: Czwalina, 1991, s. 30.
50. Arıpınar, E. Sözde Değil, Özde Fair Play. Radikal Gazetesi, 20 Aralık 1999.
51. Taştan, HŞ. Sporda Güvenlik; Stadyumlarda Özel Ve Kamu Güvenlik Birimleri Tarafından Alınan Saha İçi Ve Dışı Güvenlik Önlemlerinin Seyirci Yaklaşımı Açısından Analiz Edilmesi. Yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul. 2014
52. Demir F. Futbol Olgusu ve Futbolda Asayiş Yönetimi. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara. 2005
53. Guttmann A. Sport spectators. New York: Columbia University Press. 1986
54. Özbaydar S. İnsan Davranışlarının Sınırları ve Spor Psikolojisi, Altın Kitaplar Yayınevi, Ankara, 1983: 241.
55. Leonard D, Sensiper S. The Role Of Tacit Knowledge İn Group İnnovation. California Management Review, 1998; 40(3):112-132.
56. Savaş İ. Spor Genel Kültürü, İnkılap Kitapevi, İstanbul. 1997
57. Şahin HM. Beden Eğitimi ve Sporda Temel Kavramlar Sözlüğü, Gaziantep Spor Kulübü Yayınları, Yayın No: 1, Nobel Yayın Dağıtım 2002: 12-18.

58. Erkal M, Özbay G, Ayan D. Sosyolojik Açından Spor, Der Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1998
59. Kucur R. Kimlik Aşırılıkları, Aksiyon, 19952 (55):30-31.
60. Palalı M. Basketbol Seyircilerinin Takımlarına Duydukları Güven İle Sadakat Düzeylerinin Değerlendirilmesi (Pınar Karşıyaka Örneği), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Manisa–2019
61. Acet, M. (2005). Sporda Saldırganlık ve Şiddet. Morpa Kültür Yayınları.
62. Atabeyoğlu, C. Türk Basketbolu, İstanbul: İstanbul Matbaacılık, 1970
63. www.sabah.com.tr 10.02.20 23:40
64. www.eğitim.com/genel/sportsinternational (2007 Nisan 12)
65. Jeroma A. Basketbolun Tarihçesi. Pota Ekibi Dergisi. Kasım Sayısı, İstanbul, 2006
66. Sevim Y. Basketbol Teknik-Taktik-Antrenman, Ankara: Nobel Yayınevi, 2002
67. Urartu M. Basketbol Teknik-Taktik-Antrenman, Ankara: İnkılap Yayın, 1998
68. Cel A. Hakemlik Psikolojisi. Çeviren: KİN, A. Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi. 1994: 1.
69. Uzunkara MK. Ankara Bölgesi Basketbol Hakemlerinin Sosyo-Ekonomik Yapılarının İncelenmesi ve Hakemliği Seçme Nedenleri Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans. Ankara: Gazi Üniversitesi; 2007
70. Karaçam A. Basketbol Klasman Hakemlerinin Eğitim Süreçlerinin İncelenmesi Ve Beklenti Düzeyleri Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı Beden Eğitimi Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Ankara 2013
71. <https://www.tbf.org.tr/mevzuat/talimatlar> 19.02.2020
72. Ioan A, Andrei D, Muresan A. Studia Ubb Educatio Artis Gymn., Lx, 2, 2015, Pp. 101 – 110 (Recommended Citation)
73. <http://www.tvf.org.tr/tarihce/> 20.02.20 Erişim tarihi
74. Coutinho P, Mesquita I, Fonseca AM ve Cote J. Expertise development in volleyball: the role of early sport activities and players' age and height. Kinesiology. 2015; 47: 2, 215-225
75. Amerikan Spor Eğitim Programı. Çocuklar ve gençler için voleybol antrenörlüğü. Yeniçeri S. ve Hindistan, YS. (Çev.), İstanbul: Beyaz Yayınları. 1998

76. Forthomme B, Croisler JL, Cicarone G, Crielaard M, Cloes M. Factors Correlated With Volleyball Spike Velocity. The American J. of Sports Med. 2005; 33(10): 1513-1519.
77. <https://ncva.com/info/general-info/history-of-volleyball/> Erişim Tarihi 05.02.2020.
78. http://www.tvf.org.tr/dosyalar/MHGK_Belgeler/2018_hakemlik_rehberi_ve_talimatlari.pdf
79. Türkiye Voleybol Federasyonu. Hakemlik Rehberi ve Talimatları 2017-2020. Ankara: Türkiye Voleybol Federasyonu Yayınları. 2016
80. Sarıdede Ç. Voleybol Hakemlerinin Özyeterlik Düzeyleri ve Karar Verme Becerilerinin İncelenmesi İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018
81. Erdoğan İ. Futbol ve Futbolu İnceleme Üzerine. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi 2008; 26: 1-58.
82. Somalı V. Teknik Taktik Yönleriyle Futbol ve Tarihi. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1989; 35: 40.
83. Saçaklı H, Kale R, Özdemir Y, Erdal G. Futbol. İstanbul: İTÜ Matbaası, 1995; 25: 27.
84. FIFA. History of Futbol. Fifa Magazine, 1996
85. İnal AN. Futbolda Eğitim Öğretim. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006; 150-152.
86. Orta L. Dünyada ve Türkiye’de Futbol Hakemliğinin Başlangıcı Ve Gelişimi. Spor Araştırmaları Dergisi. 2002; 16(6): 25-32.
87. Çakmak MT. Faal Futbol Hakemlerinin Stres Kaynaklarının Tespiti (Ankara İli Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2011: 62-65.
88. Vautrot M. Fort he Good of the Game, California, USA, 2002
89. Durna E. Türkiye’de Futbol ve Hakem. İstanbul: Yıldızlar Matbaacılık, 1997: 108.
90. FIFA Sirküleri Üye Federasyonlara Yönelik Sirküler TFF Ankara 2003
91. Babacan D. Türkiye’ de Futbol Hakemliği. İstanbul: Eğitim Yayınları, 1991
92. <https://www.tff.org/Resources/TFF/Documents/TALIMATLAR/MHK-Talimati.pdf> 01.03.2020
93. TDK (Türk Dil Kurumu). Türkçe sözlük. Ankara: TDK Yayınları, 2011
94. Ulusoy K, Dilmaç B. Değerler eğitimi. Ankara: Pegem akademi Yayınları. 2012

95. Aydın M. Değerler, işlevleri ve ahlak. Eğitime Bakış, 2011; 7 (19): 39-45.
96. Powney J, Cullen M, Schlapp U, Glissov P, Johnstone M, Munn P. Understanding values education in the primary school. In The Scottish Council for Research in Education Report, 1995: 64.
97. Mengüşoğlu T. Felsefeye giriş. İstanbul: Remzi Kitabevi 1997.
98. Cüceloğlu D. İletişim donanımları. İstanbul: Remzi Kitabevi. 2002
99. Cevizci, A. Paradigma Felsefe Sözlüğü (3. bs.). İstanbul: Paradigma Yayınları. 1999
100. Avcı N. Toplumsal Değerler ve Gençlik. Ankara: Siyasal Kitabevi. 2007
101. Fichter JH, Sosyoloji Nedir? Çev. Çelebi, Nilgün. Anı Yayıncılık, Ankara 2012
102. Aydın A. Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi. İstanbul: Alfa. 2001
103. Tarhan N. Güzel insan modeli (3. baskı). İstanbul: Timaş Yayınları 2012.
104. Ulusoy, K, Dilmaç B. (5. baskı). Değerler eğitimi. Pegem Atıf İndeksi, 2018; 1: 152.
105. Akbaba AS. Eğitim yönetimi ve değerler. Değerler Eğitimi Dergisi, 2003; 1: 7- 18.
106. Tezcan M. Türklerle ilgili Stereotipler (Kalıp Yargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları., 1974
107. Fichter JH. Sosyoloji nedir (Çev. Çelebi N). Ankara: Anı Yayıncılık. 2016
108. Thome H. Values, sociology of. In James D. Wright (Eds.), International encyclopedia of the social & behavioral sciences (2nd Ed.-Vol 25) (pp. 47-53). Oxford: Elsevier, 2015
109. Yaman E. Değerler eğitimi (2. Baskı). Ankara: Akçağ, 2012
110. Güven, AZ. Değerler Eğitimi ve Türkçe Derslerinde Değerlerin Kullanımı” Palet Yayınlar. Konya, 2014
111. Eraslan L. Değerlerin eğitiminde sivil toplum katılımı ve sivil toplum kuruluşlarının rolü. Uluslararası değerler eğitimi sempozyumu bildiri kitabı içinde (s.108-131). Antalya: Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2013
112. Yılmaz M. Değerler Eğitimi ve Okul Etkinlikleri. Dem Yayınları, 2014
113. Kaymakcan R, Meydan H. Ahlak Değerler ve Eğitimi. İstanbul: Dem Yayınları Ensar Neşriyat, 2016
114. Aydın, M. Bilgi sosyolojisi (2. baskı). İstanbul: Açılım Kitap, 2010

115. GÜNGÖR E. Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar, Ötüken Neşriyat, İstanbul. 1993
116. VAROL Ç. Sosyal bilgiler derslerindeki değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin öğretmen görüşleri. Gazi Üniversitesi: Yüksek lisans tezi, 2013
117. ROKEACH M. The nature of human values. Free press, 1973.
118. SCHWARTZ SH. Basic human values: theory measurement and applications. Revue Française De Sociologie, 2006; 47(4): 929– 968
119. FAY PJ, MIDDLETON WC. Judgment of Spranger personality types from the voice as transmitted over a public address system. Journal of Personality, 1939; 8(2), 144-155.
120. SPRANGER E. Lebensformen. Geisteswissenschaftliche Psychologie und Ethik der Persönlichkeit. Halle: Niemeyer, 2001
121. SINAV A. Futbol İle İlişkili Şiddet Olaylarına Yönelik Haberlerin Gazetecilik Meslek Etiği İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
122. FROMM E. Sağlıklı Toplum, 3. Baskı, Çev. Y. Salman, Z. Tanrısever, Payel Yayınları, İstanbul, 1996
123. WILLIAM CD, POST EJ. Business and Society, corporate strategy, publicly, ethics. USA: Mc. Graw Hill Publishing Company.1988; 19: 52.
124. SOYGÜDEN A, GÜL M. The Importance of Our Ancestors Sport Wrestling With The Protection And Development of National And Spiritual Values. The Journal of Turk-Islam World Social Studies, 2018; 19: 68-78
125. LUMPKIN A, KAY STOLL S, BELLER JM, Practical ethics in sport management. London, Publishers Jefferson, 2012: 9-5.
126. TERKEL SN, SHANNON DR., Encyclopedia of Ethics, 1999; 80.
127. UHR J. Redesigning accountability. Australian Quarterly1993, 65, 1-16.
128. TUNCEL SD, BÜYÜKÖZTÜRK Ş. Antrenörlerin Mesleki Etik İlkeleri Nelerdir? Nasıl Ölçülür? Ölçek Geliştirme: Ölçeğin Geçerlik Ve Güvenirliği. Spor metre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2009; 7 (4), 159-168
129. AYDOĞAN SOYGÜDEN, Sporda Yaşanan Örnek Etik Davranışların Toplumsal Karakterin Oluşmasına Etkileri, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Helal Ve Etik Araşt. Derg J. Halal & Ethical Res. 2019; 1(1): 60-72.
130. HOSTA M. Ethics and Sport: Whose Ethics, Which Ethos—a Prolegomenon—Kinesiology 2008; 40: 89–95.

131. MacIntyre A. Etik'in Kısa Tarihi, Paradigma, İstanbul 2001: 57.
132. Güngör E. Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak., Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 2000
133. Akyol AD. Etik ve Hemşirelik, Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 2002; 18(1-3): 105-118.
134. Cremades JG. Becoming a sport, exercise, and performance psychology professional: A global perspective. Psychology Press, 2014
135. Dolaşır S. Ethic Codes Of Coaches, Gazi Publishing. Ankara, 2006
136. Erdemli A. İnsan, spor ve olimpizm. İstanbul: Sarmal Yayınevi. 1996
137. Katkat D. Türk Yazılı Spor Basınında Futbol ve Fair Play, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2005; 7: 3.
138. Kavussanu M. Toward an Understanding of Transgressive Behavior in Sport: Progress and Prospects. Psychology of Sport and Exercise, 2019; 42: 33-39.
139. Lee MJ, Whitehead J, Balchin N. The Measurement of Values in Youth Sport: Development of the Youth Sport Values Questionnaire. Journal of Sport and Exercise Psychology, 2000; 22(4), 307–326.
140. Budreikaitė A, Adaškevičienė E. Sportuojančių IR Nesportuojančių Paauglių Požiūris Į Vertybes Ir Jų Prasmės Suvokimą. Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas, 2010; 1(76): 13–20.
141. Isidori E, Benetton M. Sport as Education: Between Dignity and Human Rights. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 2015; 197: 686-693
142. Redeker R.. Le Sport Contre Les Peuples. Paris: Berg International Editeurs, 2002
143. Isidori E, Maulini C, López FJ. Sport and Ethics of Weak Thought: A New Manifesto for Sport Education. Physical Culture and Sport. Studies and Research, 2013; 60(1): 22-29.
144. Serrano J, Shahidian S, Sampaio J, Leite N. The Importance of Sports Performance Factors and Training Contents From the Perspective of Futsal Coaches. Journal of Human Kinetics, 2013; 38: 151-160.
145. Gencheva N, Angelcheva M, Marinov T, Ignatov I. Assessment of Sportmanship in Case of Institutionalized Adolescents, Deprived of Parental Cares. Journal of Health, Medicine and Nursing, 2017; 42: 103-109.
146. Hopkins EF, Lantz CD. Sportsmanship Attitude Differences Between Defensive and Offensive Youth Soccer Players. The Physical Educator, 1999; 56(4): 179-185.

147. Stornes T, Bru E. Sportspersonship and Perceptions of Leadership: An Investigation of Adolescent Handball Players Perceptions of Sportspersonship and Associations With Perceived Leadership. *European Journal of Sport Science*, 2002; 2(6): 1-15.
148. Feezell RM. Sportsmanship. *Journal of the Philosophy of Sport*, 1986; 13 (1): 1-13.
149. Öngel HB. Sporda etik değerler açısından doping, *Beden Eğitimi Spor Bilimleri Dergisi*, 1997; 2 (2): 68-79.
150. Elbe AM, Barkoukis V. The psychology of doping, *Current Opinion in Psychology*, 2017; 16: 67-71,
151. Yoncalık O, Gündoğdu C. Sporda Ahlaki Bir Sorun Olarak Doping. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 2007; 128-134.
152. Memiş, P. Spor Faaliyetlerinden Doğan Ceza Sorumluluğu, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul, 2010: 251
153. Ekici H. Demografik özelliklere göre Türkiye’de sporda şike algısı ve Gaziantep ili örneği, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2013; 2(7). 1-26.
154. Özen M, Yılmaz S. Şike ve teşvik primi suçları, *Ankara Barosu Dergisi* 2012; 2: 18-41.
155. Tonga, D. Eğitimde tartışılması ve çözülmesi gereken güncel sorunlar: şike, kopya, torpil ve doping, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi (TSA)*, 2015; 19 (1): 313-328.
156. Mohr M. Küfür Etmenin Kısa Tarihi (Z. D. Abacı, Trans.). İstanbul: Aylak Kitap. 2015
157. Montagu, A. *The Anatomy of Swearing*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001
158. Gerek Z, Ünveren A, Seyhan S. Türkiye’de Futbola İlgili Yazılı Medyada Kullanılan Argo, Küfür ve Savaş Metaforlarının İncelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015; 1(44): 1-8.
159. Abay E, Tuğlu C. Şiddet Ve Agresyonun Nörobiyolojisi. *Klinik Psikiatri*, 2000: 21-26.
160. Michaud Y. Şiddet (Çev. Muhtaroglu C) s.5-6,8-10, *İletişim Yayınları*, İstanbul, 1993.
161. Ayan S. Şiddet ve Fanatizm. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2006; 7(2): 191-209
162. Mil Hİ, Şanlı S. Sporda Şiddet ve Medya Etkisi: Bir Maçın Analizi. *Electronic Journal of Social Sciences*, 2015; 14(55): 231-247.

163. Dilmaç, B. Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği ile Sınanması. (doktora tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007
164. Büyükyıldırım İ. Siber Mağdur Olmanın İnsanı Değerler Ve Sosyodemografik Değişkenler Açısından İncelenmesi Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2013
165. Metli G, Şirin T. Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Ve İnsani Değerleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Ekev Akademi Dergisi, 2019; 23 (77): 179-200.
166. Özkan R, Soylu A. Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Benimsedikleri Temel İnsani Değerler (Niğde İl Örneği). Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic, 2014; 9(2), 1253-1265.
167. Kabaday A, Aladağ KS. Farklı İlköğretim Kurumlarına Devam Eden Öğrencilerin Ahlaki Gelişimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 2010; 7(1): 878-898.
168. Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools a research of gender differences. School Psychology International, 27(2), 157–170.
169. Vandebosch, H., Van Cleemput, K., Mortelmans, D., ve Walrave, M. (2006). Cyberbullying Among Youngsters In Flanders. <http://www.oecdsv.net/Templates/Article.aspx?id=379>
170. Yılmaz E. Öğretmenlerin Değer Tercihlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi Değerler Eğitimi Dergisi 2009; 7(17): 109-128
171. Aktay A. Yönetici Ve Öğretmenlerin Değer Tercihleri İle Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2008
172. Tanıt T. Eğitim Yöneticilerinin Değer Tercihleri İle Yaratıcılıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2007
173. Baloğlu M, Balgalmış E. İlköğretim Ve Ortaöğretim Yöneticilerinin Özdeğerlerinin Betimlenmesi: Tokat İli Örneği, Değerler Eğitimi Dergisi. 2005; 3 (10): 19-31.
174. Dilmaç B, Bozgeyikli H, Çıkkılı Y. Öğretmen Adaylarının Değer Algılarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Değerler Eğitimi 2008; 6(16); 69-91.
175. Lamberta GC. Values Education Intervention Through Therapeutic Recreation For Adolescents In A Psychiatric Setting. Yayımlanmış Doktora Tezi. Valden University, 2004

176. Gündüz M, Bayansalduz M. Türk Toplumunun Futbola Yüklediği Değer Algılarının Öğretmen Adaylarının Görüşleri Bakımından Değerlendirilmesi Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2017; 2(27): 81-95
177. Cheek, C.J.M.(1992). Building More Stately Mansions: The Impact of Teachers And Literature On The Development Of The Students Values. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Texas A&M University, U.S.A.
178. Kılınç İ. Lise Öğrencilerinin Siber Duyarlılık, İnternet Bağımlılığı Ve Sosyal Değerlerinin İncelenmesi Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar Ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 2015
179. İnan A. İlköğretim II. Kademe Ve Ortaöğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı”. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2010
180. Eser A. İlköğretim Öğrencilerinin İnsani Değer Düzeyleri İle Çevresel Tutumları Arasındaki İlişki (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2012.
181. Prencipe, A.(2001). Children’s Reasoning About The Teachin Of Values. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi University of Toronto.
182. Krop, E. H. (2006). The Effects of a Cognitive-Moral Development Program on Inmates in a Correctional Educational Environment. Yayınlanmamış Doktora Tez.Viginia Üniversitesi. USA.

8. EKLER

Ek 1. Etik Kurul Kararı

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığı

ETİK KURUL KARARI

TOPLANTI TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR NO	ÇALIŞMACININ ADI SOYADI
01.11.2018	11	04	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KARADAĞ

KARAR

“Farklı Spor Branşlarındaki Hakemlerin Değer Yargılarının İnsani Değerler Açısından İncelenmesi” konulu çalışma etik kurulumuzda görüşülmüş olup; çalışmanın etik kurallara uygun olduğuna oybirliğiyle karar verilmiştir.

Prof. Dr. M. Nuri GÖMLEKSİZ (Başkan)			
Doç. Dr. Sebahattin DEVECİOĞLU (Üye)	Bulunmadı	Doç. Dr. Rifat BİLGİN (Üye)	İmza
Doç. Dr. Süleyman İLHAN (Üye)	İmza	Dr. Öğr. Üyesi Serkan BİÇER (Üye)	İmza
Doç. Dr. İrfan EMRE (Üye)	İmza	Dr. Öğr. Üyesi Haki PEŞMAN (Üye)	Bulunmadı
Doç. Dr. Taner YILDIRIM (Üye)	Bulunmadı		

EK 2: Uygulanan Anket Formu

Ek-1: Kişisel Bilgi Formu

1-) Yaşınız:	6-)HakemlikYılıınız:.....
2-) Cinsiyet : Erkek () - Kadın ()	7-) Eğitim Düzeyiniz: Lise () - Önlisans () - Lisans () - Y.Lisans () - Doktora ()
3-) Medeni Durum : Evli () - Bekar ()	8-) Mesleğiniz:
4-) Hakemlik Branşınız: Futbol () - Basketbol () - Voleybol ()	
5-) Klasmanınız:.....	

Ek-2: İnsani Değerler Ölçeği İNSANİ DEĞERLER ÖLÇEĞİ

Aşağıda insani değerlerle ilgili bir seri ifade bulacaksınız. Lütfen sizin düşüncenizi en iyi temsil eden ifadeyi, sağında yer alan derecelemeye göre işaretleyiniz. Örneğin birinci ifadeye tamamen katılıyorsanız maddenin sağında 5'i daire içine alınız. Toplam 42 madde bulunmaktadır. Lütfen her bir maddeyi dikkatlice okuyun ve düşünce veya inancınızı en iyi temsil eden ifadeyi daire içine alınız. Her Zaman 5'i Sık Sık 4'ü Arasra 3'ü Nadiren 2'yi Hiçbir Zaman 1'i daire içine alınız. Katkılarımızdan dolayı teşekkür ederiz.	Hiçbir Zaman	Nadiren	Arasra	Sık Sık	Her Zaman
1. Yaptıklarımın sorumluluğunu alırım.	1	2	3	4	5
2. Dostlarımla aramda güçlü bağlar vardır.	1	2	3	4	5
3. Yeryüzündeki bütün insanlarla barışık yaşamayı tercih ederim.	1	2	3	4	5
4. İnsanlarla ilişkilerimde saygılıyım.	1	2	3	4	5
5. Sonuçları ne olursa olsun doğruları söylemekten kaçınmam.	1	2	3	4	5
6. Çevremdeki insanların "ufak tefek" hatalarını görmezden gelirim.	1	2	3	4	5
7. Hayatımda verilen görevleri almaktan kaçınmam	1	2	3	4	5
8. Dostluğa çok önem veririm.	1	2	3	4	5
9. Sorunlarımı şiddetle değil güzel yollarla çözerim.	1	2	3	4	5
10. Dünyadaki her insanın eşit olduğuna inanıyorum.	1	2	3	4	5
11. Dostlarımla her zaman görüşürüm.	1	2	3	4	5
12. Arkadaşlarımla dertlerini dinlemekten kaçınmam.	1	2	3	4	5
13. Üstesinden geleceğime inandığım sorumluluklardan kaçınmam.	1	2	3	4	5
14. Kötü anlarımda arkadaşlarımla yanımda olmasını isterim.	1	2	3	4	5
15. İsteklerimi gerçekleştirirken ailemden destek alırım.	1	2	3	4	5
16. Başkalarına saygılı olma açısından çevremde örnek olmaya çalışırım.	1	2	3	4	5
17. İnsanlara yardım ederken karşılık beklemem.	1	2	3	4	5
18. Hatalı davranan arkadaşlarıma ön yargı ile yaklaşmam.	1	2	3	4	5
19. Yapacağıma inandığım görevleri üstlenip zamanında yerine getirmeye çalışırım.	1	2	3	4	5
20. Dostlarımla her zaman yanımda görmek isterim.	1	2	3	4	5
21. Şiddet içerikli programları izlemem.	1	2	3	4	5
22. Herkesin görüşünü kabul edebilirim.	1	2	3	4	5
23. Hak ederek kazandığım para beni mutlu eder.	1	2	3	4	5
24. İnsanlarla kolay iletişim kurabilirim.	1	2	3	4	5
25. Mesleğimde verilen görevleri gönüllü olarak alırım.	1	2	3	4	5
26. Karşılaştığım zorlukları üstesinden arkadaşlarımla sayesinde gelirim.	1	2	3	4	5
27. Tartışmaları konuşarak çözmeye çalışırım.	1	2	3	4	5
28. Arkadaşlarımla yalan söylememeleri konusunda sürekli uyarırım.	1	2	3	4	5
29. Hayatımda doğru bildiklerimi yaparım / söylerim.	1	2	3	4	5
30. İnsanların dış görüntülerine(asla)değer vermem.	1	2	3	4	5
31. Arkadaşlarımla sorumluluklarını yerine getirmeleri konusunda sürekli uyarırım	1	2	3	4	5
32. Arkadaşlarımla için yapamayacağım hiçbir şey yoktur.	1	2	3	4	5
33. Dünyada meydana gelen savaşlar beni huzursuz eder.	1	2	3	4	5
34. Çevremdeki insanlara, başkalarına saygı göstermenin önemli olduğunu söylerim.	1	2	3	4	5
35. Arkadaşlarımla ilişkilerimin bozulması pahasına bile dürüst davranmaya çalışırım.	1	2	3	4	5
36. Bana karşı yapılan her yanlış affederim.	1	2	3	4	5
37. Mesleğimde ve meslek dışında sorumluluk alanıma giren işlerden kaçmam.	1	2	3	4	5
38. Dostlarımla için elimden gelen her şeyi yaparım.	1	2	3	4	5
39. İnsanlarla olan problemlerimi konuşarak halledebileceğime inanırım.	1	2	3	4	5
40. Hayatımda her zaman başkalarına saygıyı ön planda tutarım.	1	2	3	4	5
41. Her şeyi her yerde söylemek doğru değildir.	1	2	3	4	5
42. Arkadaşlarımla yapmış olduğum hatalara karşı hoşgörülü davranırım.	1	2	3	4	5

Komya ilişkin başka görüşleriniz var mı?

Ek 3. Ölçek kullanım izin belgeleri

📶 HAYATEVESIGAR 3G 19:35 %36 🔋

Ölçek kullanım izni Gelen kutusu

ben 2 Eki 2018

alıcı: bulentdilmac ▾

Merhaba sayın hocam. Yapacağım doktora tezinde sizin hazırlamış olduğunuz ve doktora tezinde kullanmış olduğunuz "İnsani Değerler Ölçeğini" kullanmak istiyorum. İzininiz olur mu? Dönüş yaparsanız sevinirim hayırlı günler.

BÜLENT DİLMAÇ 8 Eki 2018

alıcı: ben ▾

Kullanabilirsiniz

----- Orijinal Mesaj -----

Kimden: "Atakan Aksu" <atakanaksu23@gmail.com>

Kime: bulentdilmac@konya.edu.tr

Gönderilenler: 2 Ekim Salı 2018 11:04:53

Konu: Ölçek kullanım izni

ben 8 Eki 2018

alıcı: BÜLENT ▾

Çok teşekkür ederim hocam

8 Eki 2018 Pzt, saat 09:03 tarihinde BÜLENT DİLMAÇ

<bulentdilmac@konya.edu.tr> şunu yazdı:

Taslak

----- Yönlendirilen ileti ----- Gönderen: Atakan Aks...

Barış Şimşek

Kime: atakan Bilgi: Zihni, Alper >

12.05.2020

Anketinize verilen izinle ilgili

Gelen Posta Kutusunda Bulunanlar

Sn. Aksu,

Anketinizin ekte yer alan son hali KH, BH ve İH üzerinde uygulanabilmek şartıyla (ÜKH hariç) Merkez Hakem Kurulu tarafından uygun görülmüştür.

İyi çalışmalar dilerim.

Barış Şimşek

Hakem İşleri Müdürü ve VAR Koordinatörü
Referee Manager and VAR Project Leader
Türkiye Futbol Federasyonu
Boydusam Sok. No:2 Beşikbey / Üsküdar / İstanbul

Tel 0216 554 51 00
Fax 0216 319 19 38
GSM
E-mail barissimsek@tff.org
www.tff.org

Be drukeren yantrca ginkomandura omca kapti dntama vca kankam ajkiları bu kez dnta dnta!
For a general environment, please reconsider before printing this document!

Sayı : 2020/GS -078
Konu : Anket Uygulama İzni (Atakan AKSU)
Tarih : 03.03.2020

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
ELAZIĞ

İlgi : 1611387/044 nolu yazı

Üniversiteniz tarafından Klasman hakemlerimize uygulamak istediğiniz anket talebi Merkez Hakem Kurulumuzca uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi rica ederiz.

Saygılarımızla,

Serdar Ölent SENGÜN
Genel Sekreter

TÜRKİYE VOLEYBOL FEDERASYONU BAŞKANLIĞI

Sayı : 37689096-125.99-E.384046
Konu : Atakan AKSU-Tez Hk.

10.03.2020

FIRAT ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Spor Bilimleri Fakültesi)

İlgi: Atakan AKSUN' nun 17.02.2020 tarih ve yazılı dilekçesi.

Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Atakan AKSU' nun "Farklı Spor Branşlarındaki Hakemlerin Değer Yargılarının İnsani Değerler Açısından İncelenmesi" konulu tez çalışması ile ilgili olarak araştırma yapmasına Federasyonumuzca uygun görülmüş olup, gerekli izin verilmiştir. Doktora tezinin tamamlanması sonrasında bir kopyasının da Federasyonumuza sonuç raporu olarak iletilmesi gerekmektedir.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

 e-imzalıdır
Av. Nihal İŞÇİ
Genel Sekreter

9. ÖZGEÇMİŞ

1 Ocak 1984 tarihinde Elazığ'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Elazığ'da tamamladı. 2009- 2013 yılları arasında Fırat Üniversitesi Spor Yöneticiliği ve Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği (ÇAP) Bölümünden mezun oldu. 2003 yılında Elazığ da başlayan futbol hakemliğime Klasman ve Bölgesel hakem olarak 16 yıl yaptıktan sonra Mayıs 2019 yılında noktalandı. TFFHGD Elazığ şube başkanlık görevini 2016 yılından itibaren devam ettirmektedir.2014 yılında Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalında başlamış olduğu Yüksek Lisans eğitimini 2016 yılında tamamladı. Yazarın uluslararası indekslerde taranan makalesi ve uluslararası kongrelerde sunulmuş bildirisi bulunmaktadır.